

אשה עוברת לסוחר

סחר בנשים בישראל, 2003

נעמי לבנקרון

יוסי דהאן

מוקד סיוע לעובדים זרים

אשה לאשה, מרכז פמיניסטי חיפה

מרכז אדוה

כתיבה: עו"ד נעמי לבנקרון, ד"ר יוסי דהאן
עריכה: אלה קרן
עריכה לשונית: סיגל גפן
ייעוץ: ד"ר יצחק ספורטא
עיצוב כריכה: עינת רווה
איורי שער קדמי ושער אחורי: ע"י קורבנות סחר בנשים בישראל

מוקד סיוע לעובדים זרים
רח' החשמל 33, תל-אביב 65117
טלפון: 03-5602530, פקס: 03-5605175
דואר אלקטרוני: info@hotline.org.il

אשה לאשה, מרכז פמיניסטי חיפה
רח' הלל 47, חיפה 33727
טלפון: 04-8530159, פקס: 04-8511954
דואר אלקטרוני: ishahfc@netvision.net.il

מרכז אדוה
ת.ד. 36529, תל אביב 61364
טלפון: 03-5608871, פקס: 03-5602205
דואר אלקטרוני: advainfo@bezeqint.net, אתר האינטרנט: www.adva.org

תודות

תודה למתנדבות ולמתנדבים של 'מוקד סיוע לעובדים זרים' ו'אשה לאשה', המבקרים בקביעות את קורבנות הסחר במתקני הכליאה ובמקומות המסתור השונים ומגישים להן סיוע בשלושה מישורים:
סיוע אישי: מתן מידע, סיוע נפשי ראשוני, סיוע וייצוג משפטי ויצירת קשר בינן לבין מרכזי סיוע בחו"ל;
פעילות מול רשויות החוק: ייצוג קורבנות הסחר והרצאות הניתנות לנציגיהן;
פעילות הסברה ותקשורת לקהל הרחב.

תודה לשרי אהרוני, יונתן ברמן, ניצה ברקוביץ', רותי גור, אילנה המרמן, ריטה חייקין, עו"ד דנה מירטנבאום, ברברה סבירסקי, חנה ספרן, שבי קורזון, טל רביב, סיגל רוזן, והילה שמיר על הערותיהן.

תודה מיוחדת לכל המתנדבים והמתנדבות ולסטודנטים למשפטים של חטיבת זכויות האדם במכללת רמת גן אשר ראינו את קורבנות הסחר, תיעדו וסייעו באיסוף הנתונים לדו"ח זה: גלינה אלחמוביץ', ג'ואנה בוגומולני, יונתן ברמן, גילי גינזברג, לילי דוננפלד, אלה ז'וקוב, לריסה יוסילביץ', אינה כץ, טבוריסקיה לובוב, טל לויטס, מרק לייזרוביץ', אליסה מוגופלי, לנה מיזלין, פלאטון מלינובסקי, סבטלנה נטקוביץ', לידיה ניקיטין, קסניה סלסרנוק, גלית פולצ'ק, גלית ספורטה, הגר קוטף, אורי שדה והילה שמיר.

תודה למרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית, אמנסטי אינטרנשיונל, שדולת הנשים, הקואליציה למאבק בסחר בנשים, מכון תודעה, אנחנו שוות, עמותת תמר, על"ם, קו סיוע לנפגעות סחר בנשים של משרד הרווחה, הקליניקה לזכויות אדם באוניברסיטת תל אביב, ל.א. לחימה באלימות נגד נשים, כל מרכזי הסיוע לנשים ואסתר עילם על פועלם למען נשים בכלל וקורבנות סחר בפרט.

דו"ח זה מתפרסם הודות לסיוען של קרן היינריך בל, הקרן החדשה לישראל, האוניברסיטה הפתוחה והמכללה האקדמית למשפטים ברמת גן. פעילותם של הארגונים מתאפשרת הודות לתמיכתם של אנשים פרטיים וקרנות ובהם: שגרירות ארה"ב בישראל, Kvina Till Kvina, American Friends Service Committee, U.S/Israel Women to Women, קרן גולדמן, קרן מוריה, קרן גימפריץ', קרן רייץ' ואחרים.

תוכן עניינים

5	מבוא
7	מתודולוגיה
9	פרק ראשון: סחר בנשים בעולם
19	פרק שני: הקורבנות - מיתוס ומציאות
19	מי הן הקורבנות
22	שרשרת הסחר
26	"חיי" היומיום בבתי הבושת
31	לקוחות, סרסורים וסוחרים בתעשיית המין
34	מיתוס "הזונה השמחה בחלקה" (The happy hooker)
35	פרק שלישי: יחס הרשויות לסחר בנשים
35	חקיקה
38	אכיפה
43	הפרקליטות
45	יחסם של בתי המשפט לסחר בנשים
51	אכיפה כנגד הקורבנות - הלכה ומעשה
63	פרק רביעי: שיקום והגנה לקורבנות הסחר - המצוי והרצוי
73	סיכום ומסקנות
75	ביבליוגרפיה

על 'מוקד סיוע לעובדים זרים'

'מוקד סיוע לעובדים זרים' היא עמותה א-פוליטית, ששמה לה למטרה להגן על זכויותיהם של מהגרי עבודה וקורבנות סחר בנשים בישראל. מתנדבי 'המוקד' מבקרים בקביעות את מהגרי העבודה הממתינים לגירושם במתקני הכליאה ופועלים למענם במתן מידע על זכויותיהם, סיוע הומניטרי, ייעוץ וייצוג משפטי. במישור הציבורי פועלת העמותה לשינוי מדיניות הממשלה ולמיגור העבדות המודרנית הקיימת בישראל.

על 'אשה לאשה - מרכז פמיניסטי חיפה'

'אשה לאשה' הנו מרכז פמיניסטי יהודי-ערבי החותר לשינוי פני החברה על ידי קידום זכויות נשים, העצמת נשים, מיגור כל סוגי האלימות כלפי נשים ויצירת סולידריות בין נשים. המרכז פועל לחינוך למודעות פמיניסטית, לבניית מנהיגות של נשים ערביות ויהודיות, להעצמה של נשים עניות ועוד.

על 'מרכז אדוה'

מרכז אדוה הוא מכון בלתי תלוי לחקר החברה בישראל ולקידום רעיון השוויון והצדק החברתי. המרכז מעמיד בפני ארגונים חברתיים ומקבלי החלטות אלטרנטיבות למגמות הבלתי שוויוניות הרווחות במדיניות החברתית של העשור האחרון. למרכז אדוה ארבעה תחומי פעילות: סינגור, מחקר, ארגון קואליציות חברתיות ועריכת קורסים וימי עיון בנושאים הקשורים לשוויון.

© כל הזכויות שמורות ל'מוקד סיוע לעובדים זרים', 'אשה לאשה - מרכז פמיניסטי חיפה' ו'מרכז אדוה'. אין להעתיק, לאחסן במאגרי מידע, לשכפל, להקליט או לשדר בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, מכני או אחר כל חלק שהוא מפרסום זה, אלא אם כן המו"ל אישר את הדבר מראש.
נדפס ב 2003 בדפוס טופ-פרינט

מבוא

סחר בבני אדם בעולם, כמו גם בישראל, נמצא במגמת עלייה מתמדת. קורבנותיו העיקריים הם מגזרים חלשים: תושבי מדינות עניות, מיעוטים, ילדים ונשים. לסחר בנשים פנים רבות, אולם הביטוי הנפוץ ביותר ואשר בו יתמקד דו"ח זה, הוא הסחר בנשים בתעשיית המין. הדו"ח בוחן את מדיניות הרשויות בישראל (הכנסת, משטרת ישראל, הפרקליטות, בתי המשפט ורשויות נוספות) כלפי הסחר בנשים ודן בהשלכותיה על קורבנותיו. הדו"ח מבקש להציג, במידת האפשר, את נקודת מבטן של הקורבנות על חוויותיהן כנשים נסחרות בישראל ומתעד את רמיסת זכויות האדם שלהן.

הסחר בנשים במתכונתו הנוכחית מתקיים בישראל מראשית שנות ה-90 של המאה ה-20. הסיבות שהביאו לפריחתו קשורות לתהליכים גלובליים ומקומיים כאחד; וכמתבקש מן המונח סחר, להתפתחות מגמות של היצע וביקוש. לעלייה בהיצע הנשים לצורכי זנות תרמה רבות התפרקותה של ברית המועצות. הזעזועים הכלכליים והתמוטטות רשתות התמיכה החברתיות בארצות הגוש הקומוניסטי לשעבר, יצרו מצב בו מיליוני אנשים ונשים נטולי אמצעי קיום מצויים במאבק הישרדות. הסחר בנשים בישראל משגשג גם בשל הביקוש העצום, העומד על פי הערכות, על כמיליון ביקורים בחודש בבתי הבושת.¹ יחסם האדיש של רשויות האכיפה ושל הציבור כלפי התופעה מעיד שקניית מין זוכה לגיטימציה גבוהה בחברה הישראלית.

עד שנת 2000 נתפסו קורבנות הסחר כעברייניות המסתננות לתוך ישראל כדי לעסוק בעיסוק מפוקפק. הפרקליטות הנחתה את משטרת ישראל לא להתערב במתרחש בבתי הבושת, למעט במקרים מיוחדים. ואמנם, המשטרה העדיפה להשתמש בסרסורים כמקור מודיעיני לחקר פשעים אחרים והתייחסה לסחר בנשים כאל עבירה שולית. קורבנות הסחר העידו רק לעתים רחוקות על עבירות שנעשו נגדן, והרשויות הסתפקו במעצרן ובגירושן. במאי 2000 פרסם 'אמנסטי אינטרנשיונל' דו"ח חמור על אודות הסחר בנשים בישראל. נוכח הזעזוע הציבורי מממצאי הדו"ח, מיהרה הכנסת לחוקק את תיקון 56 לחוק העונשין, שאסר מפורשות על סחר בנשים למטרות זנות.²

אולם, חקיקה לחוד ואכיפה לחוד. אכיפת החוק הייתה מועטה והעונשים שפסקו בתי המשפט היו נמוכים משמעותית מעונש המקסימום שנקבע בחוק - 16 שנות מאסר. בשנת 2001 הגבירה ארה"ב את מעורבותה במאבק נגד הסחר בנשים בעולם ואיימה לבטל את הסיוע הכלכלי למדינות שאינן נאבקות בתופעה בתחומן. איום זה הפך ממשי כאשר ישראל דורגה בקבוצת המדינות שאינן פועלות למיגור הסחר בנשים. האיום פעל

¹ לפי תחשיב של כ-3,000 נשים נסחרות X 10 לקוחות בממוצע ליום X 30 יום לחודש. ראו גם את מחקרן של: Ilan Keren, Chudakov Bella, Belmaker Ilana, Cwikel Julie, The Motivation and Mental Health of Sex Workers, Center for Women's Health Studies and Promotion and Dept. of Social Work, Faculty of Health Sciences, Ben-Gurion University of the Negev, Beer Sheva, 2002.

² התיקון לחוק לא התייחס כלל לסחר בבני אדם למטרות אחרות.

ואכן הניב שינוי במדיניות. עם זאת, המאבק למיגור הסחר מצוי בראשיתו, שכן מרבית הרשויות נאה דורשות, אך לא בהכרח נאה מקיימות, ולעתים פעילותן נראית כתשלום מס שפתיים בלבד. כפי שעולה מדו"ח זה, המאבק בסחר בנשים בישראל עדיין אינו משתווה לחומרת העבירה.

מתודולוגיה

הדו"ח מתבסס על מידע ייחודי שנאסף ישירות מקורבנות הסחר בנשים בידי מתנדבות ומתנדבי 'מוקד סיוע לעובדים זרים' (להלן: 'המוקד') ו'אשה לאשה'. המידע כולל:

ראיונות עומק: נערכו עם 106 נשים - 17 עצורות בבתי מעצר, 40 עצורות בכלא לפני גירוש, 41 עדות תביעה שהמתינו למסור עדות ו- 8 נשים שברחו מסוחריהן. הראיונות התבססו על שאלון שפותח במיוחד בידי 'המוקד', ובו 159 שאלות המתייחסות לכל שלבי הסחר. חלקו הראשון עוסק במצב האשה במולדתה, באופן גיוסה, במסעה לישראל ובמבריחים; חלקו השני מתמקד בחוויותיה כאשה נסחרת בישראל - מכירתה בין בתי בושת שונים, הלקוחות, הכספים, היחס כלפיה ומצבה הבריאותי והנפשי; חלקו האחרון בוחן את אופן סיומו של הסחר באשה בישראל - מעצר, בריחה, מתן עדות כנגד סוחריה וגירוש. הראיונות התבצעו בידי מראיינות/ דוברי רוסית או רומנית, או לוו על ידי מתורגמן/ית. הראיונות נערכו ללא נוכחות אנשים נוספים, אלא אם האשה ביקשה זאת מפורשות. עדות תביעה ונשים עצורות לפני גירוש נבחרו לראיון באופן אקראי, שנערך בהסכמתן. מבין הבורחות, כל אשה שהסכימה לשתף פעולה, רואיינה. 48% מן המראיינות היו ממולדובה; 28% מאוקראינה, ו- 14% מרוסיה.³ התפלגות זו תואמת את נתוני הנשים העצורות בכלא ומגורשות.

נתוני עצורות בכלא לפני גירוש: מתנדבי 'המוקד' תיעדו מידע לגבי כל 1,267 נשים שהיו עצורות בכלא נווה תרצה וגורשו בשנים 2000-2002. המידע כולל: מוצא, גיל, משך ההמתנה עד להבאתן בפני ביקורת שיפוטית, פרק הזמן שהמתינו לגירושן ועוד. נתונים אלה נאספו מניתוח פרוטוקולים של בית הדין לביקורת משמורת על שוהים שלא כדין, שבפניו הופיעו הנשים בטרם גירושן, ומראיונות שוטפים שערכו המתנדבים בביקוריהם השבועיים בכלא - עד לנובמבר 2002 בנווה תרצה, ולאחר מכן במתקן כליאה חדש בחדרה.

שאלות שהופנו לרשויות לפי חוק חופש המידע: השאלות הופנו למשרדי המשפטים, ביטחון פנים, הבריאות, הפנים וכן למשטרה ולשירות בתי הסוהר. רק שירות בתי הסוהר והמשטרה השיבו. הדו"ח מסתמך על תשובותיהם.

דו"ח זה מתבסס גם על דו"ח הצוות הבין-משרדי להתמודדות ומעקב על תופעת הסחר בנשים (להלן: דו"ח הצוות הבין-משרדי),⁴ על פרוטוקולים של ישיבות ועדת החקירה הפרלמנטרית לסחר בנשים, בראשות זהבה

³ הנתרות: 6% מאוזבקיסטאן, 2% מבילורוסיה, ולגבי 2% אין נתון.

⁴ הצוות הוקם בעקבות פניית היועץ המשפטי לממשלה אל שרי המשפטים, ביטחון פנים, העבודה והרווחה ואל מפכ"ל המשטרה, ביום 17.09.2002. הצוות, בראשות סג"צ אבי דוידוביץ', כולל נציגים מן המשטרה והפרקליטות, ומשרדי העבודה, הפנים והחוץ. בדצמבר 2002 פרסם הצוות דו"ח על פעילותו.

גלאון (להלן: ועדת החקירה)⁵, על דו"חות קודמים על הסחר בנשים בישראל,⁶ על ימי עיון, על פסיקת בתי המשפט, על מחקרים⁷ ועל מאמרים שהתפרסמו בעיתונות הישראלית בנושא.

⁵ בשנת 2000, יזמה ח"כ זהבה גלאון את הקמתה של ועדת חקירה פרלמנטרית כדי ללמוד את התופעה של סחר בנשים, להיאבק בה ולשנות את היחס לנשים - מעברייניות לקורבנות עבירה.

⁶ דו"ח שדולת הנשים משנת 1997, דו"ח אמנסטי משנת 2000, סחר נשים בישראל - דו"ח של 'מוקד סיוע לעובדים זרים' לשנת 2001, דו"חות של 'מכון תודעה' ודו"חות נוספים של 'מוקד סיוע לעובדים זרים' שנשלחו לאו"ם בין השנים 2001-2003.

⁷ למשל, פרופ' ג'ולי צוויקל מאוניברסיטת בן גוריון ערכה מחקר על מצבן הנפשי של נשים בתעשיית המין. המחקר בדק 55 נשים, אותן פגש צוות המחקר בבתי בושת. מאוחר יותר ערך צוות זה מחקר דומה בכלא נווה תרצה, אך ממצאיו טרם פורסמו.

פרק ראשון: סחר בנשים בעולם

סחר בנשים לצורכי מין מוכר משחר ההיסטוריה ובא לידי ביטוי בדרכים שונות ובתרבויות שונות. סחר בנשים כפי שהוא מוכר היום, החל בסוף המאה ה-19 והתקיים בין מדינות רבות באירופה ובאמריקה. אנגלים, צרפתים, איטלקים וגם יהודים מפולין ומרוסיה סחרו בנשים בניגוד לרצונן, תוך שימוש בכוח, בהונאה ובסמים. בין היעדים העיקריים של סחר זה היו ארגנטינה, האימפריה העות'מאנית וארה"ב.⁸ כדי להבדילו מעבדות שמקורה באפריקה, כונה הסחר בנשים מאירופה "white slavery".⁹ בשני העשורים האחרונים חל גידול משמעותי בסחר בבני אדם. האו"ם מעריך שמדי שנה נסחרים מיליוני נשים, גברים וילדים ברחבי העולם. תעשיית המין היא אחת הסיבות העיקריות לסחר בבני אדם.¹⁰ רוב קורבנות הסחר הן נשים עניות מארצות מתפתחות, אך מספרן אינו ידוע במדויק. ארגון ההגירה הבינלאומי (IOM) מעריך כי רבבות רבות של נשים נסחרות מדי שנה למדינות מערב אירופה, שני שלישים מהן מגיעות ממזרח אירופה.¹¹ רווחי הסחר בנשים מוערכים בכשבעה מיליארד דולר לשנה.¹²

אי אפשר להבין את תופעת הסחר בנשים כמצבור של החלטות מקריות המתקבלות בידי יחידים ויחידות במקומות שונים ובזמנים שונים ללא קשר ביניהן. אינדיבידואליזם מתודולוגי כזה מתעלם מהיבטים מבניים: פוליטיים, כלכליים, מגדריים ותרבותיים של התופעה ומצמצם את הדיון למרחב הפרטי, המנותק לכאורה מן המרחב הציבורי, הכולל את המדינה והחברה האזרחית. ניתוח תופעת הסחר בנשים במונחים של כלכלה פוליטית מעמיד במרכז הדיון גורמים מבניים, כמו: מעמד, מגדר, גזע, תרבות ולאום, וחושף את קשרי הגומלין ביניהם. ניתוח כזה מעגן את הסחר בנשים בהקשר היסטורי רחב ומאפשר הבנה מעמיקה יותר של התופעה. הוא מאפשר להראות כיצד גורמים כמו משטר כלכלי מסוים, חלוקת עבודה על בסיס מגדר בשוק העבודה ואידיאולוגיות סקסיסטיות דוחקים נשים לאמץ אסטרטגיות הישרדות, כמו הגירה לארצות אחרות או זנות (מהגרות עבודה רבות נגררות לזנות בעל כורחן).

⁸ Williams P., "Trafficking in Women and Children: A Market Perspective in Illegal Immigration and Commercial Sex," in: Williams P. (ed), *Illegal Immigration and Commercial Sex*, London, 1999, pp. 145-171.

באוטוביוגרפיה שלו כתב הסופר סטפן צוויג על בגרותו בווינה: "לדור הנוכחי אין מושג על התופעה העצומה של תפוצת הזנות באירופה... ניתן היה לקנות שירותי זנות של נשים בכל שעה ובכל מחיר, היה ניתן לרכוש אשה עבור רבע שעה או שעה באותה קלות שבה היה ניתן לקנות קופסת סיגריות או עיתון". ראו גם: Altman, Dennis, *Global Sex*, University of Chicago Press, 2001, pp. 11-12

יש ויכוח על מידת מעורבותם של יהודים כסוחרים. יש הטוענים כי מעורבותם הייתה רבה. אחרים טוענים כי זו הפרזה מטעמים אנטישמיים. על מעורבותם של יהודים בהפעלת בתי בושת ובגיוס יהודיות לזנות ראו: לס גלי, "זנות וסחר בנשים יהודיות בתחילת המאה ה-20", כיוונים חדשים 5, 2001, עמ' 214-225. על הסחר בנשים בסוף המאה ה-19 ותגובת ארגונים בינלאומיים ראו:

Berkovitch Nitzza, *From Motherhood to Citizenship, Women's Rights and International Organizations*, Johns Hopkins University Press, 1999, pp. 41-43, 75-77.

⁹ המושג "עבדות לבנה" זכה לביקורת רבה, בין היתר בהבחנתו הגזענית לעומת "עבדות שחורה", שנתפסה לגיטימית. ראו:

Doezema Jo, "Loose Women or Lost Women?" *Gender Issues*, Vol. 18. No. 1, Winter 2000, pp. 23-50.

¹⁰ Bales Kevin, *New Slavery - A Reference Handbook ABC-CLIO*, 2000, p.24.10

¹¹ Strandberg Nina, *What is Trafficking in Women and What Can Be Done*, Kvinforum, 1999.

¹² "Women as Chattel: The Emerging Global Market in Trafficking,"

<http://www.usaid.gov/wid/pubs/q1.htm>

סחר בנשים ותהליכי הגלובליזציה

הגידול בסחר בנשים קשור לתהליכי הגלובליזציה, אשר העמיקו את האי-שוויון בין מדינות מפותחות לבין מדינות מתפתחות, הגבירו את הצורך להגר לצורך פרנסה ואפשרו ניידות מהירה וזולה יחסית בין מדינות. הכלכלה הגלובלית אילצה מדינות המבקשות סיוע כספי להתאים את עצמן לאידיאולוגיה כלכלית-חברתית נאו-ליברלית ולערוך "התאמות מבניות" שנועדו להילחם בחובן הלאומי הגדול. התאמות אלה כוללות צמצום מעורבותן של הממשלות בכלכלה ובחברה, פתיחת שווקים מקומיים בפני משקיעים זרים, הפרטה וביטול סובסידיות לענפי משק מקומיים. מדינות עניות חייבות לערוך שינויים אלה כתנאי לקבלת סיוע מקרן המטבע הבינלאומית ומהבנק העולמי.¹³ שינויים אלה גרמו להידרדרות חברתית וכלכלית במדינות רבות: גידול חד באבטלה ובעוני, שירותים חברתיים מצומקים, התרחבות הפשע, התפתחות שוק שחור ואיתו שוק עבודה לא-פורמלי שעובדיו חסרי הגנה.¹⁴ מציאות קשה זו מסבירה מדוע הגירת עבודה וזנות נתפסות כמוצא אחרון כדי להתפרנס ולשרוד.¹⁵

תהליכי הגלובליזציה יצרו שוק מסחרי ותרבותי גלובלי ואחיד ותעשיית מין עולמית. הם עודדו צמיחה של שווקי מין נגשים, שבהם יש ביקוש רב לנשים זרות, "אקזוטיות", הנתפסות כמקור לגירויים מיניים חדשים.¹⁶ הסחר בנשים ניזון גם מהשתרשות תפיסות המחילות כללי שוק על פעילויות אנושיות, כמו יחסי מין, ומשתלב בהסחרה (commodification) של המין.¹⁷ הסחרה זו באה לידי ביטוי בעלייה דרמטית של מרכזי זנות, שבהם נפגשים ספקי וצרכני שירותי מין מכל רחבי העולם, ושל תיירות מין המשווקת במערכות תקשורת חדשניות חוצות מדינות ותרבויות. אתרי אינטרנט רבים משווקים "חבילות" של תיירות מין או מציעים כלות מרוסיה לחתנים פוטנציאליים.¹⁸ בנוסף לתהליכים כלכליים-תרבותיים גלובליים, יש לשים לב לגורמים חברתיים ותרבותיים בארצות המוצא. נשים המתגלגלות לזנות מגיעות לרוב ממדינות שבהן מעמד האשה נמוך מלכתחילה. הן אינן זוכות לשוויון הזדמנויות בחינוך או בתעסוקה, אולם עבודתן מהווה, על פי רוב, מקור הכנסה מרכזי לקיום המשפחה.¹⁹

¹³ עמדת קרן המטבע הבינלאומית וארגון הסחר העולמי להתאמות המבניות רדיקלית מזו של הבנק העולמי: Altman, pp. 27-34

¹⁴ בשנת 1989 חיו בחבר המדינות 14 מיליון עניים. באמצע שנות ה-90 זינק מספר זה ל-147 מיליון.

Minnesota Advocates for Human Rights, "Trafficking in Women: Moldova and Ukraine," December 2000, p. 8. <http://www.mnadvocates.org/vertical/Sites/TraffickingReport>.

¹⁵ Sassen Saskia, "Women's Burden: Countergeographies of Globalization and the Feminization of Survival," *Journal of International Affairs*, 53, No. 2, 2000, pp. 503-524

¹⁶ אלטמן מדגיש את ההומוגניזציה של תרבות צריכת שירותי המין בהקשר של גלובליזציה.

¹⁷ ארגון העבודה הבינלאומי מעריך שמיליוני בני אדם מתפרנסים מתעשיית המין באינדונזיה, בפיליפינים, בתאילנד ובמלזיה, אשר מהווה בין 2% ל-14% מהתל"ג במדינות אלה. מההכנסות מתקיימים מיליוני אנשים נוסף לעוסקים בזנות: Altman, pp.110-111

¹⁸ Taylor Ian, Jamieson Ruth, "Sex Trafficking and the Mainstream Market Culture," *Crime, Law & Social Change* 32, 1999, pp. 257-278.

¹⁹ Johnson Diane, "Trafficking Women into the European Union," *New England International and Comparative Law Annual*, 1999, pp. 1-19.

ארצות חבר המדינות הן דוגמה מובהקת לזיקה בין סחר בנשים לבין מדינות שעברו לכלכלה הקפיטליסטית והתאימו את עצמן לכללי השוק הגלובלי. אמנם נשים הופלו לרעה בשוק העבודה גם קודם, אולם לאחר התפרקות ברית המועצות והשינויים הכלכליים, מצבן החברתי-כלכלי הדרדר. הדבר בא לידי ביטוי בהתחזקותם של ערכים שמרניים אשר הגדילו את האי-שוויון בין גברים ונשים ונתנו לגיטימציה לאפלייה של נשים ולפגיעה בהן.²⁰ נוכח ההחמרה במצב הכלכלי, נותרו נשים רבות ללא תעסוקה. הן לא יכלו להסתייע במערכת ביטחון סוציאלי קורסת, שכבר לא סיפקה ולו קיום מינימלי. בשנת 1996, היוו נשים שני שלישים מן המובטלים, ו-87% מהנשים באזורים העירוניים השתכרו פחות מ-21 דולר לחודש.²¹ באוקראינה הגיעו אחוזי האבטלה בקרב נשים ל-80%, והכנסותיהן של 70% מהמשפחות לא הספיקו למחייתן. גם בבולגריה ובקרוואטיה עמדה האבטלה על 80%. במולדובה פחתה ההכנסה ב-70% בין השנים 1993-1998, ו-90% מהאוכלוסייה מתקיימת מפחות משני דולרים ליום.²²

תנאים אלה גרמו לכך שרופאות, מהנדסות ומורות נאלצות להסתפק בעבודות שאינן מתאימות להכשרתן והשכלתן.²³ חלקן עובדות בלית ברירה בשוק העבודה הלא-פורמלי הנעדר מנגנוני פיקוח, ובכלל זאת בעבודות בית ובשירותי מין. בהיעדר חוקי עבודה או חוקים אזרחיים מתאימים אחרים, גברו גם ההטרדות המיניות, ומודעות המתפרסמות בעיתונים מציעות עבודה לנשים צעירות "המוכנות לספק שירותים ללא סייגים מוסריים".²⁴ לאבטלה הגבוהה ולאפליה יש להוסיף את סגירתם של מעונות לילדים ושל בתי אבות ואת הקיצוץ החד בפנסיה ובקצבאות אחרות. האחריות לקשישים וילידים נפלה בעיקר על נשים, מפרנסות יחידות במשפחות חד-הוריות או כאשר בן זוגן מובטל. נשים אלה מנסות למצוא תעסוקה בארצות עשירות יותר כדי להיחלץ ממצוקתן וכדי להבטיח את קיומן ואת קיום משפחותיהן. לעתים הן נאלצות להצטרף, ביודעין ושלא ביודעין, לתעשיית המין ולסחר בנשים.

על רקע זה אפשר להבין מדוע הפכו ארצות חבר המדינות למדינות מוצא מרכזיות של הסחר בנשים לאירופה, לארה"ב, למזרח התיכון ולישראל. נשים מלטביה, מאוקראינה, מרוסיה וממולדובה הצטרפו לנשים מקומיות ולנשים "אקזוטיות" ממזרח אסיה, מאפריקה ומאמריקה הלטינית, אזורים בהם מחלת האיידס שכיחה יותר. על פי נתונים רשמיים, מדי שנה עוזבות את רוסיה 50 אלף נשים לצמיתות. מאות אלפי נשים עוזבות אותה כמהגרות עבודה לפרק זמן מוגבל וחוזרות. ממשלת אוקראינה העריכה כי מאז קריסתה של ברית המועצות, כ-400 אלף נשים ונערות שעזבו עוסקות בצורות שונות של זנות.²⁵ ראש שירותי הביטחון של מולדובה אמד את מספר האזרחים המולדבים העובדים באופן לא-חוקי מחוץ למולדובה

²⁰ "Trafficking in Women: Moldova and Ukraine," p.16.

²¹ Williams, p. 152

²² Sassen, p. 8

²³ Caldwell G., Galster G., Kanics J., Steinzor N., "Capitalizing on Transition Economies: The Role of Russian Mafia in Trafficking Women for Forced Prostitution," in: Williams P. (ed.), 1999, pp. 42-74.

²⁴ "Trafficking in Women: Moldova and Ukraine," p.21.

²⁵ Altman, p. 108.

בכ- 600,000, ולפי חברת פרלמנט מולדבית, בין 50 ל- 60 נשים עוזבות את מולדובה מדי יום על מנת לעבוד בזנות.²⁶

רמות הסחר בנשים

סחר בנשים יכול להתרחש בשלוש רמות: גלובלית, אזורית ומקומית. דוגמה לסחר גלובלי היא סחר בנשים מאוקראינה לישראל, או סחר בנשים מהמזרח הרחוק לארה"ב. סחר אזורי מתקיים בין מדינות עם גבול משותף, למשל בין בורמה לתאילנד או בין נפאל להודו. מעבר של נשים מחבר המדינות לישראל דרך מצרים הנו שילוב בין סחר נשים גלובלי ואזורי. סחר ברמה מקומית מתרחש כאשר נשים נסחרות בין סוחרים באותה ארץ. בישראל מתקיים סחר אינטנסיבי בכל שלוש הרמות. הוא מתבצע במגוון דרכים ואמצעים, אינו מתקשה לחדור את גבולות המדינה ומתנהל כמעט באין מפריע גם בתוככי המדינה. סחר בנשים הוא פעילות מורכבת המצריכה רשת מסועפת ומתואמת בין סוחרים ומתווכים במדינת המוצא לבין סוחרים במדינת היעד. מה שמאפשר את הסחר בנשים בישראל בכל הרמות הוא קיומה של רשת בינלאומית של ארגוני פשע, אשר רוב חבריה הם מארצות חבר המדינות.

פשע מאורגן וסחר בנשים

התמוטטות ברית המועצות החלישה במידה ניכרת את שלטון החוק ואת אחיזת השלטון המרכזי בכלכלה ובחברה. חלל זה התמלא במהירות בידי ארגוני פשע רבים, בעלי עסקים והשקעות בענפים כמו בנקאות ותעשיית הנפט.²⁷ סחר בנשים מהווה עבורם מקור הכנסה אטרקטיבי, בהיותו בעל רמת סיכון נמוכה לעומת רווחים גבוהים, במיוחד בהשוואה לסחר בסמים ובנשק.²⁸ השלטונות אף נוטים לעצור ולהעניש את הנשים ולא את סוחריהן. ארגוני הפשע פועלים כמעט באין מפריע, בעיקר באמצעות תשלום שוחד. כספי השוחד מהווים "השלמת הכנסה" למשכורותיהם הדלות של פקידי ציבור ואנשי ממשל, ותמורתם משיגים הסוחרים גישה למסמכי הנשים. ארגוני הפשע משחדים גם פקידי שומרים במעברי הגבול כדי להבריח את הנשים.²⁹ דו"ח של ארגון הפיתוח של האו"ם מצא כי שחיתות ושוחד של אנשי ממשל הם הגורמים המרכזיים לגידול בסחר בבני אדם ובזנות במולדובה ובאוקראינה.³⁰

בסחר בנשים גלומים יתרונות רבים עבור הסוחרים: הוא מהווה מקור לכסף מזומן, הרווח שאפשר להפיק ממנו מתמשך ולא חד-פעמי, תקופת ההחזר על ההשקעה קצרה ולאחריה אפשר למכור את האשה. התשלום לנשים נמוך ולעתים קרובות אין משלמים להן כלל. קשה למצוא פעילות עבריינית שבה היחס בין העלות

²⁶ "Trafficking in Women: Moldova and Ukraine," p. 26.

²⁷ ב- 1993 פעלו ברוסיה 5,000 ארגוני פשע. ב- 1994 גדל מספרם ל- 8,000. קאלדוול מעריך כי הם שולטים על 40,000 בתי עסק ועל 550 בנקים, כי 80%-70% מהעסקים בערים משלמים להם דמי חסות וכי הם אחראים ל- 40% מהתל"ג. Caldwell, p. 51

²⁸ בהשוואה לעבירת סחר בסמים, שהעונש עליה לרוב למעלה מ- 20 שנות מאסר, עבירת סחר בנשים נחשבת לעבירה קלה. Hauber, Laurie, "Trafficking of Women for Prostitution: a Growing Problem Within the European Union," *Boston College International and Comparative Law Review*, vol. 21, 1998, pp. 183-198.

²⁹ "Trafficking in Women: Moldova and Ukraine," p. 7.

³⁰ "Trafficking in Women: Moldova and Ukraine," p. 9.

לרווח כה גבוה. סוחרי הנשים עוסקים בגיוס הנשים, במימון הוצאות המחיה והנסיעה שלהן, בהסדרת המסמכים הדרושים כדי לעבור ממדינה למדינה ובתשלום למתווכים השונים במסלול הנסיעה. סוחרי נשים החסרים מקורות מימון עצמיים פונים לארגוני פשע מבוססים ומחזירים את ההלוואה מהכנסות האשה. גם נשים הפונות לזנות ביוזמתן, כמוצא אחרון לקיום, אינן יכולות שלא להזדקק לשירותי הסוחרים, כיוון שהן מחוסרות אמצעים ואינן יכולות לעבור בכוחות עצמן את משוכת רשות ההגירה בארץ היעד. חשוב להדגיש כי ככל שתקנות ההגירה של מדינות היעד חמורות יותר, כך גדלה הסתמכות הנשים על ארגוני פשע כדי להסדיר את כניסתן ואת שהייתן הלא-חוקית בארצות היעד.

סחר בנשים - הגדרה וגישה

"סחר בנשים" אינו מסתכם בזנות ולא כל זנות כרוכה בסחר. "סחר בנשים" מציין קטגוריה רחבה של אופני ניצול ואלימות בשוק עבודה שבו פועלות מהגרות עבודה. קטגוריה זו כוללת זנות לסוגיה, תעשיית בידור ועבודות בית. ההגדרה לסחר מורכבת לא רק בגלל מגוון הפעילויות הכלולות בה, אלא גם בשל חילוקי דעות אידיאולוגיים, ערכיים ופוליטיים. הויכוח בשאלה מהו סחר בנשים, אופני ההתייחסות הראויים לתופעה והדרכים להתמודד איתה, מעורר מחלוקות עזות. הדיון הפמיניסטי לגבי סחר בנשים חצוי לאורך קווים אידיאולוגיים שבמרכזם ההתייחסות לשאלת הזנות.³¹ בלב ההבדלים עומדת השאלה האם אשה יכולה לבחור בזנות כעיסוק. התפיסה המכונה "neo-abolitionist" גורסת כי זנות מהווה הפרה של זכויות אדם. היא רואה בזנות פרקטיקה המשעבדת נשים לשליטה גברית ומשעקת את דפוסי הדיכוי המסורתיים ואת האי-שוויון ביחסי הכוח הכלכליים-חברתיים. תפיסה זו נוטה להתייחס אל כל מי שעוסקת בזנות כאל קורבן של החברה הפטריאכלית ורואה בזנות ביטוי של כפייה והונאה של נשים על מנת להעסיקן בתנאי עבדות מודרנית.³² בגישה זו ההבדל בין זנות לסחר בנשים אינו משמעותי.

לעומת הגישה הרואה בכל הנשים העוסקות בזנות קורבנות, קיימת תפיסה שונה המבחינה בין זנות בכפייה וזנות מרצון. גישה זו יוצאת נגד זנות בכפייה ונגד תנאי העבודה והניצול של נשים המועסקות בזנות, אולם טוענת כי זכותה של אשה לאוטונומיה כוללת גם את זכותה על גופה, ולכן זנות יכולה להיות עיסוק לגיטימי הנותן ביטוי לחופש הבחירה של נשים ולאוטונומיה שלהן, בתנאי שהן בוחרות בזנות מרצון.³³ תפיסה זו

³¹ הוויכוח בין העמדות מוצג לעתים כעימות בין תפיסה ליברלית המעניקה הכשר לזנות לבין פמיניזם רדיקלי, המצדד בביטולה. ראו:

Anderson A. Scott, "Prostitution and Sexual Autonomy: Making Sense of the Prohibition of Prostitution," *Ethics* 112, July 2000, pp. 748-780.

³² בין המצדדים בעמדה זו נמצאת "Coalition Against Trafficking in Women". לטענת מייסדת הקואליציה, קתלין בארי, "כאשר ישותו של אדם מוגדרת רק באמצעות גופו, כאשר הוא הופך לאובייקט המהווה סיפוק מיני עבור האחר, ולא משנה אם הייתה הסכמה או לא, מה שמתרחש זה הפרה של ישות האדם". לדיון בעניין זה: Bishop R., Robinson L., *Night Market - Sexual Cultures and the Thai Economic Miracle*, Routledge, 1991, pp. 219-249.

MacKinnon C., *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, Harvard University Press, 1987.

לדיון במחלוקת הפמיניסטית בעניין הסחר ראו: "Forced to Choose," in: Kempadoo & Doezema, pp. 34-51. Doezema J.

³³ Murray Alison, "Debt Bondage and Trafficking," in: Kempadoo & Doezema, pp. 51-68.

יש המציבים מגבלת גיל על הבחירה לעסוק בזנות. לפי ארגון זונות בסן פרנסיסקו COYOTE (Call Off Your Tired Ethics), הגיל הראוי לבחירה הוא 25, כי אז נשים יכולות לעצב לעצמן בחירה מושכלת. Bishop & Robinson, p. 237.

רווחת בקרב תנועות למען זכויותיהן של נשים העובדות בזנות.³⁴ גישה זו רואה בנשים העוסקות בזנות מרצון עובדות מין (sex workers) ולא פרוצות (prostitutes), מונח טעון משמעויות שליליות. לטענתן, שלילה מוחלטת של זנות גורמת להפללת נשים העוסקות בזנות ופוגעת בזכויותיהן כבני אדם וכעובדות, ובכך רק מחמירה את מצבן של נשים רבות, בעיקר נשים עניות בעולם השלישי העובדות בזנות לפרנסתן. הפללת הזנות גם מגבירה לדעתן את תלותן של נשים בארגוני פשע הפוגעים בזכויותיהן וחיים מרווחיהן.

ראיית נשים העוסקות בזנות כקורבנות מבטאת לטענתן תפיסה שמרנית ומוסרנית המחזקת סטריאוטיפים שליליים. הנשים מצטיירות כפסיביות וחלשות, מה שלטענתן מגביר את רמיסת זכויותיהן ומטפח עמדות גזעניות כלפי נשים ממוצא אסייתי ומזרח אירופי. בנושא הסחר בנשים, הן מעמידות במרכז הדיון את הכפייה ואת תנאי העבודה ולא את עצם העיסוק בזנות. הפתרון הרצוי לדעתן הוא לבטל את היחס לזנות כאל עבירה פלילית ולדאוג לזכויות הנשים, לבריאותן ולביטחונן. הוויכוח לגבי חשיבות ההבחנה בין זנות בכפייה לזנות כבחירה בא לידי ביטוי גם באמנות בינלאומיות לגבי סחר בנשים. "אמנת האו"ם לביטול סחר בבני אדם וניצול זנות" משנת 1949 מגנה כל מי שמנצל אשה העוסקת בזנות גם אם הסכימה לכך. האמנה זכתה לביקורת בשל היעדר ההבחנה בין זנות מכפייה או מרצון. לעומת זאת, ה"צהרה בדבר מיגור האלימות נגד נשים" משנת 1993 מבחינה במובלע בין זנות כפויה לזנות כבחירה, בדומה לרוח החלטות הוועידה העולמית הרביעית לזכויות נשים שהתקיימה בבייג'ינג בשנת 1995.³⁵

כאמור, ההתייחסות לקשר בין סחר בנשים וזנות שנויה במחלוקת בהתאם לעמדות ערכיות, אידיאולוגיות ופוליטיות שונות בתוך התנועה הפמיניסטית ומחוצה לה. ההגדרה המשפטית הבינלאומית המקובלת כיום ל"סחר בבני אדם" נוסחה באו"ם ואושרה באסיפה הכללית בנובמבר 2000. רוב הארגונים הבינלאומיים הנאבקים למיגור הסחר פועלים לפיה. ההגדרה מופיעה בפרוטוקול על סחר בבני אדם שצורף לאמנה נגד פשע מאורגן יחד עם פרוטוקול על הברחה של בני אדם ועם פרוטוקול העוסק בהברחת נשק. מדינת ישראל חתמה על האמנה ועל הפרוטוקול על סחר בבני אדם. מטרת הפרוטוקול היא להילחם בסחר בבני אדם, במיוחד בסחר בנשים ובילדים, ולהגן על קורבנותיו תוך כיבוד זכויות האדם שלהם. הפרוטוקול מגדיר סחר בבני אדם כך:

"(a) Trafficking in persons shall mean the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent

Nussbaum M., "Whether From Reason or Prejudice: Taking Money for Bodily Services," in: *Sex and Social Justice*, Oxford University Press, 1999, pp. 276-298.

³⁴ עמדה זו אימץ למשל ארגון "Global Alliance Against Trafficking in Women" מתאילנד.
³⁵ בוועידת בייג'ינג הובעו שתי העמדות. הקואליציה הדוגלת בביטול הזנות ניסחה אמנה חדשה שקראה לביטול כל צורות הזנות. האמנה נדחתה. Doezema סבורה כי ניכר שינוי בינלאומי מן התפיסה הדוגלת בביטול הזנות לתפיסה המבחינה בין זנות כפויה לבין זנות מרצון.

of a person having control over another person, for the purpose of exploitation.

Exploitation shall include, at a minimum, the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs;

(b) The consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used;"³⁶

"(א) 'סחר בבני אדם' משמעו גיוס, הובלה, החזקה או קבלה של בני אדם, באמצעות איום או שימוש בכוח או באמצעים אחרים של כפייה, חטיפה, הונאה, רמייה, שימוש לרעה בכוח או ניצול לרעה של עמדת חולשה, קבלה או מתן של תשלום או טובות הנאה כדי להשיג את הסכמת אדם לשליטה של אדם אחר לשם ניצולו. ניצול, כדרישת מינימום, יכול לניצול של העיסוק בזנות בידי אחרים או צורות אחרות של ניצול מיני, עבודת כפייה או מתן שירותים בכפייה, עבודות או פרקטיקות אחרות דומות לעבדות, שעבוד או הסרת איברים;

(ב) ההסכמה של קורבן הסחר בבני אדם לניצול כפי שמצוין בפסקה (א) הנה בלתי רלבנטית כאשר נעשה שימוש באחד מהאמצעים המצוינים בפסקה (א)".

להגדרה מצורפות הערות הבהרה לגבי ביטויים שונים. הביטוי "ניצול לרעה של עמדת חולשה" מתייחס לכל מצב שבו לאדם אין ברירה, אלא להסכים לניצול לרעה. חשוב לציין כי ההגדרה של סחר אינה מוגבלת לנשים ולזנות בלבד, אלא מתייחסת לכל בני האדם וכוללת פרקטיקות כהזמנת כלות בדואר, עבודת כפייה והסדרי עבודות כמו עבודות חוב. פרוטוקול זה מכיר בהבחנה בין זנות כפויה וזנות מרצון, אולם הוא נמנע, במכוון, מלהגדיר את הביטוי "ניצול של העיסוק בזנות בידי אחרים או צורות אחרות של ניצול מיני", שאינו מוגדר במשפט הבינלאומי, וזאת כיוון שנציגי המדינות לא הסכימו ביניהם על מובן משותף.³⁷ הייתה הסכמה גורפת שזנות בכפייה נכנסת להגדרת הסחר בנשים, אולם מדינות רבות התנגדו להגדיר זנות מרצון כ"סחר בנשים". מנסחי הפרוטוקול החליטו לא להגדיר ביטוי זה כדי לא להכתיב למדינות השונות כיצד להתייחס לזנות בתחום ריבונותן.

לפירושים שונים של סחר בנשים יש משמעות מעשית, כיוון שמהם נגזרים המדיניות והאמצעים להתמודדות איתו ועם קורבנותיו. קיימות מספר גישות נוספות כלפי הסחר בנשים. הגישות השונות והנחות היסוד העומדות בבסיסן מסייעות להבין את התופעה ואת דרכי ההתמודדות איתה ולכן נציג אותן בפירוט:³⁸

³⁶ http://www.unodc.org/pdf/crime/final_instruments/383e.pdf

בכנס בפלרמו שניסח את האמנה, ובכללה את הפרוטוקול למניעת סחר בבני אדם, השתתפו 148 מדינות ורובן חתמו עליה.

³⁷ "עבודת כפייה", "עבודות" ו"מתן שירותים בכפייה" מוגדרים במשפט הבינלאומי. ראו: Doezenia pp. 40-41

³⁸ ההבחנה בין הגישות מתבססת על:

הגישה המוסרית: גישה זו מתייחסת בעיקר לזנות, אך הבורות לגבי ההבדלים בין זונות לקורבנות סחר בנשים הופכת אותה רלוונטית לדיון בנושא. גישה זו מגנה את הזנות לסוגיה השונים, כפויה ומרצון. היא מדגישה את האופי הלא-מוסרי והלא-חוקי של העיסוק בזנות, וכך מחמירה את בידודן של הנשים ואת הסטיגמות כלפיהן והופכת אותן ליותר פגיעות. גישה זו מחזקת את ההבחנה בין נשים "טובות" לבין נשים "רעות", שאינן ראויות להגנה ושיש הצדקה לפגיעה בהן בשל מעשיהן הבלתי מוסריים. על פי גישה זו כרוך המאבק בזנות בענישת כל המעורבים, כולל הנשים. ההתעלמות מן ההבחנה בין נשים שהיו קורבן סחר לבין זונות רווחת מאד בדיון הציבורי בישראל.

גישת הסדר הציבורי: בדומה לגישה המוסרית, גם גישה זו מתייחסת בעיקר לזנות ולא לסחר בנשים. הזנות נתפסת כפגיעה בסדר הציבורי ובבריאות הציבור. זהו אחד מן הטיעונים המרכזיים של התומכים במיסוד הזנות. הפתרונות, לפי תומכי הגישה, הם פיקוח הדוק, בדיקות רפואיות תכופות ותיחום של אזורי זנות. בכמה מדינות קיימים חוקים המסדירים את הזנות, אך רבים מהם מתמקדים דווקא בהיבטיה הכלכליים של התופעה. הביקורת היא שמטרתה העיקרית של ההסדרה הכלכלית היא להגדיל את הכנסות המדינה מרווחי הזנות בדרך של הטלת מסים.

הגישה הפלילית: גישה זו רואה בסחר בנשים פעילות עבריינית שיש למגרה על ידי חקיקת חוקים נוקשים, אכיפה נמרצת שלהם והטלת עונשים כבדים על אנשי הפשע המאורגן, הנתפסים כאחראים בלעדיים לסחר בנשים. גישה זו מתעלמת מגורמים חברתיים וכלכליים ורואה בסחר אוסף מצטבר של החלטות פרטיות ושל פעילות ארגונית פשע מאורגן. כיוון שהנשים עוברות על חוקים האוסרים זנות והגירה בלתי חוקית, הן נכללות לעתים בין העבריינים ועלולות לסבול מתיוג שלילי שילווה אותן לארץ מוצאן. גישה זו גם חושפת את הנשים לנקמה מצד הסוחרים והסרסורים, במיוחד כאשר העידו נגדם. על פי רוב, בהליך העמדה לדין של הסוחרים, האינטרסים של הנשים משועבדים לאינטרס של התביעה. למשל, היתר השהייה הניתן להן מוגבל למטרה של מתן עדות, תוך התעלמות מצורכיהן ומן הצורך לשקמן ולפצותן. העמדה לדין של העבריינים אינה זהה, לפיכך, להגנה על זכויות הקורבן.

גישת ההגירה: סחר בנשים לפי גישה זו נתפס בעיקר כבעיה של הגירה בלתי חוקית. גישה זו מעמידה במרכזה את ההגנה על האינטרסים של המדינה, הנתפסת כנאבקה בזרים לא-רצויים המנסים להיכנס ולהשתקע בה ללא היתר. לפי גישה זו דרכי המאבק בסחר בנשים הם אותם האמצעים למניעת הגירה לא

Wijers M., Van Doorninck M., "Only Rights Can Stop Wrongs: A Critical Assessment of Anti Trafficking Strategies," Paper presented at EU/IMO STOP European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Rights - A Global Challenge for the 21st Century, 2002; <http://www.walnet.org/csis/papers/wijers-rights.html>; "Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation, Mapping the Situation and Existing Organizations Working in Belarus, Russia, the Baltic and Nordic States," By the Foundation of Women's Forum, Stifelsen Kvinnforum, Stockholm, 1998.

חוקית: מערכת ביקורת גבולות יעילה והדוקה, מדיניות הגירה מצומצמת אשר מונעת ככל שניתן כניסה של נשים והטלת הגבלות המורות על נישואין בין אזרחי המדינה לבין מי שאינם אזרחיה.

גישת זכויות האדם: מתייחסת לסחר בנשים כהפרה של זכויות אדם ומחייבת את המדינות לפעול למיגור הסחר בתחומן ולשיקום קורבנותיו. בגישה זו ניתן להבחין בשתי גרסאות שכבר הוזכרו. הגרסה הראשונה רואה בזנות עצמה הפרת זכויות אדם וחותרת לביטולה. הגרסה השנייה מבחינה בין זנות מרצון לבין זנות בכפייה שפוגעת בזכויות הנשים. הפגיעה בזכויות האדם כוללת הונאה, התעללות, אלימות, עבדות חוב, סחיטה, הגבלת חופש ואת תנאי העבודה הקשים. גישה זו תומכת במלחמת חורמה בסחר בנשים ובסיוע לקורבנותיו, ודוגלת בהגנה על זכויותיהן של נשים גם אם בחרו לעסוק בזנות ללא כפייה.

גישת הזנות כעבודה: בדומה לגישת זכויות האדם, גישה זו מתמקדת בזכויותיהן של הנשים כעובדות, אך בניגוד אליה היא מתמקדת בזנות עצמה ומתייחסת לסחר בנשים רק בעקיפין. הסחר בנשים נתפס כנובע ממעמדן הנחות של הנשים בחברה ובשוק העבודה. נחיתות זו מיוחסת לא רק להיותן נשים, אלא להיותן מהגרות עבודה לא-חוקיות בשוק עבודה לא-פורמלי ובלתי מוגן המאפשר את שעבודן. גישה זו קוראת להכללת נשים העוסקות בזנות בשוק העבודה תוך מתן הזדמנויות תעסוקתיות, שמירה על זכויותיהן כעובדות ומתן הזדמנות לנשים ליהנות מרשת הביטחון הסוציאלי של מדינת הרווחה. חוקי עבודה המגנים על עובדים חלשים צריכים להכיר בקבוצה זו כראויה להגנה.³⁹ הכרה בזכויות אלו תספק להן הגנה מפני הסוחרים והסרסורים.

המאבק בסחר והיחס לקורבנותיו נגזרים במידה רבה מן הגישה המאומצת כלפיהם, כשכל גישה משרתת אינטרסים שונים. יש הבדל מהותי בין גישות שמטרתן להילחם בפשע המאורגן לבין גישות שמטרתן לתמוך בנשים. התייחסות לסחר כבעיית הגירה לא-חוקית מעמידה במרכז את האינטרסים של מדינת היעד, בניגוד להתייחסות לסחר כבעיה של זכויות אדם, המעמידה בראש את הצרכים של הנשים. יש גישות המאפיינות מדינות וגישות יותר אופייניות לארגונים חברתיים. מדינות נוטות לאמץ גישה של מאבק בזנות, בהגירה בלתי חוקית ובפשע מאורגן או שילוב ביניהם. ארגונים חברתיים, לעומת זאת, נוטים להגן על קורבנות הסחר. הגישה שאומצה בדו"ח זה מתייחסת לסחר בנשים כהפרה של זכויות אדם וכפגיעה בזכויות הנשים. הדו"ח מכיר בזכויותיהן של נשים כבני אדם וכעובדות, כמו חופש תנועה, זכות לשלמות הגוף, חירות משעבוד ואלימות, חירות מרדיפה וממעצר שרירותי, זכות לטיפול רפואי ונפשי ועוד. זכויות אלה מטילות חובת עשייה על מדינות המוצא והיעד כאחד, כדי לאפשר לנשים לממשן.

הסחר בנשים הוא ביטוי קיצוני במיוחד לדיכוי ולהשפלה של נשים ולאלימות הפיזית והמינית המופעלת עליהן. אימוץ גישה שבמרכזה זכויות אדם והכרה בבעיותיהן המיוחדות של נשים עשוי לתרום לא רק

³⁹ כמה מאמנותיו של ארגון העבודה הבינ"ל לגבי הגנה על זכויות עובדים ללא היתר מהוות בסיס משפטי להתייחסות לזכויות נשים.

למאבק למיגור הסחר בנשים, אלא לסייע להעצים נשים, וכך לסכל ניסיונות להפכן לקורבנות בעתיד. בתחילת המאה ה-21 גוברת ההכרה, לפחות מצד מדינות מסוימות, במגבלות של גישות המעמידות במרכז את האינטרסים של המדינה ומתעלמות לחלוטין מן הנשים ומן הנסיבות הכלכליות, המעמדיות והמגדריות שבגינן הפכו לקורבנות סחר. ייתכן שהפרוטוקול בדבר הסחר בבני אדם והמאמץ שהושקע בהגדרת הסחר מעידים על ניצני שינוי ביחסן כלפי התופעה. גישתה של ישראל לסחר בנשים, כפי שעולה מדו"ח זה, מוסיפה להעמיד במרכז את האינטרסים של המדינה, ואף ביתר שאת בעקבות הקמת מנהלת "ההגירה" בספטמבר 2002, שמטרתה העיקרית לגרש רבבות זרים. דו"ח זה לא רק מאפיין את מדיניותה של ישראל כלפי הסחר בנשים, אלא בוחן את תוצאותיה ביחס לקורבנות הסחר. הדו"ח מנסה להציב במרכז את קולן של הנשים, האילמות בדרך כלל, ולספר על חוויותיהן כנשים נסחרות.

פרק שני: הקורבנות - מיתוס ומציאות

לאחר התפרקות ברית המועצות, קרסו המערכות החברתיות והכלכליות ומיליוני אנשים מצאו את עצמם מובטלים, או מועסקים במשכורות שאינן מאפשרות קיום. נשים היו הראשונות שנפלטו ממעגל העבודה ונפגעו בצורה הקשה ביותר מן המשבר הכלכלי. מצוקה זו הייתה תמריץ לחיפוש תעסוקה בחו"ל. למרות, ואולי בגלל שהאפשרות להגר לצורך עבודה באופן חוקי, ולו זמנית, כמעט ולא קיימת בשל מדיניות ההגירה הנוקשה של מדינות מערב אירופה וצפון אמריקה, נשים רבות מתפתות לקבל הצעות עבודה מפתות בחו"ל המתפרסמות בעיתונים. 33% מהנשים שרואיינו למחקר זה טענו כי לא ידעו שמדובר בזנות וכי הן נענו להצעות עבודה במלצרות, בניקיון, בטיפול בילדים ועוד. השאר ידעו שתועסקנה בזנות, אך הובטחו להן תנאים שונים מאלו שמצאו בפועל: שכר של אלף דולר בחודש, מספר מועט של לקוחות ביום ויכולת לעזוב את מעסיקיהן לאחר שתשלמנה את עלות הבאתן לישראל.

מי הן הקורבנות

נתונים מספריים

בשל אופייה הפלילי של התופעה והתנהלותה במחתרת, קשה להעריך את מספרן הכולל של קורבנות הסחר בנשים בישראל, לא כל שכן את מספרן של הנשים הנכנסות לישראל למטרה זו מדי שנה. המשטרה וגורמים רשמיים אחרים מעריכים כי בישראל נמצאות בין אלף ל- 3,000 נשים נסחרות.⁴⁰ ארגוני זכויות אדם העריכו בעבר כי נתונים אלה מתייחסים למספר הנשים המובאות מדי שנה ולא למספרן הכולל.⁴¹ לפי נתונים שהציג עורך דין המייצג סוחרי נשים, מגיעות לישראל כ- 6,000 נשים מדי שנה.⁴² הקושי לאמת הערכות אלה מתגבר נוכח פיצולה של תעשיית המין בין בתי הבושת הגלויים לכל, "מכוני ליווי" שמהם יוצאות נשים אל בית הלקוח או אל בית מלון ו"דירות דיסקרטיות", המצויות בבנייני מגורים בכל רחבי ישראל. לכן הערכת מספרן של קורבנות הסחר בלתי אפשרית למעשה. הנתון המדויק היחיד המצוי הוא מספר הנשים הנסחרות הנעצרות בגין שהייה שלא כדין ומגורשות מישראל.⁴³

מדיניות המוצא

מרבית קורבנות הסחר שנעצרו וגורשו בשנים 2000-2002 הגיעו ממדינות מזרח אירופה, ובעיקר מרוסיה, ממולדובה ומאוקראינה. בשנה האחרונה חלה ירידה במספר העצורות מאוקראינה ומרוסיה, ולעומת זאת, בולטת עלייה במספר העצורות מאוזבקיסטן. אמנם רק חמש נשים אוזבקיות מיוצגות בראיונות העומק, אולם מספרן בבתי המעצר ובקרב עדות התביעה נמצא בעלייה מתמדת. בתאריך 25.02.2003 שהו במתקן

⁴⁰ לוצקי מ., דו"ח ביניים של ועדת החקירה הפרלמנטרית, דצמבר 2002, עמ' 9; דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 8.

⁴¹ להערכתו של פרופ' מנחם עמיר בדו"ח של שדולת הנשים, 1997, כאלף נשים מובאות לארץ מדי שנה.

⁴² פרוטוקול מס' 28 מיישיבה של ועדת החקירה ביום 18.06.2002, על סדר היום: "שמיעת עדותם של בעלי מכוני ליווי".

⁴³ בשנים 2000-2002 גורשו 1,267 נשים לאחר מעצר בכלא נווה תרצה. 1,004 מביניהן, כ- 79%, היו קורבנות סחר. יש לציין עם זאת, כי מספר זה משקף את מספר המקומות המוגבל שהיה בכלא נווה תרצה ולא את מספר הנשים הנסחרות בישראל.

הכליאה בחדרה 79 עצורות, מתוכן 19 נשים אוזבקיות. מבין 38 נשים ששהו באכסניה לעדות תביעה בתל אביב באותו יום, 13 היו אוזבקיות. נתונים אלו מצביעים על מגמת עלייה בגיוס קורבנות ממדינה זו.

גיל, השכלה ומצב משפחתי

טווח הגילאים של קורבנות סחר שהוחזקו בכלא נווה תרצה בשנים 2001-2002 נע בין 16 ל-45, והגיל הממוצע היה 23.44 מרביתן בשנות ה-20 לחייהן, אך יש מקרים חריגים. מתנדבי 'המוקד' התבקשו על ידי ארגון ממדינת המוצא לסייע באיתור קורבן סחר בת 52. מאידך, 11 מרואיינות דיווחו על קטינה/ות שהועסקו איתן בזנות.45 מספר הקטינות המובאות לישראל אינו ידוע. קשה לזהותן, שכן רובן מגיעות עם מסמכים מזויפים. לפי דו"ח הצוות הבין-משרדי, אין גיוס מכוון של קטינות,46 אף שקיים ביקוש רב לצעירות.47 מן הראיונות עולה כי סוחרים נבהלו לעתים כאשר גילו קטינה ונחפזו למכור אותה, ככל הנראה חששו מהמשטרה, המחויבת לפעול נגד זנות של קטינים. עמותת 'על"ם', המטפלת גם בניצול מיני של קטינים, איתרה מאז 2001 שבע קטינות שהיו קורבנות סחר. הצעירה בהן הייתה ילדה בת 11.48 על פי נתוני הראיונות, לקורבנות הסחר בנשים בישראל השכלה ממוצעת של 11 שנות לימוד. 10% מהן בעלות השכלה אקדמאית, 15% סטודנטיות באוניברסיטה, ו-15% למדו לימודים מקצועיים. רובן המכריע, 71%, הן רווקות. גרושות ואלמנות מהוות 15% ורק 6% נשואות.49 ל-69% מן הנשים אין ילדים, ל-20% יש ילד אחד ול-5% יש שני ילדים.50 למרות שהנשים שרואיינו לא נשאלו ישירות לגבי הוריהן, נשים רבות סיפרו שאביהן עזב את הבית כשהיו קטנות ושמן גידלה אותן לבדה.

תעסוקה

בניגוד למיתוס הנפוץ, רק 9% מהנשים דיווחו שעסקו בזנות בעבר. 29% מן הנשים דיווחו כי היו מובטלות במדינת המוצא, ואלה שעבדו עסקו במגוון רחב של מקצועות, כמו: מזכירות, זבניות, מורות, תופרות, ספריות ועוד. שכרן הממוצע בארץ המוצא היה 38 דולר לחודש. קל להבין מדוע הבטחה לשכר של אלף דולר לחודש קוסמת לנשים רבות. השיקול שעושה האשה פשוט: אם תעבוד מחוץ לארצה, אפילו בזנות, תוכל לצבור תוך שנה הון עתק של 12,000 דולר ולהיחלץ ממעגל העוני. אם לא תסכים, כל שהיא יכולה לצפות לו הוא משכורת דחק ולגדל את ילדיה בתנאי עוני ונחשלות אותם חוותה בעצמה. הנשים המגיעות

⁴⁴ נתונים דומים נמצאו בראיונות העומק: גיל הנשים שהתראיינו נע בין 16 ל-31 והגיל הממוצע היה 22; פרופ' צוויקל אמרה לוועדת החקירה ביום 11.07.2001, כי טווח הגילאים של הנשים במחקרה נע בין 18 ל-38 אך רובן היו מתחת לגיל 25 והממוצע היה 22.

⁴⁵ סחר בקטינות הופיע גם בפסיקת בתי המשפט, למשל, קטינה שנסחרה והרתה והנאשמים הסדירו לה הפלה: תפ"ח (תל אביב יפו) 02/1060 מ"י נ' דימטרי אילינסקי, תק-מח 2002 (2), 8152.

⁴⁶ דו"ח הצוות הבין משרדי, עמ' 8.
⁴⁷ פרוטוקול מס' 31 משיבת ועדת החקירה, פרוטוקול מס' 172 משיבת הוועדה לקידום מעמד הילד, 10.07.2002, על קטינות נסחרות.

⁴⁸ שם. הפרויקט איתר 45 קטינים באזור תל אביב בלבד.

⁴⁹ לגבי 8% נוספים אין נתון.

⁵⁰ לגבי 6% נוספים אין נתון. לפי כמה עדויות, סוחרים נשים מעדיפים נשים בעלות ילדים דווקא, כיוון שהן נוטות להיות ממושמות יותר. תלותן בסוחרים גדולה יותר בשל רצונן לשלוח כסף לפרנסת משפחתן וחששן מפגיעה בילדיהן, אם יברחו או ישתפו פעולה עם הרשויות.

לישראל ולמדינות אחרות בוחרות לרוב בדרך הראשונה, אם כי קשה לכנות זאת בחירה חופשית, כלומר בחירה בין אפשרויות שוות משקל פחות או יותר.

חיבור שכתבה קורבן סחר על אודות נסיבות הגעתה לישראל (גרסה מקוצרת)⁵¹

אני רוצה לספר לכם קצת על המצב באותן מדינות עניות שנשכחו על ידי אלוהים. מולדובה, שהייתה פעם מדינת החום, הלבביות והיין, היא עכשיו עולם שתושביו לא חיים, אלא נלחמים על הישרדות. הממשלה, או "היושבים למעלה", מנסים לעשות סדר, רק לא במדינה אלא בכיסים שלהם. תושבי העולם הנשכח הזה חשבו פעם שכשהמצב הפוליטי ישתנה, דברים ישתפרו; עכשיו המשטר השתנה, ואין לנו עכשיו אפילו למה לקוות. האמנתי תמיד שהאשה יכולה לעשות סדר במדינה, אבל נראה שעוד לא הגיע הזמן שהאשה תיקח את השלטון לידיה. במולדובה האשה פשוט חייבת לעבוד באיזושהו מקום, כדי שהילד שלה ובעלה לא ימותו ברעב. למה? האם כדי לחיות במולדובה לא מספיקים 35 דולר? לא! זה בדיוק העניין. מספיק כדי להתקיים, לא כדי לחיות. ולאן היא נוסעת, האשה המולדבית? כמובן לחו"ל, דרך מכרים, שמציעים משכורת גדולה וגם חוסכים לה את הצורך לשלם עבור הנסיעה. וכך היא תסכן את חייה ואת הבריאות שלה... הנשים, שמגיעות לעבוד בישראל בכל מיני עבודות, מגיעות בסוף לאותה העבודה - סיפוק הצרכים המיניים של אנשים "הזקוקים לכך". ובישראל יש לכם כמות אדירה של אנשים כאלה. אותה בחורה, שמתוך טיפשות או תמימות נוסעת בתקווה לטפל בילד או להדביק טפטים, מגיעה למקום סגור שם היא צריכה לענג את הקליינטים תמורת 20-30 שקלים ביום, או בחודש. אותה בחורה, שבפעם הראשונה בחייה החליטה לעשות צעד כזה פשוט מחוסר ברירה, שהבטיחו לה "הררי זהב עם פסגות יהלומים", פשוט מאבדת את שפיותה מההלם אחרי מעבר הגבול, מהפחד ליפול לידי הערבים, שמשם הרי אי אפשר לצאת בחיים, והפחד הגדול למות מידיו של האיש שלו היא שייכת... למה המדינות שאליהן נאלצות להגיע הבנות שלנו מתוך אילוצים של עוני בלתי נסבל לא נוקטות שום צעדים כדי לתת להן אפשרות פשוט לעבוד! האם בחורה רוצה באמת שיהיו לה עשרה קליינטים ביום, ואחר כך כל החיים להתחרט על זה... אבל נראה שהמדינה באמת חושבת ככה. היא נוקטת אמצעים, אך לא כדי להגן על הנשים האלו אלא כדי לגרש אותן. כן, הבחורה תחזור הביתה, אבל בעוד חודש תגיע שוב - הרי אי אפשר להאכיל ילד באוויר, ואז תחזור עוד פעם שוב, עד שתיקלע בסוף לידיים של איזושהו מפלצות ולא תחזור עוד. אם לבחורה הייתה ניתנת האפשרות להגיע באופן חוקי, האם באמת היא הייתה מסכנת את הבריאות שלה?... כמה פעמים בנות, מתוך טיפשות וניסיון לחסוך כסף, אחרי עבודה של שנה עם עשרה קליינטים ביום, מגלות שהן לעולם לא יוכלו יותר להיות אמהות. ובשביל מה בנות צריכות לעבור את כל הסבל הזה - כדי להתחרט אחר כך כל החיים? אבל אילו הן היו מגיעות באופן חוקי ובלי בעיות, אף בחורה לא הייתה קוברת את חייה ואת העתיד שלה. ומי אשם בזה? בטח לא אנחנו!... יכול להיות שיש לכם ילדים בבית והם לא בוכים, אבל יש לכם לב ואתם יכולים להבין אותנו. אנחנו מבקשות: תנו לנו את האפשרות להגיע לישראל באופן חוקי, ואני מבטיחה לכם: אתם תמצאו בחורות רוסיות לא במכונים, אלא בעבודות ניקיון.

⁵¹ מתוך חיבור שכתבה א.ח., קורבן סחר בנשים ממולדובה, בת 19, במסגרת קורס כתיבה יוצרת לעדות תביעה בתל אביב. הקורס אורגן על ידי 'המוקד' בשיתוף העיתונאית יולי חרומצ'נקו, שגם תרגמה את החיבור.

שרשרת הסחר

הגיוס בארץ המוצא

נשים מגויסות לזנות מחוץ לארצן בשלל דרכים: מודעות בעיתון, חברות כוח אדם, חברים ומכרים, נשים שעסקו בזנות בחו"ל וחזרו.⁵² הגיוס יכול להיות גלוי, כאשר המגייסים מציעים לנשים לעסוק בזנות, או סמוי, כאשר נשים נענות להצעות עבודה בזנות, במלצרות בדוגמנות וכדומה, ומובלות במרמה לבתי בושת בחו"ל. מנתוני הראיונות עולה כי 66% מן הנשים הגיעו לישראל בעקבות מידע ממכרים. ה.א. מאוזבקיסטן תיארה כך את נסיבות הגעתה לישראל: "נולד לנו השנה תינוק, הוא עכשיו בן שבעה חודשים. לא עבדתי, רק טיפלתי בתינוק. בעלי היה מביא לנו אוכל פעם בשבוע. כאשר הפסיק לבוא, לא היה לי מה לאכול. נגמר לי החלב להנקה והתינוק היה רעב. הייתי מיואשת. אחותי סיפרה לי שיש אנשים שמסדרים עבודה בניקיון ושארונות אלף דולר בחודש. חשבתי שבסכומים אלה, תוך שישה חודשים אני מסודרת לכמה שנים. אם הייתי יודעת שאני עתידה להימכר לזנות בישראל, הייתי מעדיפה לגווע ברעב עם התינוק שלי".⁵³ במקרה אחר: "אבי החורג היכה אותי בקביעות. יום אחד, לאחר שהיכה אותי, בכיתי בפארק. ניגשה אלי אשה צעירה ושאלה מה קרה. סיפרתי לה, והיא אמרה שיש לה הצעה מצוינת בשבילי, שתאפשר לי להרוויח הרבה כסף ולא לראות את הוריי תקופה ארוכה".⁵⁴

המסע לישראל

עד שנת 2000 נשים נסחרות נכנסו לארץ במגוון דרכים, רבות מהן הגיעו דרך נמל התעופה או נמלי הים, כתיירות או כעולות תוך שימוש בתעודות מזויפות או תעודות נישואין פיקטיביות.⁵⁵ הידוק הפיקוח על שערים אלה שינה את נתיבי ההגעה של הנשים, אולם מעטות, 17% על סמך הראיונות, עדיין מובאות בטיסה. לפי דו"ח הצוות הבין-משרדי הסיבות לכך נעוצות ב"פרצות במנגנוני הפיקוח במעברי הגבול... בקרי גבול שאינם מיומנים מספיק וציוד טכני לא עדכני העומד לרשותם".⁵⁶ מאידך, לעתים הפיקוח הדוק מדי וגורם לתקריות מביכות, כמו מניעת כניסתה של ילדה בת 14 מפולין שבאה לבקר את סבתה בישראל, בטענה שהילדה באה לעסוק בזנות.⁵⁷ רוב קורבנות הסחר בנשים מוברחות לישראל דרך ארץ מעבר אחת או יותר. מדינת המעבר הנפוצה ביותר היא מצרים, דרכה הגיעו 72% מן הנשים שרואיינו. 51% מהן נחתו בהורגדה, 7% בשארם א-שייך ו-3% בקהיר.⁵⁸ משם הן מועברות לישראל דרך מדבר סיני. נשים ממולדובה ומאוזבקיסטן עוברות לעתים דרך מוסקבה ומשם ממשיכות למצרים.

⁵² נשים שקנו את חירותן מסוחריהן, ובתמורה התחייבו לספק להם נשים אחרות במקומן, היא תופעה רווחת בישראל ובעולם.

⁵³ עדותה של ה.א. נגבתה ביום 14.01.2003, באכסניה לעדות תביעה בתל אביב.

⁵⁴ עדותה של ס.מ. ממולדובה נגבתה ביום 30.12.2002, בדירת מסתור.

⁵⁵ 'מוקד סיוע לעובדים זרים', סחר נשים בישראל, 2001, עמוד 2. בתחילת שנות ה-90 התפרסמו כתבות רבות בעיתונות על

השיטות השונות בהן נקטו סוחרים נשים.

⁵⁶ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 17.

⁵⁷ סיני רותי, "ישראל גירשה בת 14 מפולין בחשד שבאה לעסוק בזנות", דאג, 7, 28.06.2002.

⁵⁸ 17% מן הנשים לא ידעו מנין נכנסו לישראל, ולגבי 22% נוספות אין נתון.

משדה התעופה מועברות הנשים לבית מלון, עד אשר מגיע אדם האומר להן מילת קוד מסוימת והן אמורות ללכת בעקבותיו. השימוש בקוד נועד למנוע "אי הבנות" בין רשתות המבריחים: "הם מארגנים את זה בצורה כזאת כדי שלא 'יגנבו', כמו שהם קוראים לזה, בחורות אחד לשני... כמובן שיש על התחום הזה סכסוכים, היו כבר רציחות, היו הצתות".⁵⁹ "גניבת" נשים תוארה במשפטו של סולימאן אבו שלבי, שהורשע בסחר בנשים ובעבירות נוספות, שם נערכה חטיפה כפולה - העברתן של הנשים לאדם אחר והחזרתן לידי הסוחר "המקורי". הסוחר תיאם "עם אדם ממולדובה להעביר קבוצת אנשים ובהם מספר נשים שנשלחו למטרות זנות, ממקום המפגש בשארם א-שייך לישראל. משנודע לעורר כי הקבוצה נלקחה במונית על ידי מעבירים שאינם מטעמו, הורה לשלוחו במצרים להעביר לרשותו את הקבוצה שבדרך, והשליח אמנם הצליח באיומי נשק לאסוף את חברי הקבוצה ולהעבירם לרכבו".⁶⁰

הכניסה לישראל דרך מצרים

נשים מוברחות מן הגבול המצרי יחד עם סחורות, סמים, נשק ועובדים זרים.⁶¹ הברחת הגבול נעשית בקבוצות המונות בין 3 ועד 48 נשים. חציית הגבול יכולה להמשך בין עשר דקות לשבועיים, תלוי במיומנות המבריחים וברמת השמירה של הצבא בנקודת החצייה. קורבן סחר תיארה כך את ההברחה: "סידרו אותנו בטור אחת אחרי השנייה. ספרו אותנו כמו שסופרים צאן. אחר כך נודע לי למה. על כל בחורה שעברה הם קיבלו אלף דולר. ככה הלכנו חצי שעה, פעם ישבנו, פעם רצנו, פעם אמרו לנו לשכב. זה היה במרץ והחול היה קר. הגענו לגדר תיל ואמרו לנו לטפס מעליה. בצד השני עבר ג'יפ ואמרו לנו להיכנס אליו. אבל הג'יפ לא עצר. היינו צריכים לקפוץ לתוכו תוך כדי נסיעה. כיסו אותנו בברזנט ולא היה אוויר. חלק מהנערות איבדו את ההכרה".⁶² בניגוד לפיקוח ההדוק, לעתים מדי, על נמלי האוויר והים, הגבול המצרי פרוץ למדי והצבא תופס רק אחוז קטן מן ההברחות.⁶³ קלות הברחת הקורבנות לישראל עומדת בניגוד לפרוטוקול האו"ם, הקובע בס' 11 כי על המדינות להדק את הפיקוח על הגבולות כדי לאתר ולמנוע סחר בבני אדם.⁶⁴

לא מעט נשים נאנסות כבר בדרך על ידי המבריחים הבדואים, הרואים באשה המיועדת לעסוק בזנות כמותרת לכול. כך העידה י.ב.: "הובטח לי שאעבוד בישראל כרקדנית, אך כבר במצרים גיליתי שאני הולכת לעסוק בזנות במכון באילת. ניסיתי לברוח אבל בדואי תפס אותי ונתן לי מכות. בערב, ארבעה בדואים אנסו אותי אחד אחרי השני... אחרי השני לא הרגשתי שום דבר. הם חזרו בכמה סיבובים. איבדתי את ההכרה והתעוררתי רק בבוקר באוהל עם נשים אחרות. הבנות ניסו לתמוך בי ואמרו שהבדואים הביאו אותי חצי

⁵⁹ מתוך עדותו של רפ"ק פיני אבירם, בפרוטוקול מס' 29 משיבת ועדת החקירה, 19.06.2002.

⁶⁰ בש"פ 02/5893 סולימאן שלבי נ' מ"י תק-על 2002 (3), 373, 374.

⁶¹ מהגרי עבודה הנכנסים לישראל בדרך לא חוקית משלמים למבריחים אלפי דולרים על הברחתם. מנתוני 'המוקד', מהגרי עבודה ממולדובה ומרומניה משלמים בין 4,000 ל- 5,000 דולר עבור כניסה לישראל בדרך זו.

⁶² פרוטוקול מס' 20 משיבת ועדת החקירה הפרלמנטרית, 26.12.2001.

⁶³ בקר א., "מרדף", מוסף הארץ, 09.08.2002, עמ' 28; ארבלי, ע., "נעצרו 11 מסתננים ממצרים, בהם נערות", הארץ, 6, 09.08.2002, זילברשטיין י., "כ- 3,000 נערות ליווי ממתיונות במצרים לקראת הברחתן לישראל", מעריב, 30.05.2002, עמ' 17.

⁶⁴ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

ערומה לאוהל ואמרו לטפל בי. דיממתי ולא יכולתי ללכת מרוב הכאב בין הרגליים... רציתי למות. לא האמנתי שזה קורה לי. נשים אחרות סחבו אותי עד שהגענו לגבול".⁶⁵ דרך החתחתים שהנשים עוברות נמשכת גם בארץ. בעניין סולימאן אבו שלבי שצוין לעיל, אם הסוחר שעבורו התבצעה ההברחה לא שילם, הנאשם היה נוהג להתיר בידי נשים "כעירבון להשלמת התשלום".⁶⁶

מכירת הקורבנות ומחירן

המכירה היא אחד הביטויים המובהקים לשעבוד הנשים. קיים מגוון שיטות. את המכירה הפומבית חוו לפחות 16% מן הנשים שרואיינו. למכירה - בדירה, במלון או בבית בושט, מוזמנים סוחרים כדי לבדוק את הסחורה הנשית והם מתחרים ביניהם על המחיר. הנשים סיפרו על הבדיקות שנערכו להן, שכללו פשוט באיברים אינטימיים ובדיקות שיניים בדומה למכירות עבדים. דברים דומים סיפר סוחר נשים: "מעמידים אותה ערומה באמצע החדר... נוגעים לה בחזה, באחוריים, לראות אם יש מה לתפוס. בודקים לה את הלשון, את השיניים, לראות אם היא בריאה. נוגעים לה באיברים האינטימיים... אומרים לה 'תלכי קדימה, אחורה, תעשי פוזות של דוגמנית, תנענעי מותק, תתכופפי. יותר נמוך. שנראה מה את שווה. ותרקדי. כמו רקדנית בטן'.⁶⁷ קיימת גם מכירה יותר פרטית בין מוכר וקונה, אותה חוו, לפי הראיונות, לפחות 24% מהנשים. על המכירה סיפרה ה.א.: "לא הבנתי לאן לוקחים אותנו באמצע הלילה, אבל כשראיתי בדירה הרבה נשים ערומות התחלתי להבין... ביקשו ממני להתפשט... הייתי כל כך מבוהלת, שאפילו השתנתי במכנסיים".⁶⁸ במהלך המכירה הסוחרים מקפידים על שמירה הדוקה על הנשים שלא יברחו.

30% מן הנשים שרואיינו נרכשו עוד בארץ המוצא, ועם הגיען לארץ כבר ידעו לאיזה סרסור הן שייכות. הדבר נפוץ במיוחד בקרב נשים החוזרות לישראל בפעם השנייה. במקביל להתמסדות של הסחר במכירות המאורגנות, התפתחה בישראל גם תופעה של "יזמים זעירים" הקונים אשה, מחזיקים אותה בביתם ודורשים ממנה לעסוק בזנות ובעבודות הבית. ו.ב. העידה שנמכרה לאדם פרטי בנצרת עלית: "הוא היה מסדר לי 25 לקוחות ליום בערך. הייתי צריכה להכין לו אוכל. אם לא הכנתי לו בשר, המאכל האהוב עליו, הוא היה צועק עלי ומרביץ לי. כשהייתי חוזרת הביתה, מותשת מכל הלקוחות, הוא נהג לומר לי: 'לא משנה כמה לקוחות היו לך היום, אני תמיד יהיה הלקוח האחרון'. כל לילה הוא היה בא לחדר שלי ואונס אותי. הוא אהב לשמוע אותי צורחת מכאב".⁶⁹ דרך נפוצה פחות כרוכה בהעברת בעלות על אשה "בירושה", למשל במקרה של פטירת הסרסור.⁷⁰ קורבנות סחר רבות נמכרו ונקנו יותר מפעם אחת וחוו שיטות מכירה שונות.

⁶⁵ י.ב. רואיינה ביום 15.04.2002, בבית המעצר קישון בחיפה.

⁶⁶ תפ"ח 02/1099, מ"י ל' סולימאן אבו שלבי, ס' 4 לכתב האישום.

⁶⁷ מקובר שרי, "עבודות כחול-לבן", מעריב, מוסף שבת, 14.06.2002, ע' 16.

⁶⁸ עדותה של ה.א. נגבתה ביום 14.01.2003, באכסניה לעדות תביעה בתל אביב.

⁶⁹ עדות שנגבתה ביום 11.09.2002, בבית המעצר קישון בחיפה.

⁷⁰ ראיון בכלא נווה תרצה, שנערך ביום 23.05.2001, וראיון באכסניה לעדות תביעה בתל אביב, שנערך ביום 19.03.2003.

המכירות נועדו ל"שבץ" נשים שזה עתה הובאו לישראל ול"רענן" את היצע הנשים בין בתי הבושת, כי "הקליינטים רוצים בשר טרי".⁷¹ בשל כך התפתחה שיטת מכירה נוספת - "סחר חליפין" בין סוחרים, אם כי אין נתונים על היקפה. סוחר נשים, שנתן עדות, סיפר על סוחר אחר ששאל "אם אני מכיר מישהו שמתעסק עם בחורות ורוצה להחליף בחורה בבחורה. נזכרתי בסשה שמתעסק במכירה וקנייה של בחורות והוא אמר לי שאם אשמע שמישהו מוכר או מחליף בחורה שאפנה אליו".⁷² לעתים רוכש הסוחר יותר מאשה אחת במה שמכונה "עסקת חבילה".⁷³ מחירה של אשה בתעשיית המין אינו קבוע ונע לרוב בין 5,000 ל-10,000 דולר. המחיר תלוי במשתנים רבים כמו מראה, גיל ותיעוד מזויף.⁷⁴ בראיונות עלו גורמים נוספים המשפיעים על המחיר, כמו: צלקות, שומות בולטות, לידות וניסיון עבר בזנות. סוחרי נשים שאינם יכולים לקנות אשה "שלמה" יוצרים "בעלות משותפת" ומתחלקים באתנן. לעתים הנשים מושכרות מבית בושת אחד לאחר, לרוב תמורת סכום של 500 שקלים ליום.

המכירה מסתיימת פעמים רבות באונס האשה בידי בעליה החדשים. ה"זכות" לקיים יחסי מין, גם בכפייה וללא קונדום, עם הנשים שרכשו, נתפסת כמובנת מאליה על ידי הסוחרים. יש המנמקים זאת כ"בדיקת הסחורה", או "שיעורים בזנות", ויש כאלו שפשוט עושים בנשים כבשלהם, שהרי הן רכושם. הנה עדותה של א.ג. על לילה הראשון: "הוא לקח אותי לחדר והסביר לי שצריך ללמד אותי לעבוד כי מעולם לא עבדתי בזנות. הוא שם בווידאו סרט כחול והורה לי למצוץ לו. סירבתי, אך לא הייתה לי ברירה. אחר כך הוא דרש ממני לשכב איתו. לא רציתי. הוא אמר לי שאני חייבת, אחרת יחזיר אותי וימכרו אותי למקום הרבה יותר גרוע. נאלצתי לעשות זאת. כשיצאתי בוכה מהחדר, הוא הכניס את הבחורה שעברה את 'השיעור' בבוקר".⁷⁵ וכך נראים הדברים בעל בית בושת מנתניה, שהפך לסוכן של המשטרה: "איך שהבחורה באה, הבוס שלה ישר שוכב איתה. הוא חייב להיות הראשון שבדוק. אולי היא בכלל לא יודעת לעבוד? אולי היא לא יודעת איך לפנק את הלקוח?"⁷⁶

בין סרסורים קיימת הבחנה בין מכירה הנחשבת "לגיטימית" לחטיפת נשים. לפי דו"ח הצוות הבין-משרדי, חטיפות נשים מתרחשות כאשר כנופיות מתחרות זו בזו על אזורי פעילות, או בעת סכסוכים.⁷⁷ מעניין לציין שכאשר נשים מספרות על חטיפתן, הן מספרות כי "נגנבו", אף שהמילה "חטיפה" קיימת ברוסית וברומנית. אפשר ללמוד מכך שהן הפנימו את היחס אליהן כחפץ. א.ק. מספרת על חטיפתה: "הזמינו אותי לבית מלון בתל אביב. חיכו לי בחדר שלושה גברים. הם הכריחו אותי לרדת איתם להניון, הכניסו אותי לתא המטען של הרכב ונסעו. אני לא יודעת לאן, אבל מאוחר יותר הבנתי שנלקחתי לחיפה, ואמרו לי שאדם מסוים הוא הבעלים החדש שלי. אותו אדם הסביר לי בשיחה הראשונה שלנו, שהוא לא קונה נשים, אלא רק גונב אותן,

⁷¹ להחלפה המתמדת של הנשים בין הסוחרים יש מטרות נוספות, שיובהרו בהמשך.

⁷² ב"ש 01/1207 (חיפה) מ"י נ' פדלון ואח' תק- מה 2001 (1), 11806, 11809.

⁷³ כך, למשל, ב"ש (חיפה) 01/4299 מ"י נ' אלכסנדר שרייפר ואח' תק- מה 2001 (3), 4117, 4111.

⁷⁴ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 9.

⁷⁵ מתוך עדותה של א.ג., שנגבתה ביום 02.07.2003, בדירת מסתור.

⁷⁶ מקובר שרי, "עבודות כחול-לבן", מעיב, מוסף שבת, 14.6.2002, ע' 16.

⁷⁷ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 10.

ושמעתה אעבוד אצלו".⁷⁸ חטיפת נשים זוכה ליחס מחמיר בבית המשפט: "החטיפה בוצעה תוך ניצול מעמדן הבעייתי של הנערות השוהות בישראל באורח בלתי חוקי ואשר חששו... להתלונן על המעשה בפני המשטרה... גם האיום ב'גניבת' הנערות... מאפיין גישה בלתי אנושית, המתייחסת לבני אדם כאל חפצים הניתנים לגניבה, תוך רמיסת חירותם, והכל למען בצע כסף".⁷⁹

"היי" היומיום בבתי הבושת

מציאות היומיום של קורבנות הסחר בבתי הבושת מורכבת משעבוד, השפלה, אלימות, ניצול והונאה. פרק זה פורש את מרכיביה העיקריים, אולם אין בהם ביטוי ממצה של המשטר היומיומי שבו הן נתונות. גם היום.

שעבוד, הונאה וניצול

כאמור, תהליך שעבודן של הנשים הנסחרות מתחיל עם גיוסן, בין אם הונו אותן בהבטחות לעבודה אחרת ובין אם "בחרו" לעסוק בזנות. תהליך שעבודן ממשיך במכירתן וביחס אליהן כאל רכוש. השיטה הנפוצה ביותר להנצחת השעבוד היא באמצעות יצירת "חוב", ומכאן כינוייה "עבדות חוב". עם הגיעה לארץ, נזקפות לחובתה של האשה עלויות הבאתה ורכישתה. הסוחר מבהיר לה שעליה לעבוד בחינם או בתשלום זעום עד שתחזיר את חובה. למרות שרוב הנשים מכסות את "חובן" בחודש הראשון ולעתים כבר בשבוע הראשון, החוב לעולם יישאר, אם בשל ריבית רצחנית על החוב המקורי, דרישה להשתתף בהוצאות בית הבושת (שכר דירה, אוכל ואמצעי מניעה), או בשל "קנסות" המוטלים עליהן בגין עבירות שכביכול עברו. מכירה לסוחר אחר יוצרת חוב חדש, וכאשר האשה מתקרבת לשלמו במלואו, היא שוב נמכרת וחוזר חלילה. לנשים אין סיכוי רב לקבל מן הסוחר תשלום מלא ולהשתחרר מחובן ומשעבודן.

ביטוי נוסף לשעבוד הנשים הוא החרמת דרכוניהן או מסמכים מזהים אחרים בידי הסוחרים. החרמת מסמך מזהה משמעה שלילת זהות, הגבלת חירויות והצבת מכשול בפני בריחה. לרוב הנשים שרואיינו לא היו מסמכים מזהים כלל. ל-41% מהן היו מסמכים מזויפים בעת שהועסקו בזנות. חלק מהנשים סיפרו שאולצו לרכוש את מסמכיהן מידי הסרסורים והמחיר התווסף ל"חובן". שלילת חירותן של הנשים הנסחרות כוללת גם פיקוח על מזונן. 8% מהנשים שרואיינו דיווחו על הרעבה. במשפט שדן באשה מהונגריה שהובאה לישראל בתואנה שתועסק כרקדנית ובמקום זאת אולצה לעסוק בזנות, ציין השופט בפסק דינו כי "אפילו המזון שסופק לה לא היה במידה מספקת".⁸⁰ הגבלות או מניעת אוכל מוטלים לרוב כעונש, או אם מידותיה של אשה אינן לטעמו של הסרסור. אשה ממולדובה סיפרה ששקלה 64 ק"ג כשהגיעה לישראל. הסרסור סבר שהיא שמנה מדי וקבע לה משטר דיאטה שכלל עגבניות, מלפפונים ומשקאות דיאטטיים בלבד.⁸¹

⁷⁸ עדות שננתה ביום 18.11.2001, בכלא נווה תרצה.

⁷⁹ ת"פ (ירושלים) 99/171 מ"י נ' מגד חליסי, תק-מח 2000 (3), 859, 861. כמו כן, ראו גם פ"ח (ירושלים) 02/5049 מ"י נ' עופר חסון ואח' תק-מח 2002 (3), 5832; בש"פ 01/7429 מ"י נ' עאדל אבו סגד, תק-על 2001 (3), 2152.

⁸⁰ ע"פ 99/1578 דמי ביטון נ' מ"י תק-על 2001 (4), 476.

⁸¹ עדותה של ו.ט. ננתה ביום 29.09.2001, בדירת מסתור.

חולשת הנשים ותלותן העצומה בסוחרים הופכת אותן לקורבן של הונאה וניצול שנועדו להפיק מהן רווחים מרביים. משטר העבודה שנגזר עליהן מבטא זאת היטב. כל הנשים שרואיינו עבדו בזנות שבעה ימים בשבוע ולכל היותר נהנו מיום חופש אחד בחודש. 34% מהנשים דיווחו שעבדו בעת המחזור, בניגוד לרצונן, והשתמשו בדיאפרגמה לחסימת הדימום. לעתים ניתנה להן רק דיאפרגמה אחת ונאמר להן להוציא אותה לאחר כל מגע מיני, לשטוף אותה ולהחזירה למקומה. כך תיארה זאת מ.פ.: "הסרסורית הבהירה לי מהתחלה שלא מגיע לי לנוח במחזור, כי גם ככה אני חייבת להם הרבה כסף וייקח לי המון זמן להחזיר את החוב. היא נתנה לי דיאפרגמה והסבירה לי איך להשתמש בה כדי לחסום את הדימום. יום אחד הייתי עם לקוח והיה לי מחזור כבד במיוחד. התחלתי לדמם והלקוח התעצבן וצעק עלי. אחרי שהלך, הסרסורית באה אלי וקיוויתי שהיא תיתן לי לא לעבוד עד סוף המחזור. במקום זה היא צרחה עלי במשך 20 דקות רצופות, ואמרה לי להשתמש בפעם הבאה בשתי דיאפרגמות ולא רק באחת".⁸²

הנשים דיווחו שעבדו עד 20 שעות ביום, כאשר הממוצע הוא 13 שעות.⁸³ עשר מהמרואיינות סיפרו שהצטוו להיות בכוננות 24 שעות ביממה ולהיות מוכנות ללקוח בהתראה של מספר דקות. בין לקוח ללקוח, הוטלו עליהן מטלות שונות ומשונות, כמו כביסת מגבות ומצעים ביד, הכנת אוכל לסרסור ולבני משפחתו ושטיפת רצפת בית הבושת. למרות שתעשיית המין מגלגלת סכומי עתק, הנשים מקבלות סכום זעום. לפי הראיונות, סוחרים גובים מהלקוחות בין 100 ל-600 שקל, בהתאם לפרק הזמן ולסוג יחסי המין. התשלום על מין אנאלי או אורגיות גבוה יותר. הנשים קיבלו בממוצע כ-40 שקל לשעה, כ-20 שקל ללקוח. 13% מן הנשים שרואיינו לא קיבלו פרוטה מסרסוריהן.⁸⁴ כך תיארה קורבן סחר את תנאי השכר שלה: "הסרסורית שילמה לנו רק 10 שקלים ללקוח. היא אמרה שלא תבזבזו אפילו גרוש עלינו ושהיא רק מפסידה בגללנו. היא הכריחה אותי להשתתף באורגיות יחד עם עוד בנות כשלקוחות ביקשו זאת ואמרה שתפשוט רגל אם תצטרך לשלם לנו יותר".⁸⁵

פעמים רבות קורה שגם התשלום המזערי שמקבלות הנשים מוצא את דרכו חזרה אל כיסי הסרסורים, לרוב באמצעות הטלת קנסות. ה"קנס" נקבע בידי הסרסור בהתאם לחומרת "העבירה" שעוברת האשה: יציאה מבית הבושת או קבלת שיחת טלפון בלי רשות, לקוח שלא היה שבע רצון, איפור לא הולם לדעתו, לעיסת מסטיק ועוד. גובה ה"קנסות" נע בין מאה דולר ועד אלפי דולרים, סכום עצום המצביע על כך שכל מטרתם היא להימנע מתשלום לנשים, או לצמצם את הסכום המשולם להן ככל הניתן. על פי עדותה של קורבן סחר: "הגעתי אל בית המלון, אבל הלקוח לא היה במצב רוח וביקש שאחזור למכון. בכיתי והתחננתי שלא יעשה זאת, כי הסרסור יחשוב שהלקוח לא היה מרוצה ממני ואני אקבל קנס. הוא אמר לי אל תדאגי, התקשר

⁸² עדותה של מ.פ., אזורית מולדובה, נגבתה ביום 07.01.2003, במתקן הכליאה בחדרה.

⁸³ ראו גם פרוטוקול מס' 13 ומס' 20 של ועדת החקירה: ממוצע השעות ביום לפי פרופ' צוויקל הוא 12, אך יש נשים העובדות גם 18 שעות ביום. לפי נתוני משרד הבריאות, מחציתן עובדות מעל 8 שעות עבודה ביום ועד 17 שעות ביום.

⁸⁴ לפי דו"ח ביניים של ועדת החקירה, נגבים 120-150 שקל מכל לקוח, ומתוכם לוקח הסרסור 100-130 שקל (עמ' 9). לפי דו"ח הצוות הבין-משרדי, הלקוח משלם בממוצע 180 שקל, מתוכם כ-40% מופרשים לבית הבושת, 45% לסרסור ורק 15% לאשה.

⁸⁵ מתוך ראיון עם י.מ., שנערך ביום 15.04.2002, בבית המעצר קישון בחיפה.

למכון והסביר שזו לא אני אשמה וביקש שלא ייתנו לי קנס. רק בגלל הדבר הזה, שסיפרתי למישהו שאנחנו מקבלות קנסות, קיבלתי קנס של 3,000 דולר".⁸⁶

גביית מחירים מופקעים על שירותים ומוצרים היא דרך מקובלת נוספת לנצל את קורבנות הסחר. כיוון שלרוב הנשים אין דרכונים, הן נאלצות להיעזר בסרסורים כדי להעביר כסף לארצות המוצא, ואלה גובים מהן עמלות על השירות.⁸⁷ תשלומים מופרזים גם נגבים עבור כרטיסי טיסה.⁸⁸ סרסורים וסוחרים, הנוהגים לכלוא את הנשים, גובים לעתים תשלומים מופקעים עבור אמצעי מניעה שהם קונים בעבורן. הדבר מאלץ את הנשים לבחור אם לסכן את חייהן, או לשלם עשרות או מאות שקלים עבור אמצעי מניעה שעלותם האמיתית היא שקלים בודדים. השיטה הנפוצה ביותר כדי להימנע מתשלום לנשים היא מכירתן. המכירה יוצרת חוב חדש לסרסור שקנה אותה ועל האשה לעבוד שוב בלא תשלום עד אשר תשלם את "חובה". כאמור, מכירות חוזרות אלו בין בתי בושת משרתות כמה מטרות נוספות. המכירה מנתקת נשים מקשרי תמיכה שהן יוצרות ביניהן ומגבירה לפיכך את תלותן בסוחרים. "רענון" היצע הנשים אותן מציע בית הבושת ללקוחותיו נועד גם להגביר את הביקוש לשירותיו.

אלימות כלפי קורבנות הסחר בנשים

כאשר המציאות שלתוכה נקלעו מתחוורת לנשים הנסחרות, רבות מהן מבקשות לעזוב, שכן גם אם ידעו שיעסקו בזנות, לא דמינו באילו תנאים. מסכת של איומים ואלימות פיזית ונפשית המופעלת עליהן מונעת מהן לממש את רצונן. האיום לפגוע בה ובבני משפחתה בארץ המוצא הוא איום נפוץ. בארץ, הסוחרים מרתיעים נשים מלפנות לעזרת המשטרה ומתפארים בשיתוף הפעולה שלה איתם. הם גם מאיימים על הנשים שאם יפנו למשטרה צפוי להן מאסר ממושך, כי שהות בלתי חוקית וזנות הן עבירות חמורות בישראל (למרות שאין זה כך). הנשים, שאינן מכירות את החוק המקומי, נוטות להאמין לטענות אלו כי הן תואמות את מושגיהן על רשויות החוק במולדתן. סוחרים נשים גם מרבים לאיים על הנשים שאם ינסו לברוח, ייתפסו ויימכרו למקום גרוע בהרבה. ברוב המקרים מאיימים שימכרו לבתי בושת בשטחים, ושם הן לא תשרודנה כי ערבים יתעללו בהן.

איומים של סוחרים באו לידי ביטוי גם בעדויות של קורבנות סחר בבתי המשפט. אשה אוימה כי "אם תנסה לברוח, היא תימכר ל'כפר של ערבים' וירדפו אחריה גם בארץ וגם בחו"ל".⁸⁹ ובמקרה אחר "כאשר אחת המתלוננות בשם 'יאנה' סירבה לקבל לקוחות, הסיע אותה נאשם 2 לחוף הים ואיים עליה כי יסיע אותה לגרוזינים ואז 'תראה מה זה רע'. בחוף הים הראה הנאשם 2 ליאנה את העמודים שעל שובר הגלים ואיים עליה כי יקשור אותה לעמוד, ישאיר אותה שם כל הלילה ובבוקר יחליט אם להטביעה. בעקבות איומיו של

⁸⁶ מתוך עדות שנגבתה מא.ק. מאוקראינה, ביום 14.04.2002, בכלא נווה תרצה.

⁸⁷ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 9.

⁸⁸ שם, עמ' 10. הסוחרים חוששים שהנשים יעידו נגדם ולכן מפקחים על יציאתן מן הארץ ומכתיבים להן מתי ואיך.

⁸⁹ בש"פ 01/5958 אלכס אקסלרוד נ' מ"י, תק- על 2001 (3), 690.

נאשם 2, חדלה יאנה מהתנגדותה לעבוד במכון".⁹⁰ במקרה אחד סיפרה אשה שידוע לה על "צייד ראשים" המחפש נשים שברחו ומחזיר אותן לסרסוריהן.⁹¹ תופעה זו אכן קיימת ביחס לעובדים זרים, ומודעות על חיפוש עובד זר עם תמונתו והפרס הכספי המובטח תלויות על עמודי מודעות ברחבי הארץ ובעבר התפרסמו בעיתונות הרומנית.⁹² לכן, אין לשלול את קיומה של אפשרות מצמררת זו גם ביחס לקורבנות סחר בנשים, למרות שנתקלנו רק בעדות אחת לכך.

מן הראיונות עם קורבנות הסחר עולה כי האימים פועלים היטב. אמנם הסוחרים נוקטים באמצעי אבטחה, כולל שומרים, אולם 52% מהנשים שרואיינו דיווחו שבית הבושת לא היה נעול וכי יכלו לצאת ממנו, אם כי הן נדרשו לבקש רשות ולדווח לסרסור לאן הן הולכות. 40% מן הנשים סיפרו על תנאי כליאה, דלתות נעולות וחלונות מסורגים.⁹³ כליאת נשים תוארה במשפטו של סוחר הנשים ולרי גונטוב: "בכל זמן שהותה כלא אותה העורר - בבוקר במכון, ובערב בדירתה. במהלך אותם ארבעה חודשים היכה העורר את המתלוננת 1 בכל חלקי גופה, צעק עליה וקילל אותה".⁹⁴ ובמקרה אחר, אחד הנאשמים "היה בין אלה שכלאו את הנשים, נעל אותן בדירה ולקח עימו את המפתח כאשר הן נשארות ללא כל אמצעי שיקשר אותן לעולם החיצון". בית המשפט קבע כי "מעשה הכליאה נועד למנוע מן הנשים להפסיק בכל רגע נתון את עיסוקן, ושומר על 'השקעת' הסוחרים".⁹⁵

קורבנות הסחר חשופות גם לגילויי אלימות פיזית. 20% מן הנשים שרואיינו סיפרו על אלימות מצד הסרסור, 9% דיווחו על אלימות מצד הלקוחות. 4% דיווחו על אלימות מצד הסרסור ומצד הלקוחות. אלימות מופעלת כלפי הנשים גם מידי עובדים אחרים בבית הבושת, כפי שעולה מעדותה של ל.נ.: "הקופאי שעבד במכון השתמש בסמים. יום אחד, בעקבות ויכוח, הוא הלך למטבח וחזר עם סכין ענקית. הספקתי לתפוס כרית והתגוננתי בעזרתה. הוא דקר את הכרית וכל מה שהיה בפנים נשפך החוצה. ניסיתי להסתתר והוא התקרב אלי והחל להרביץ לי בידית הסכין. מעולם לא היכו אותי כך. היו לי פצעים רבים. הוא לא פוטר ורק כשתקף אשה נוספת הוא סולק. הוא המשיך להגיע למכון כלקוח, התעלל בנו, היכה והשפיל".⁹⁶ ועדות נוספת: "הגעתי לישראל בגיל 18 לעבוד בניקיון. שלחו אותי לעבוד בזנות, 18 שעות ביום. המכסה הייתה 30 לקוחות ביום. לא פחות. אם הייתי מקבלת אפילו לקוח אחד פחות, היו מכים אותי, אבל מכים ככה שלא יישארו סימנים, כי לקוחות לא אוהבים לראות אשה שיש עליה חבורות".⁹⁷

⁹⁰ תפ"ח (תל אביב יפו) 02/1064 מ"י נ' גנאדי בזיאן ואח' תק- מח 2002 (2), 8330, 8331.

⁹¹ עדות שנגבתה מא.ט. ממולדובה, ביום 09.12.2001, בכלא נווה תרצה.

⁹² מוקד סיוע לעובדים זרים, כי גרים הייתם - עבודות מודרנית וסחר בבני אדם במדינת ישראל, 2002, עמ' 13.

⁹³ לגבי 2% השאלה לא הייתה רלוונטית, משום שנעצרו או ברחו בטרם נלקחו למכון, ולגבי 6% אין נתון.

⁹⁴ בש"פ 02/3184 מאיר אגיסון נ' מ"י תק- על 2002 (2), 1122.

⁹⁵ ב"ש (תל אביב יפו) 01/91222 מ"י נ' ולרי גונטוב ואח' (לא פורסם).

⁹⁶ עדותה של ל.נ., אזרחית אוזבקיסטן, נגבתה ביום 6.2.2003 בדירת מסתור

⁹⁷ עדותה של כ.ט. ממולדובה נגבתה ביום 25.11.2001, בבית מעצר קישון בחיפה.

ידוע על רציחתן של נשים בתעשיית המין בישראל, אולם לא תמיד ברור אם הנשים שנרצחו היו קורבנות סחר. לכאורה, רצח אשה בידי סרסור פירושו אובדן של "סחורה" ושל מקור הכנסה. עם זאת, לעתים הדבר קורה, ולו למען "יראו וייראו" הנשים האחרות מה צפוי למי שממרה את "חוקי הבית". באוקטובר 2002 נרצחה בדקירות סכין סוּטלנה לוקצקי, בת 42.⁹⁸ על הגופה נמצאו סימני אלימות קשים, חבטות, קשירות ודקירות. בחודש יוני 2002 פנתה המשטרה (ימ"ר צפון) אל עמותת 'אשה לאשה' וביקשה את עזרתה בזיהוי גופה של אשה שנרצחה בחניקה. הגופה נמצאה מושלכת באזור המוכר כאזור פעילות שוקק של תעשיית המין, כשעליה בגדים המתאימים לאפשרות שהיא עסקה בזנות. לא היו עליה כל מסמכים מזהים. עד היום לא אותרה זהותה.

נשים נסחרות הן גם קורבנות לאלימות "עקיפה", שלא מופעלת כלפיהן באופן אישי. למשל בהצתות של בתי בושת המתרחשות על רקע חיסול חשבונות בעולם התחתון, או כתוצאה מפעילותם של קנאים דתיים כמו יריב ברוכים, שהועמד לדין באשמת רצח והצתה.⁹⁹ ברוכים החליט למגר את הזנות בתל אביב, ובלייל ה-15.08.2000 הצית בית בושת ברחוב גולומב 51 וגרם למותן של ארבע נשים. שתיים לא זוהו מעולם, קרוב לוודאי משום שהיו קורבנות סחר. לאחר חודשים ספורים נפתח בית בושת אחר באותה דירה בדיוק, אולם המשטרה סגרה אותו. הקואליציה למאבק בסחר בנשים מקיימת במקום מדי שנה עצרת לזכרון של הנשים שנספו בדליקה. בהצתה של בית בושת בבאר שבע ב-21.12.2001, נכוו קשה שתי נשים, ברמה של 60%. לאחר פנייה של עו"ד אהובה זלצברג ו'רופאים לזכויות אדם' לביטוח הלאומי, הוחלט להכיר בהצתה כ"תאונת עבודה" ולשלם להן פיצויים.

כל הנשים העוסקות בזנות וקורבנות הסחר בנשים בפרט הן גם טרף קל לשוד. יתרה מזו, כיוון שהנשים שוהות בארץ באופן בלתי חוקי הן חוששות להתלונן, וגם סרסוריהן אינם ממהרים לבקש סיוע מן המשטרה. בגזר דינו של נאשם ששדד בתי בושת, ציין בית המשפט כי: "היעדים לביצוע העבירות והקורבנות נבחרו במחשבה תחילה. היו אלו מכוני ליווי שהעובדות בהן מהססות להתלונן במשטרה בשל טעמים רבים ושונים, ובהם שהות בלתי חוקית בארץ ופחד מפני ענישה קשה מצד העבריינים שיתלוננו נגדם. הלקוחות שכספם נשדד - בחלקם לא יבואו להתלונן, כדי שמשפחותיהם לא ידעו מהן דרכי הביטוח של יקיריהן".¹⁰⁰

מצבן הבריאותי והנפשי של קורבנות הסחר בנשים

מחקרים רבים מצביעים על הנזקים הנגרמים לנשים העוסקות בזנות. נזקים אלה גדולים יותר אצל נשים נסחרות, ואין בכך משום הפתעה נוכח החוויות הקשות שתוארו לעיל. פרופ' ג'ולי צוויקל מאוניברסיטת בן גוריון בדקה את בריאותן הנפשית של 55 נשים המועסקות בזנות בבתי בושת בישראל. כיוון ש-82% מהן

⁹⁸ אימרגליק שירה, "חשד: רוצחה של נערת הליווי פעל כבר בעבר", *מעריב*, 27.10.2002, מהדורת האינטרנט.

⁹⁹ תפ"ח (תל אביב יפו) 00/1140 מ"י נ' יריב ברוכים ואמנון שושתרי תק-מח 2002 (2), 6883.

¹⁰⁰ תפ"ח (תל אביב יפו) 02/1077 מ"י נ' סולימאן דוורי ואח' (באתר בית המשפט העליון www.court.gov.il). כמו כן בש"פ 02/6439 עזרא אליס נ' מ"י, תק- על 2002 (2), 960, שם נשדדו נשים בבתי בושת תוך איום באקדחי גז, באקדחי הלם ובסכינים.

הגיעו לישראל באופן לא-חוקי, אפשר להניח שהן קורבנות סחר. אצל שלישי מהנבדקות אובחנו סימפטומים של דיכאון, ו-19% נמצאו בדיכאון קליני המצריך טיפול. אצל 26% נמצאו סימפטומים של מצב פוסט-טראומטי. חלק מהמצבים הפוסט-טראומטיים היו קשורים בצורה מובהקת לתנאי העיסוק בזנות, לתקיפות מיניות, להתעללויות ולאונס.¹⁰¹ 32% מהנשים שרואיינו סיפרו שלא קיבלו כל טיפול רפואי כאשר חלו. נשים הנכנסות להריון תלויות בחסדי הסרסור - אם יתיר להן לעשות הפלה, על חשבונן כמובן, ולהמשיך לעבוד, או שישלח אותן לארץ מוצאן. חלק מהנשים נאלצות להמשיך לעסוק בזנות גם לאחר שגילו שהן נכנסו להריון.

כיוון שהנשים אינן זכאיות לטיפול רפואי ממלכתי הן נאלצות לעתים להשתמש בשירותים של אנשים חסרי הכשרה רפואית, או שהוסמכו לטפל ב... חיות: "כשאמרתי שאני רוצה רופא צחקו עלי. לאחר חודש הביאו רופא וסיפרתי לו שאין לי מחזור כבר שלושה חודשים. הרופא טען שאני בהריון וקבע לי תור להפלה. אמרתי שזה לא יכול להיות כי אני נזהרת. הוא התעקש ואמר שהרגיש בעובר ודרש ממני אלף שקל. התנגדתי והביאו אותי אליו בכוח, אבל למזלי באותו יום חזר המחזור. אחר כך התברר לי שהרופא שבדק את הנשים במכון הוא וטרינר".¹⁰² רוב הנשים סיפרו בראיונות כי הותר להן להשתמש בקונדום, אך תשע נשים סיפרו שהצטוו לקיים יחסי מין ללא קונדום. כך העידה ו.ג.: "יום אחד הגיע לקוח. אשת הסרסור אמרה תעשי הכול כדי שהוא לא יבקש את כספו חזרה. התחלתי לשים לו קונדום והוא התנגד. פחדתי מאשתו של הסרסור שאימה עלי שימכרו אותי למקום כזה שאצטרך להחזיר חוב במשך שנה. בלית ברירה עשיתי זאת".¹⁰³ ברוב המקרים בהם מתקיים מין אוראלי אין שימוש בקונדום.¹⁰⁴

לקוחות, סרסורים וסוחרים בתעשיית המין

אם מצוקת קיום קשה וחוסר אונים גורמים ל"היצע" של נשים נסחרות, ה"לקוחות" יוצרים את ה"ביקוש" ל"סחורה" הנשית. הסרסורים וסוחרים הנשים הם החוליה המקשרת ביניהם. במונחים של כלכלה "חופשית", אפשר לראות בסוחרים הנשים ובסרסורים "יזמים" ב"תעשייה", המנצלים "פלח שוק".

בניגוד למיתוסים רווחים לפיהם עובדים זרים הם המקור העיקרי לביקוש הרב לשירותי זנות, מן הראיונות עולה כי רובם המכריע של הלקוחות הם ישראלים ורק מיעוטם הם זרים. הנשים ידעו להצביע על מאפיינים ספציפיים של הלקוחות. דתיים זהו כבעלי פיאות וכיפה והנשים העידו שהם מסירים את הכיפה מראשם בכניסתם לבית הבושת וחובשים אותה בצאתם. היו עדויות על בתי בושת שהעניקו הנחה לחיילים במדים. קבוצת לקוחות אחרת זוהתה כדוברי ערבית, אם כי לא ברור אם הנשים הבדילו בין ישראלים דוברי ערבית,

¹⁰¹ Keren Ilan, Bella Chudakov, Ilana Belmaker, Julie Cwikel, *The Motivation and Mental Health of Sex Workers*, Ben-Gurion University of the Negev, Beer Sheva, 2002.

כמו כן, פרטוקול מס' 13 משיבת ועדת החקירה מיום 11.07.2001.
¹⁰² מתוך עדותה של א.ר., שנבנתה ביום 13.06.2002, במקום מסתור.

¹⁰³ מתוך עדותה של ו.ג. ממולדובה, שנבנתה ביום 12.2.2003, בדירת מסתור.

¹⁰⁴ בנושא זה, ראו גם פרטוקול מס' 13 של ועדת החקירה מיום 11.7.2001.

ערבים ישראלים ופולסטינים. תיירים ועובדים זרים הוו את קבוצת הלקוחות הקטנה ביותר. ממצאים אלה סותרים את עמדת המשטרה, התולה בעובדים הזרים את האשם לשגשוגו של הסחר בנשים. בכנס שנערך בבית ברל הסביר ניצב יוסי סידבון, מפקד מחוז תל אביב במשטרה, מדוע התרחב הסחר בנשים: "באזור תל אביב יש היום כ- 200,000 עובדים זרים ועשרות אלפי פולסטינים שבאים משטחי הרשות. מה לעשות? הם פשוט זקוקים לשירותי מין".¹⁰⁵ כאמור, לפי הראיונות שערכנו עם הנשים, לטענות אלה אין כל ביסוס.

מן הראיונות עולה שבין הלקוחות יש קטינים, אפילו בני 11-14. במקרה אחד הביקור בבית בושת ניתן כמתנת בר מצווה. אשה אחת סיפרה: "הסרסורית שלחה אותי לקבוצה של חמישה קטינים בני 14-16. הם חיכו לי במקלט, שמו מזרון על הרצפה ואנסו אותי. הקטינים האחרים שעמדו בתור הסתכלו וצחקו... לא חשבתי שאפשר לחוש מושפלת כל כך. גם עכשיו אני לא מאמינה שזה קרה ורק רוצה לבכות. למחרת הגוף כאב לי ולא יכולתי לקום. אמרתי לסרסורית שאני לא מסוגלת לעבוד והיא אמרה שלא אכפת לה. אני צריכה להביא לה כסף ולא לחיות סתם. לכלבה שלה נתנה יחס יותר טוב".¹⁰⁶ רובם המכריע של הלקוחות הם גברים, אך שלוש נשים דיווחו על נשים שהגיעו כלקוחות. כל קורבנות הסחר הסכימו שהלקוחות הגרועים ביותר הם הנרקומנים. הסם פוגע בתפקודם המיני, אך הם מטילים את האשמה על האשה ובטוחים שאם "יטלטלו" אותה יגבר אונם המיני. השילוב בין לקוחות מסוממים וסרסור שלא נחלץ לעזרה גרם לכמה נשים חבלות חמורות.¹⁰⁷

לפי הראיונות, לנשים שידעו שתעסוקנה בזנות בארץ הובטחו עד שבעה לקוחות ליום. איש לא הכין אותן למציאות האמיתית של עד 30 לקוחות מדי יום. היו אמנם נשים שדיווחו על 3-4 לקוחות ביום, לפחות בחלק מהזמן, אך רובן סיפרו על הרבה יותר, עד 37 לקוחות ביום.¹⁰⁸ הנה עדותה של קורבן סחר: "ברוסיה אמרו לי שאקבל 2-3 לקוחות ביום. כשהגעתי, אמר לי הסרסור כבר ביום הראשון שהמינימום של לקוחות ליום הוא 20. נבהלתי. באותו יום הייתי במחזור, אך מייד הבהירו לי שאני חייבת לקבל 20 לקוחות ליום גם במחזור, אחרת אקבל קנס או שימכרו אותי לשטחים ושם הרבה יותר גרוע".¹⁰⁹ מספר הלקוחות תלוי בפופולריות של המקום ושל האשה. יחסם של הלקוחות אל הנשים תלוי לחלוטין בטוב ליבם. ישנם לקוחות המסייעים לנשים ליצור קשר עם העולם בחוץ ואף לחלצן מבית הבושת, אולם מעשי אונס אכזריים רווחים הרבה יותר.¹¹⁰ הרוב אדישים לנשים. משתמשים וזורקים.

¹⁰⁵ דיין אריה, "המודעה, ההצעה, הסרסור, הבריחה, השוטר, המכירה, הגירוש", 7ארג, 26.2.2001, עמ' 3.

¹⁰⁶ מתוך ראיון שנערך עם ו.ג. ממולדובה, ביום 12.02.2003, בדירת מסתור.

¹⁰⁷ מתוך שיחה עם א.ג., עדת תביעה ממולדובה, ביום 18.06.2002.

¹⁰⁸ לפי עדות שנתנה א.מ., מאוזבקיסטן, במרץ 2003 בדירת מסתור. פרופ' צוויקל אמרה בוועדת החקירה שרוב הנשים אמרו שסיפרו להן שתקבלנה 4-5 לקוחות ביום, אך למעשה הן משרתות 12, 15, 20, 25 ו-30 לקוחות ביום, בלי כל התייחסות לשלומן ולבריאותן.

¹⁰⁹ עדות של נ.ק. מרוסיה ניתנה ביום 16.01.2003, במתקן הכליאה בחזרה.

¹¹⁰ תפ"ח (תל אביב יפו) 01/1210 מ"י ל' ג'רל' יוסף (טרם פורסם).

78% מהסוחרים של הנשים שרואיינו הם ישראלים שאינם ילידי הארץ, ומרביתם מארצות חבר המדינות.¹¹¹ אפשר לשער שהיכרותם את מדינות המוצא, קשריהם שם והיותם דוברי רוסית ורומנית מהווים יתרון "מקצועי". למרות שרוב הסרסורים הם גברים, גם נשים פועלות כסרסוריות,¹¹² וישנם סוחרים שמנהלים בית בושת כ"עסק משפחתי" לו שותפים בעל ואשה,¹¹³ או אב ובן.¹¹⁴ סוחרי הנשים אינם בהכרח בעלי עבר פלילי. רבים מהם סוחרים בנשים במקביל לעבודה רגילה, או לאחר שפוטרם ולא מצאו עבודה אחרת. מן הראיונות אפשר ללמוד על אינסטלטור בשעות היום שניהל בית בושת בלילה, על איש היי-טק שפוטר מעבודתו והפך לסרסור ועל משפחה מעפולה, שבביתה התגוררה קורבן סחר בנשים בת 18. היא חלקה חדר אחד עם בנם בן הארבע של בני הזוג. בשעות הבוקר היה אב המשפחה מסיע את אשתו לעבודתה, את הילד לגן ואת האשה אל לקוחותיה בכל רחבי העיר.

מן הפסיקה עולה תמונה דומה: למשל נהג של תנובה ושל קוקה קולה שהפך לסוחר נשים.¹¹⁵ זוג נשוי שסחר בנשים תואר במשפטם כך: "הנאשם היה במולדתו קצין כיבוי במשך 8 שנים ומשפרש פתח עסק לביגוד. לנאשמת היה מכון כושר, היא ספורטאית ומדריכת כושר במקצועה. בבואם ארצה עבדו הנאשמים בעבודות שונות כולל עבודות ניקיון. הם רצו להקנות לילדיהם חינוך מעולה."¹¹⁶ בעת דיון אחר בתיק סחר בנשים, טען עורך דינו של שתיים מן הנאשמות כי "שתי הנאשמות נשים נורמטיביות, אחת רוקחת והשנייה גננת".¹¹⁷ לעתים אנשים שעבדו בתפקידים שוליים בתעשיית המין, כקופאים או שומרים, החליטו לנסות את מזלם כסוחרים נשים. כך למשל התברר במשפטו של אלי בן זקן, שם הציג אותו בא כוח התביעה כאדם נטול הרשעות קודמות, אשר "עבד כנהג שהסיע בין היתר נערות שנשלחו לעסוק בזנות. הוא ראה שזו דרך קלה להרוויח כסף ורצה לקפוץ על העגלה ולהצטרף גם הוא".¹¹⁸

הקלות הבלתי נסבלת של הסחר בבני אדם בישראל בראשית המאה ה-21 יצרה התארגנות "מקצועית" של סוחרים וסרסורים. באחת מישיבות ועדת החקירה הודה אחד הנוכחים שהוא עומד בראש קבוצת אנשים מתעשיית המין הפועלת למען מיסוד הזנות. לטענתו מי שגורם לסחר בנשים אינם הסוחרים, אלא משרד הפנים כי "הוא מחליט בשדה התעופה מי יכולה להיכנס לארץ ומי לא".¹¹⁹ כלומר, סוחרי הנשים רואים את עצמם ואת עיסוקם כדבר לגיטימי. תפיסת עולם מעוותת ושוביניסטית זו מתבטאת ביחסם לנשים כאובייקט מיני, שתפקידו לספק צרכים גבריים. סוחר הנשים ג'קי יזדי אמר בראיון: "לגברים יש תמיד יותר הבנה ויותר שכל ויותר אינטליגנציה מאשר לנשים. הגברים הם יותר מפותחים... אתה רוצה להגיד לי שאשה

¹¹¹ רוסיה (23%), מדינות הקווקז (22%), אוקראינה (18%), ו-3% מארצות אחרות בחבר המדינות. 11% מהנשים ידעו רק לומר שהסוחרים הם מאחת מארצות חבר המדינות אך לא ידעו איזו, ולגבי 23% לא ידוע.

¹¹² תפ"ח (תל אביב יפו) 01/1119 מ"י נ' חנה דביר תק-2001 (3), 43917.

¹¹³ פ"פ 02/9190 בן דוד יעיש נ' מ"י תק-2002 (3), 70; תפ"ח 01/1097 מ"י נ' סרגיי ואירנה שכטמן (לא פורסם).

¹¹⁴ ע"פ 99/1578 רמי ביטון נ' מ"י תק-2001 (4), 476.

¹¹⁵ תפ"ח 02/1064 מ"י נ' גנאי בדיאן ואח' תק-2002 (2), 8330.

¹¹⁶ תפ"ח (תל אביב יפו) 01/1097 מ"י נ' סרגיי ואירנה שכטמן (לא פורסם).

¹¹⁷ פ"ח 02/910 מ"י נ' סמיון דושק ואח' (טרם פורסם).

¹¹⁸ תפ"ח 01/1113 (תל אביב יפו) מ"י נ' אלי בן זקן (לא פורסם); וכן ב"ש (חיפה) 01/4299 מ"י נ' אלכסנדר שרייפר, תק-2001

2001 (3), 4111, 4115.

¹¹⁹ פרטוקול מס' 28 מישיבת ועדת החקירה, 18.06.2002, על סדר היום: "שמיעת עדותם של בעלי מכוני ליווי".

יכולה לעשות מה שגבר עושה? לא... למה כל עמדות המפתח והדברים הכי רגישים לא מתנהלים על ידי נשים? כי נשים הן לא הכי חכמות. אני לא שוביניסט, אבל קשה למצוא אישה שיכולה להגיע מבחינת שכל לרמה של הגבר. יש להן מגבלות מסוימות. באופן כללי לאישה יש תמיד מגבלה שכלית. עד גבול מסוים יש לה הבנה ומעבר לזה היא לא יכולה להבין שום דבר.¹²⁰

מיתוס "הזונה השמחה בחלקה" (The happy hooker)

בשיח הציבורי במקומות רבים בעולם, ובכללם בישראל, רווח מיתוס ולפיו רוב הנשים בחרו בזנות מרצונן החופשי וכי הן שמחות בחלקן. כפי שיתואר בהמשך, מיתוס זה בא לידי ביטוי בהתייחסותם של נציגי הרשויות, ויש שאף הקורבנות נשבות בו. למשל, לא כל הנשים שרואיינו חשבו שהן קורבן וכמה נשים סיפרו שזכו ליחס טוב. אולם חשוב לזכור כי אמות המידה שלהן הם התנאים הקשים בארצן. אחת הנשים טענה שהדבר הרע היחיד שקרה לה בישראל היה מעצרה הממושך בכלא. בתיאור חייה בבית הבושת "הטוב", בולט פער עצום בין חוויותיה לבין מסקנתה: "הייתי יושבת בלובי עם עוד כמה בחורות ושותקת. היה אסור לדבר. אני יושבת שם בגרביונים דקים וקופאת מהקור של המיזוג... הפגישות עם הלקוחות היו קצרות, רק 15 דקות. אם היה צריך יותר זמן, הייתי מתקשרת לשומר ומבקשת שתי דקות הארכה, אך מעבר ל-17 דקות היה אסור לי להישאר. אם הייתי חורגת הייתי מקבלת קנס. אחרי שהלקוח היה גומר, את רצה למקלחת לכמה דקות, המים אף פעם לא היו חמים מספיק, ויורדת חזרה ללובי הקפוא. לא היו לי הרבה קליינטים, אולי כי לא ידעתי לחייך. אתה מבין, צריך לחייך שם בלובי, לחייך ולא לצחוק חס וחלילה, לצחוק אסור. ביום הראשון הסבירו לי את הכללים: יש לחייך כל הזמן ולשבת זקוף, לא להישען על הספה. אסור לצחוק ולדבר אחת עם השנייה כי הלקוח יכול לחשוב שלועגים לו ולעזוב. בפינות הותקנו מצלמות שדרכן בעל המכון ראה את כל מה שהתרחש בו. אבל הוא היה 'בלבית' טוב, אף פעם לא הרביץ ואם אוכל אולי אחזור לעבוד בשבילי".¹²¹

¹²⁰ שביט, אוריה, "נגמר הבית זונות", *מוסף הארץ*, 2.11.2001, עמ' 24.

¹²¹ עדותה של נ.ס. מרוסיה נגבתה בנובמבר 2001, בכלא נווה תרצה.

פרק שלישי: יחס הרשויות לסחר בנשים

עד שנת 2000 מדינת ישראל לא רק התכחשה לסחר בנשים בתחומה, אלא אף ראתה עצמה קורבן של הנשים הנסחרות שחברו יחד עם סרסוריהן כדי להערים עליה. תפיסה מעוותת זו קיבלה ביטוי מובהק בתשובת המדינה בבג"ץ מוצ'ניק משנת 1995: "תופעה חמורה נוספת עימה מתקשה משרד הפנים להתמודד באחרונה היא ייבוא צעירות מרוסיה לצורך שירותי זנות... הגיעה התופעה לממדים מדאיגים ביותר ומשרד הפנים בשיתוף עם המשטרה, מנסה להתמודד... מוצאים צווי גירוש... הצעירות ומעסיקיהן נוקטים בדרכים שונות ובנימוקים שונים על מנת להכניס את הצעירות לישראל, ואלה אינם בוחלים בשום אמצעים".¹²² העבירה החמורה היא הכניסה לישראל ולא הסחר בנשים, הטיפול הוא גירוש ולא העמדה לדין של סוחריו הנשים ושיקום קורבנותיהן. מה השתנה ביחסן של הרשויות מאז?

חקיקה

קשת רחבה של אמנות בינלאומיות אוסרות על סחר בבני אדם (trafficking), אולם הסחר, ובפרט הסחר בנשים, מצוי במגמת עלייה בעולם כולו. הסיבות לכך רבות, ובמרכזן השילוב בין אי-נכונות של מדינות לפעול במרץ נגד הסחר ומנגנוני אכיפה חלשים. חקיקה היא אחד האמצעים המקובלים בידי מדינות כדי לעצב את כללי ההתנהגות המותרים והאסורים בכל חברה. עם זאת, החוק מצביע על המצב הרצוי ולא בהכרח על המצב המצוי. המפתח לפער ביניהם טמון באכיפה רצינית ויעילה של החוק. בפרק זה נעמוד על הכלים החוקיים הקיימים למאבק בסחר בנשים בישראל ולאחר מכן נבחן את מידת ואופן יישומם הלכה למעשה.

אמנות בינלאומיות

אמנות בינלאומיות רבות התייחסו לסחר בבני אדם בכלל ולסחר בנשים בפרט במאה ה-20. האמנות שנוסחו בסוף המאה ה-20 ובתחילת המאה ה-21 התייחסו ביתר הרחבה לזכויות הקורבנות ולחובתן של מדינות המוצא ומדינות היעד להגן עליהן ולסייע בשיקומן. הגדרת הסחר בבני אדם הורחבה וכוללת ביטויים עדכניים כמו שעבוד, עבדות חוב, נישואים בכפייה, הונאה ועוד. חידוש נוסף הנו הדגש על הגברת שיתוף הפעולה הבינלאומי במאבק נגד הסחר, מתוך הבנה כי זוהי עבירה חוצה גבולות שלא ניתן להתמודד איתה במסגרת כל מדינה בנפרד. מיגור הסחר בבני אדם משלב תשומת לב גוברת לזכויות הקורבנות עם התייחסות לסחר כבעיה של פשע בינלאומי וכבעיה של הגירה. ישראל חתומה על מספר אמנות בינלאומיות המחייבות אותה לפעול נגד הסחר בנשים, אך בשנת 1998 מצאה הוועדה לזכויות אדם של האו"ם שיחסה של ישראל לנשים הנסחרות אינו תואם את רוח האמנות.¹²³

¹²² בג"צ 95/2394 סבטלנה מוצ'ניק נ' משרד הפנים ואח', מט(3) 274, 277.

¹²³ CCPR/C/79/Add.93 Concluding Observations of the Human Rights Committee – Israel, adopted on 28.07.1998, Paragraph 16.

על פי האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות, שאושרה בשנת 1991, התחייבה ישראל לשמור על זכויות האדם של כל האנשים המצויים בתחומה.¹²⁴ המדינה נדרשת לנקוט אמצעים הולמים למניעה, לחקירה ולהעמדה לדין של כל מי שהפר זכויות אלה. בשנת 1991 חתמה ישראל גם על האמנה לביעור כל צורות האפליה נגד נשים, אשר חייבה את המדינות לנקוט בכל האמצעים הנחוצים כדי למגר את כל צורות הסחר בנשים.¹²⁵ הכלי המשפטי החשוב ביותר לגבי סחר בנשים הינו פרוטוקול האו"ם נגד הסחר בבני אדם משנת 2000 (להלן: פרוטוקול האו"ם).¹²⁶ כל המרכיבים שתוארו בפרק הראשון כמו ניצול מיני לצורכי זנות, עבודה כפויה, שעבוד ומרכיבי ההונאה בהם נעשה שימוש בגיוס הנשים, תואמים את הגדרת הסחר המופיעה בו. הפרוטוקול מחייב את המדינות להיאבק בסחר בבני אדם, במיוחד בסחר בנשים ובילדים, להגן על קורבנות הסחר, לכבד את זכויות האדם שלהם ולקבוע הגדרה פלילית של הסחר בבני אדם. ישראל חתמה על הפרוטוקול, אך טרם אישרה אותו. משרד המשפטים אמור לפעול כדי להתאים אליו את החוק במדינת ישראל.

החוק הישראלי והסחר בנשים

הסחר בנשים התפתח במשך כעשור בטרם נתן עליו המחוקק הישראלי את דעתו, אולם הוא כולל עבירות שנאסרו עוד קודם לכן בחוק העונשין, כמו סרסרות, שידול לזנות, כליאה, אינוס, תקיפה, עבודת כפייה ועיכוב דרכון.¹²⁷ עבירות הקשורות לסחר נאסרו גם בחוקים נוספים, כמו חוק שיווי זכויות האשה וחוקים המגנים על זכויותיהם של קורבנות עבירות מין.¹²⁸ אולם, רק כתיב אישום מעטים הוגשו כאשר עבירות אלו בוצעו כנגד נשים זרות, והעונשים שנגזרו בגינן היו נמוכים.¹²⁹ בשנת 2000 הסתמן מפנה. בעקבות הזעזוע מפרסומים בתקשורת ומפרסום דו"ח אמנסטי על הסחר בנשים בישראל, הוקמה ועדת חקירה פרלמנטרית בראשות ח"כ זהבה גלאון. בסוף השנה התקבל תיקון 56 לחוק העונשין, אשר הגדיר מפורשות את עבירת הסחר בבני אדם: "מוכר או הקונה אדם להעסקתו בזנות או המתווך לקנייה או מכירה כאמור, דינו - מאסר שש עשרה שנים. לעניין זה - 'מוכר או קונה' - תמורת כסף או שווה כסף, שירות או טובת הנאה אחרת".¹³⁰

למרות קיומם של אמצעים חוקיים ענפים אלה, יישומם לגבי קורבנות סחר בנשים לוקה בחסר. למשל, רוב הנשים אינן יודעות באילו עבירות הן מעידות. לעתים הנשים שהעידו למדות שנחתם הסדר טיעון עם הסוחר

¹²⁴ The International Covenant on Civil and Political Rights, 1966

¹²⁵ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, 1979, Article 6.

¹²⁶ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. 2000.

¹²⁷ ס' 199 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977, ס' 201-202 לחוק העונשין, ס' 369-371 לחוק העונשין, ס' 377 לחוק העונשין, ס' 345 לחוק העונשין, ס' 192 לחוק העונשין, ס' 378 לחוק העונשין, ס' 418 לחוק העונשין, ס' 376 לחוק העונשין, ס' 376 א לחוק העונשין.

¹²⁸ ס' 6ב בחוק לשיווי זכויות האשה, התשי"א - 1951, קובע כי לכל אשה זכות להגנה מפני ניצול מיני וסחר בגופה; ס' 68 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד - 1984, תקנות לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים וגביית עדות מתלונן בשל עבירת מין שלא בפני הנאשם), התשנ"ז - 1996.

¹²⁹ מוקד סיוע לעובדים זרים, סחר נשים בישראל, 2002, עמ' 6-7.

¹³⁰ תיקון 56 לחוק העונשין, התשל"ז - 1977, ס' 203 א(א).

רק כאשר מעבירים אותן מן האכסניה בה המתינו לתת עדות אל הכלא, או מפי הסוחר עצמו.¹³¹ יתירה מכך, החקיקה הקיימת אינה מספקת גם לו הייתה זוכה ליישום מלא. בתיקון 56 בחוק העונשין יש ליקויים רבים. זהו סעיף בודד, שנוסח בחופזה, כתוצאה מלחצים חיצוניים, וצורף לחוק העונשין בפרק העוסק בעבירות זנות ותועבה. בשל הדרך בה נוסח, סחר בבני אדם למטרות אחרות, כמו פונדקאות למשל, נותר למעשה חוקי. התיקון גם אינו נותן מענה לבעיות שבפניהן ניצבות הרשויות בבואן לאכוף את החוק. הוא קובע רק את עונשו של סוחר הנשים ומתעלם לחלוטין מגורל קורבנותיו. אין בו כל התייחסות באשר למקום בו ישוה עדות התביעה עד למתן עדותו, הצעות לשיקומן, סיוע משפטי, חילוט רכוש שהופק באמצעות סחר בנשים (כפי שנעשה עם סוחרי סמים), סגירת בתי בושת ועוד.

כיוון שלתיקון לא צורפו דברי הסבר (בניגוד לרוב החוקים), עורכי דין ושופטים מתקשים להבין את כוונת המחוקק ואת פשר המונחים 'קונה', 'מוכר' ו'מתווך'. בתי משפט שונים מתחו ביקורת על התיקון לחוק. למשל, השופט עמית כתב: "הוא חוקק בחופזה נוכח הגל הגואה של 'יבוא' נשים ארצה לשם עיסוק בזנות. משום כך, הן דברי ההסבר להצעת החוק והן דברי הכנסת... דלים מאוד בדברים היכולים לזרוק אור לגבי רכיבי העבירה והתכלית החקיקתית שהייתה מונחת ביסודו".¹³² ועדת החקירה הפרלמנטרית הגישה לאחרונה שתי הצעות חוק שיש בהן כדי לתקן את הליקויים: הצעת חוק איסור סחר בבני אדם והצעת חוק הרשות למלחמה בסחר בבני אדם. הצעות חוק אלה כוללות סעיפים חשובים, כמו הענקת סיוע משפטי ופיצוי כספי לקורבנות. הצעות אלה נוסחו בעזרת ארגוני זכויות אדם שצברו ניסיון רב בנושא. חשוב לציין כי ועדת החקירה שיתפה פעולה עם ארגונים אלה מאז שהוקמה. לעומתה, נכונותן של יתר הרשויות לשתף פעולה עם ארגוני זכויות אדם התגברה רק לאחר פרסום הדו"ח האמריקני על הסחר בנשים בישראל ביולי 2001. דו"ח זה חולל את המפנה המשמעותי ביותר ביחסן של הרשויות כלפי התופעה.

החוק האמריקני וסחר בנשים בישראל

בשנים האחרונות גברה מאד מעורבותה של ארה"ב ביחס לסחר בבני אדם ולסחר בנשים. לפי חוק שהתקבל בשנת 2000¹³³ ונכנס לתוקף בשנת 2001, משרד החוץ האמריקני בודק מדי שנה את הנושא בכל המדינות ומחלק אותן לשלוש קבוצות: הראשונה כוללת מדינות המתמודדות בהצלחה עם הסחר, מעמידות סוחרים לדין, מסייעות לקורבנות ונוקטות פעולות מנע הסברתיות; השנייה כוללת מדינות העושות מאמץ כדי לעמוד באמות מידה אלה, אך עומדות בהן באופן חלקי; בשלישית מצויות מדינות שאינן עומדות באמות מידה מינימליות של מאבק בסחר בנשים, או מסרבות להכיר בקיומה של התופעה בתחומן. בדו"ח הראשון מוקמה ישראל בקבוצה התחתונה של המדינות.¹³⁴ פרסום הדו"ח לא רק המיט בושה, אלא גם הציב איום ממשי,

¹³¹ עדות שנבנתה מפי ט.ג., אזרחית רוסיה, ביום 14.08.2002, בכלא נווה תרצה.

¹³² תפ"ח (תל אביב יפו) 02/1064 מ"י ל' גנאי בזיאן ואח', תק-מה 2002 (3) 4839, 4841.

¹³³ Victims of Trafficking and Violence Protection Act 2000.

¹³⁴ Trafficking in Persons Report 2001- Israel, Tier 3.

שכן החוק האמריקני אוסר לתת סיוע כלכלי שאינו הומניטרי למדינות אלה החל משנת 2003. וכך, בן רגע, עברה ישראל ממצב של כמעט אדישות לחרדה עמוקה.

נציגי ממשלה טסו בבהילות לארה"ב והפעילו את הלובי היהודי במאמץ לשכנע את הממשל האמריקאי שמדובר בטעות.¹³⁵ ועדת החקירה הפרלמנטרית התכנסה לשיבה דחופה "עקב החשש מסנקציות כלכליות כתוצאה מפרסום דו"ח משרד החוץ האמריקני המכניס את ישראל ל'רשימה השחורה' של מדינות הסוחרות בבני אדם".¹³⁶ פרשיות סחר בנשים עלו לפתע על סדר יומה של התקשורת, בין השאר ביוזמת המשטרה, ותוכניות אירוח התחרו ביניהן על ראיונות עם קורבנות סחר. גורמים רשמיים, כמו משרד המשפטים והמשטרה, חולקים על הטענה כי הדו"ח האמריקני הוא שחולל מפנה במדיניות ישראל בנושא, אולם קשה להתכחש לקצב המהיר של השינויים, בקנה מידה ישראלי, שינויים אותם היה קשה לדמיין לפני דו"ח זה.

יש לציין כי למרות ניצני השינוי במדיניות, נזפו גורמי ממשל בישראל בארגוני זכויות אדם אשר סיפקו את המידע שעורר ביקורת כלפי יחסה של ישראל לסחר בנשים. תגובתו של שר המשפטים מאיר שטרית בנושא הייתה חריפה במיוחד. הוא האשים את 'המוקד' בחוסר נאמנות למדינה ואמר לנציגתו: "עם כל הכבוד לך ולארגון שלכם, ללכת ולהשמיץ את מדינת ישראל בקונגרס האמריקני זו בושה וחרפה... גרמתם נזק חמור ביותר... זו גישה מוטעית והפוכה ממה שצריך לעשות". לנציגת 'מכון תודעה', שציינה כי המכון מדווח לאו"ם בקביעות על הסחר בנשים בארץ, אמר שר המשפטים של מדינת ישראל: "אני לא מבין אתכם... זה בדיוק כמו לשתף פעולה עם האויב".¹³⁷ למרות הביקורת, אין ספק שהדו"ח האמריקני השפיע על הסחר בנשים בישראל יותר מכל גורם אחר; ועבירה, שעד פרסומו נחשבה שולית, עלתה לפתע על סדר היום הציבורי. השפעתו בולטת מאוד בתחום החקיקה ומתחילה לתת את אותותיה גם בתחום החשוב יותר של אכיפה, כיוון שללא אכיפה רצינית ויעילה לא ניתן למגר את הסחר בנשים.

אכיפה

המשרד לביטחון פנים ומשטרת ישראל

משטרת ישראל החלה להתייחס לצורך להיאבק בסחר בנשים כבר בשנת 1998. המלצות גובשו, הנחיות הופצו והצהרות רבות ניתנו, אולם כאמור, שינוי ממשי החל רק בעקבות פרסום הדו"ח האמריקני בנושא. בשנתיים האחרונות ניכר שיפור במאבקה של המשטרה בסחר בנשים. על פי נתונים שמסרה המשטרה, בשנת 2002 נפתחו 351 תיקי חקירה בעבירה של סחר בנשים.¹³⁸ לשם השוואה לפי נתוני המשטרה עצמה, בשנת 2000 נפתח רק תיק חקירה אחד בעבירת סחר ובמחצית הראשונה של שנת 2001, נפתחו 25 תיקי

¹³⁵ לפי מידע באתר משרד המשפטים, בתחילת שנת 2002 טסו השר מאיר שטרית ומנכ"ל משרדו לארה"ב לפגישות בנושא.

¹³⁶ ישיבה מיום 18.07.2001.

¹³⁷ פרוטוקול מס' 26 מישיבת ועדת החקירה, 04.03.2002, על סדר היום: מדיניות משרד המשפטים בהתמודדות בתופעת הסחר בנשים.

¹³⁸ לפי נתוני משטרת ישראל, בתשובה לבקשה לפי חוק חופש המידע, 10.02.2003.

חקירה.¹³⁹ במתקן הכליאה לנשים בחדרה פועל חוקר משטרה הממונה על איסוף מידע מנשים שהיו קורבנות סחר. הודות לפעילותו הוגשו כבר מספר כתבי אישום. כמו כן בינואר 2003 נערכה במכון להשתלמות פרקליטים במשרד המשפטים השתלמות בנושא הסחר בנשים, בהשתתפות גורמים במשטרה, ונראה שהמודעות הכללית לנושא והגישה במשטרה, לפחות בדרגים הבכירים, משתפרת והולכת. עם זאת, התמודדות המשטרה עדיין לוקה בחסר בנושאים רבים שעליהם נרחיב להלן.

היעדרו של כוח משטירתי מיוחד למאבק בסחר בנשים

כל הוועדות שדנו בנושא המליצו להקים כוח משטירתי מיוחד אשר יוכשר לעבוד עם קורבנות סחר ויפעל בשיתוף פעולה עם ארגוני זכויות אדם.¹⁴⁰ כיוון שבמשטרה התלוננו כי היעדרם של שוטרים דוברי רוסית פוגע ביעילות המאבק בסחר, סוכם כי הכוח צריך לכלול דוברי רוסית.¹⁴¹ עד היום לא החל לפעול הכוח המיוחד למאבק בסחר בנשים, ובינתיים הופקד הטיפול בנושא בעיקר על היחידות המרכזיות. על פי התרשמותנו, יחידות באזור המרכז הפנימו טוב יותר את הנהלים החדשים. הן מבצעות מעצרים יותר ממוקדים של סוחרי נשים ומבינות את חשיבות שיתוף הפעולה עם ארגוני זכויות אדם במתן סיוע לקורבנות. לעומת זאת, שוטרים בתחנות המשטרה בפריפריה מסתפקים במעצרים של הנשים הנסחרות, שתועלתם במיגור הסחר מועטה. שוטרים אלה גם נוטים לראות בארגוני הסיוע "יפי נפש" התוקעים מקל בגלגלי מכונת הגירוש, דרך ההתמודדות היחידה לדעתם, עם התופעה. עד שיוקם הכוח המיוחד, יש לוודא שהנהלים החדשים ביחס לסחר יוטמעו בכל תחנות המשטרה, בעיקר באלו שבפריפריה.

בזבוז משאבי המשטרה המוגבלים על בדיקת דרכוני נשים בבתי הבושת

שוטרים נכנסים לבתי בושת כדבר שבשגרה ובודקים את דרכוני הנשים.¹⁴² 33% מהמרואינות דיווחו כי שוטרים הגיעו לבתי הבושת ובדקו את דרכוניהן. לפי עדויותיהן, לא שאלו אותן השוטרים אם הן שוהות במקום מרצונן החופשי ולא שאלו מדוע הדרכונים שמורים אצל הסרסור. הבדיקה התמקדה לרוב בחוקיותם של המסמכים. אם התגלה כי אשה שוהה שם שלא כדין או שדרכונה מזויף, אמור היה השוטר לעצור אותה. לטענת המשטרה, בדיקות אלו נועדו להפגין נוכחות משטרתית בבתי הבושת ולמצוא נשים שנעלמו ואשר המשטרה התבקשה לאתרן. קשה להבין מה התועלת בנוכחות המשטרה בבתי הבושת, בעוד שנזקה מיידי ומוחשי. שכן נשים הכלואות בניגוד לרצונן רואות כיצד מגיע השוטר, בודק את דרכוניהן והולך לדרכו. הן מסיקות שאין טעם לנסות לברוח ולפנות למשטרה, אם כל מה שחשוב לה הוא חוקיות שהייתן ומסמכיהן. בדיקת הדרכונים בלבד גם מאמתת בעיניהן את איומי הסוחרים, לפיהם שהות בלתי חוקית היא עבירה חמורה בישראל, ונותנת לגיטימציה למעללי הסוחרים והסרסורים.

¹³⁹ מוקד סיוע לעובדים זרים, סחר נשים בישראל, 2001, עמ' 7.

¹⁴⁰ בשנת 2002 החלו שוטרים לשמוע הרצאות מטעם 'אשה לאשה' בביה"ס להכשרת שוטרים בתל אביב, במטה הארצי ובמרחב החוף.

¹⁴¹ פרוטוקול מס' 6 מיישיבת ועדת החקירה, 16.05.2001, וכן דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 21.

¹⁴² זאת בשל הנחיות הפרקליטות, כפי שמובהר בהמשך בסעיף הדן בפרקליטות.

בדיקת הדרכונים נידונה לכישלון בשל איכותם הגבוהה של חלק מן הזיופים ומשום שרוב השוטרים לא עברו הכשרה מיוחדת בנושא ואין ברשותם ציוד מתאים. נשים לא מעטות סיפרו כי אותם מסמכים נבדקו מספר פעמים ונמצאו תקפים, ורק כאשר נבדקו בידי שוטרים אחרים כעבור מספר חודשים זוהו כמזויפים, והנשים נעצרו. הביקורים בבתי הבושת גם לא הוכחו יעילים כדי לאתר ולחליץ נשים שנעלמו. 'המוקד' הפנה למשטרה חמש בקשות לאתר נשים שממדינות מוצאן דווח על היעלמן. החיפושים אחריהן נמשכו שבועות, חודשים ולעתים הן לא נמצאו כלל. ביום 08.12.2002 ביקש 'המוקד' מן המשטרה לאתר קורבן סחר. האשה התגלתה רק באפריל 2003 בידי סטודנטים למשפטים מחטיבת זכויות האדם במכללת רמת גן בכלא בו הייתה עצורה לפני גירוש. לא ברור כיצד המשטרה מתלוננת על מחסור בכוח אדם, אך מבזבזת משאבים יקרים על בדיקת הדרכונים. טוב היה אילו המשטרה הייתה מקצה את כל המשאבים שברשותה לחקירות איכות מעמיקות ולא ממשיכה בבדיקות הדרכונים, אשר נזקן רב ותועלתן מועטה.

שימוש בסרסורים לצורך איסוף מידע בעבירות "ממשיות"

עד לאחרונה נהגה המשטרה להיעזר בסוחרי הנשים כמקורות מידע בנוגע לעבירות שנתפסו על ידה כחמורות "באמת", בניגוד לעבירה "זניחה" של סחר בנשים. בתמורה העלימה המשטרה עין מעבירות סחר או הסתפקה בהסדרי טיעון קלים. כך הפכו, למעשה, קורבנות הסחר גם לקורבן של הרשויות. המשנה לפרקליטת המדינה טענה בישיבת ועדת החקירה הפרלמנטרית כי המשטרה נאלצת להיעזר במקורות מידע אלו.¹⁴³ גם הצוות הבין-משרדי התייחס לשימוש הבעייתי שעושה המשטרה בסרסורים ובסוחרי נשים לצורך השגת מידע, תוך התעלמות מכוונת מעבירות הסחר.¹⁴⁴ אמנם ניצב משה מזרחי סבר כי המשטרה מטפלת היטב בסחר בנשים ובסוחרים, אך הצוות הבין-משרדי מצא לנכון בכל זאת להמליץ שכל בקשה לתגמל נאשם בסחר בנשים בהסדר טיעון מקל, רק בשל היותו מקור מודיעיני, תהיה טעונה אישור של דרג בכיר במשטרה ואף הטיל על פרקליטות המדינה לוודא זאת.¹⁴⁵

שיתוף פעולה בין שוטרים לבין סוחרי נשים

לעומת הפיקוח על שימוש בסוחרים כמקור מידע, לא מסתמן שיפור באשר לשיתוף הפעולה בין שוטרים לסוחרים. שיתוף פעולה פסיבי מתבטא בכך ששוטרים מגיעים לבתי הבושת כלקוחות, או כדי לבקר את הסוחרים עימם פיתחו קשרים. 44% (!) מן הנשים שרואיינו העידו על שוטרים-לקוחות בבתי הבושת, 13 % סיפרו על קשרי ידידות בין שוטרים לבין סרסורים ושלוש נשים דיווחו שראו כספים מועברים בין הסרסורים לשוטרים. לביקורים אלו יש השפעה הרסנית על אמונן של קורבנות הסחר במשטרה. הנשים מצאו בהם תימוכין לטענת הסרסורים על קשריהם במשטרה והסיקו שאין טעם לנסות לברוח. כמה נשים אמרו: "את הלקוחות שלי אני יכולה לפגוש במכון, אני לא צריכה בשביל זה ללכת למשטרה". בכך נותנים

¹⁴³ פרוטוקול מס' 26 מישיבת ועדת החקירה, 04.03.2002, על סדר היום: מדיניות משרד המשפטים בהתמודדות בתופעת הסחר בנשים.

¹⁴⁴ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 22.

¹⁴⁵ שם.

שוטרים-לקוחות תוקף מעשי לסחר בנשים. יתירה מכך, דווקא על שוטרים חלה חובה לדעת כי נשים רבות מוחזקות בכפייה והן נאלצות לקיים יחסי מין תחת אימים ואלימות. במקרים כאלה שוטרים-לקוחות מבצעים למעשה עבירות אינוס, במקום למלא את חובתם - לסייע לקורבנות הסחר להיחלץ ולאסוף ראיות כדי להעמיד לדין את סוחריהן וסרסוריהן.

הטשטוש בין ביקור שוטרים בבית בושת לצורכי "עבודה" ו"בילוי" בא לידי ביטוי בעדות הבאה: "באו שני לקוחות. אחד בחר בי, לקח אותי לחדר ואחרי חצי שעה החבר שלו התחיל לצעוק ולדפוק בדלת שיצא. הוא קם, התלבש ואמר לי: 'בואי מותק, את עצורה'. חשבתי שהוא צוחק, אבל למטה חיכתה נידת ולקחו אותי למעצר".¹⁴⁶ כשנשאלה אם תרצה להעיד נגד השוטר, אמרה: "ראיתי כבר מה המשטרה פה שווה", וסירבה להעיד גם נגד סרסוריה. 'המוקד' פנה למחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש) בעניינין של שלוש נשים אשר טענו כי השוטרים שעצרו אותן היו לקוחות בבית הבושת באותו בוקר ממש ולא התלוננו כי סברו שלא יתייחסו ברצינות לתלונתן. תשובתה של מח"ש מעידה על יחסה לתופעה של שוטרים-לקוחות: "התלונה הכללית של שוטרים המקבלים שירותי מין תמורת תשלום איננה מגבשת חשד לפלילים, כמו גם התלונה על השוטר שבבוקר הגיע כלקוח ובערב כשוטר. התלונות עוסקות בעניינים המצויים במישור המשמעותי".¹⁴⁷ 'המוקד' עתר לבג"ץ כנגד סירובה של המשטרה לחקור את התלונה, ורק לאחר הגשת העתירה המשטרה פתחה בחקירה.¹⁴⁸

הרצאה של נציגת 'המוקד' בכנס שערך המשרד לביטחון פנים ביום 31.07.2001 בנושא הסחר בנשים, בה הוצגו עדויות אלו, התקבלה בזלזול ובעלבון. מפכ"ל המשטרה, שלמה אהרונישקי, ועימו קצינים נוספים אף עזבו את האולם. עם זאת, ראש אגף משאבי אנוש במשטרה הוציאה חוזר המבהיר שאסור לשוטרים להתרועע עם עבריינים ובכלל זה עם סרסורים.¹⁴⁹ אך כיוון שהנשים הנסחרות עדיין מדווחות על קשרים בין שוטרים לבין סוחרים וסרסורים, נראה כי לא די בהנחיות ויש לאכוף אותן בתוך שורות המשטרה. תופעה נוספת הפוגעת באמון הנשים במשטרה ובמסד כולו היא "סיוורים מאורגנים", הנערכים לחברי כנסת, לשרים, לשוטרים ולנשותיהם בבתי בושת.¹⁵⁰ הנשים מסיקות מביקורים רשמיים אלה כי הסחר בהן נחשב לגיטימי והדבר מרתיע אותן מלהתלונן.

שיתוף הפעולה בין שוטרים לסוחרים נשים אינו רק פסיבי. עד היום ידוע על מקרה אחד של שוטר, בשם אוסקר סיס, שהיה אף מעורב בקנייה ובמכירה של נשים ובהעסקתן בזנות בכפייה. למזלו עשה זאת לפני שנכנס תיקון 56 לתוקפו. אמנם נציג הפרקליטות אמר שהעבירה שביצע הנאשם "מעבירה צמרמורת בכל

¹⁴⁶ עדותה של כ.ט. ממולדובה נגבתה ביום 25.11.2001, בבית המעצר קישון בחיפה.

¹⁴⁷ מכתבה של ורדה שחם, ממונה על חקירות שוטרים במח"ש, מיום 13.05.2001.

¹⁴⁸ בג"צ 01/3536 פלוגיות ל' משטרת ישראל, דינים עליון, כרך נט, 979.

¹⁴⁹ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 16.

¹⁵⁰ סבן איציק, "השוטרים ונשותיהם נלקחו ל'ערב גיבוש' במכון ליווי", ידיעות אחרונות, 14.06.2002, עמ' 9; פישביין עינת,

"הח"כים מסיירים במכוני הליווי, אך הסחר בנשים איננו פוסק", הארץ, 02.03.2000.

איש בר דעת בחברה תקינה ומוסרית", אך הפרקליטות הסתפקה בהסדר טיעון של שישה חודשי מאסר ובית המשפט אישר את ההסדר.¹⁵¹ ידועים גם מקרים של שוטרים שהזהירו סרסורים מפני פשיטות המשטרה על בתי הבושת ושל ניצול קשרים בעת פשיטות, כפי שהעידה אשה שהוחזקה בכפייה: "השוטרים נכנסו וראו שהתעודה שלי מזויפת. שמעתי את החברה של הסרסור לוחשת לו: 'תתקשר כבר לחבר שלך'. הסרסור עשה שיחת טלפון אחת, נתן את הטלפון לשוטרים, הם הקשיבו ועזבו את המקום".¹⁵² במקרה הבא שוטרים אף היו מעורבים בהחזרת נשים נסחרות שברחו:

"המכון היה תמיד נעול ושמרו עלינו בשבע עיניים. סשה ליווה אותנו ללקוח והחזיר אותנו מייד למכון. כשהייתי עם הלקוח, הוא הסתובב בין המכוניות ושם פרסומות של המכון בווישרים. את יודעת איזו הרגשה זו לדעת שכל מה שאת שווה זה להיות משהו שמודבק לאנשים על הווישר? ידעתי שאעבוד בזנות, אבל לא חשבתי שזה יהיה כמו כלא, עם 30 לקוחות ביום, בלי לשאול אם את רוצה, שעות עבודה שלא נגמרות, ותמיד את צריכה להיות מוכנה, אולי לקוח רוצה אותך בעשר בבוקר, למרות שרק בשבע הלכת לישון. יום אחד מישהי הצליחה לברוח. לא יודעת איך, אבל קמנו בבוקר והיא לא הייתה. כל כך שמחנו, גם בגלל שזה נורא הרגיש את הסרסור, שממש השתולל, וגם בגלל שקיוונו שאם היא הצליחה, יום אחד גם אנחנו נצליח. זה היום היחיד שאני זוכרת מאז שהגעתי לישראל שהפסקתי להרגיש רק ייאוש ופחד, והתחלתי להרגיש קצת תקווה. בערב הייתה דפיקה בדלת. הגיעו שני שוטרים שגררו אותה. אחרי כמה ימים היא נמכרה, אנחנו לא יודעים למי, אבל לא ראינו אותה או שמענו ממנה".¹⁵³

שיתוף פעולה בין שוטרים וסוחרי אדם אינו ייחודי לישראל, אולם מדינה מתוקנת ניכרת בנכונותה וביכולתה לפעול נגדו. שיתוף פעולה בין שוטרים לסוחרים בישראל אפשרי בגלל אוזלת ידה של המחלקה לחקירות שוטרים (מח"ש), כפי שבא לידי ביטוי בתשובתה 'למוקד', בעניין שוטרים-לקוחות, שצוינה לעיל. זרים בכלל וקורבנות סחר בפרט, ממעטים להתלונן, אך מח"ש אינה יוזמת חקירות ונוקטת בהמתנה פסיבית לתלונות שיגיעו אליה. תלונות אלה מטופלות באיחור, אם בכלל. למשל, ה'מוקד' שלח למח"ש תלונות רבות על כוח לא-סביר שהמשטרה נוטה להפעיל על זרים, אולם מח"ש לא מתייחסת לתלונות ברצינות או לא חוקרת אותן במהירות הראויה, בהתחשב בכך שהמתלוננים עשויים לצאת מהארץ מרצונם או שיגורשו. ה'מוקד' הגיש בקשה לפי חוק חופש המידע לקבל מידע על שוטרים שנפתחו נגדם תיקים בעבירות סחר בנשים, אך לא נענה. יחס זה מחזק את הרושם כי לא נעשה די כדי למגר את הנגע בשורות המשטרה. במשך השנים התפרסמו מאמרים רבים על מעורבות שוטרים בסחר בנשים. לפי הידוע, באף מקרה לא התגבשו החשדות לכלל הגשת כתב אישום, למעט בעניינו של אוסקר סיס שצוין לעיל.¹⁵⁴

¹⁵¹ ת"פ 01/2444 מ"י נ' אוסקר סיס (לא פורסם).

¹⁵² עדותה של מ.פ. ממולדובה נגבתה ביום 07.01.2003, בכלא בחדרה.

¹⁵³ עדותה של א.נ. ממולדובה נגבתה ביום 18.06.2002, באכסניה לעדות תביעה.

¹⁵⁴ קראו נ. "שוטר חשוד שנהג לעצור עובדות בית בושת ולשחררן תמורת שוחד", דארץ, 1.3.2000, עמ' א13; ארבלי ע. "שוטר בבאר שבע נעצר בחשד לסרסרות", דארץ, 3.5.2000, עמ' א12; רטנר ד. "מפקד משטרת חדרה נחקר בחשד למעורבות

מעצר וגירוש קורבנות סחר בנשים ללא גביית עדותן

החובה לגבות עדות מקורבנות סחר פורסמה בחוזר מטעם מחלקת חקירות ותביעות במשטרה. החוזר קבע כי גם אם סירבו להעיד בעת מעצרו, יש לנסות לגבות מהן עדות לאחר העברתן לכלא.¹⁵⁵ גם הנחיות הפרקליטות מחייבות לחקור חשד לסחר בנשים בכל מקרה של מעצר נשים זרות בבית בושת.¹⁵⁶ המשטרה טוענת שידיה כבולות כי נשים רבות חוששות להעיד, אולם גם כאשר נשים מבקשות זאת היא מתעלמת לעתים מבקשתן. 'המוקד' נאלץ לעתור לבג"ץ כדי שהמשטרה תחקור נשים שביקשו להתלונן כנגד סוחריהן וכנגד שוטרים אשר שיתפו עימם פעולה.¹⁵⁷ רק לאחר שהעתירה זכתה לכיסוי תקשורתי נפתחה החקירה בעניינן. גם כיום לא ששים במשטרה לחקור עבירות סחר. בשנת 2002 הגישה 'אשה לאשה' שש בקשות לפתיחת חקירה של נשים שנעצרו מבלי שנשאלו אם ברצונן להעיד. רק בארבע מהן נפתחה חקירה. ט.ק. מאוקראינה נמכרה שלוש פעמים והסכימה להעיד כנגד סוחריה. עדותה המפורטת הועברה לשלוש תחנות משטרה, אך משלא נענתה במשך חודש, התייאשה ושבה לארצה. לאחר פניות רבות השיבה המשטרה כי אין צורך בעדותה, מסיבות שלא הובהרו.

בתאריך 13.06.2002, הגיעה קורבן סחר, בחודש תשיעי להריגה, למשטרת חיפה. לא זו בלבד שהיא לא נחקרה, אלא שבבית המעצר סירבו לקבלה בשל הריגה. השוטרים התקשרו ל'אשה לאשה' והודיעו שהם עומדים להשאיר את האשה ברחוב. ביום 20.03.2003 התקשרה למשרדי 'אשה לאשה' קורבן סחר שנמלטה מסוחריה והגיעה לתחנת המשטרה ביפו, לאחר כמה ימי שוטטות ברחובות. השוטרים הסתפקו בהפנייתה לקונסוליה האזובקית, וזו הפנתה אותה אל 'אשה לאשה'. כאשר ניסתה המתנדבת לבדוק אם היא נחקרה לגבי עבירת הסחר, השיב לה החוקר "מייד'לה, על מה לחקור אותה?" השוטר הבהיר למתנדבת מהן ציפיותיו: "תיקחו אותה, תפלו בה, תעשו לה מסמכים בקונסוליה, בקיצור תפטרו אותנו ממנה". כאשר מנהלת "ההגירה" הסכימה לקלוט אותה במתקן הכליאה בחדרה, התקשרה המתנדבת לתחנת יפו וביקשה שיסיעו את האשה. נאמר לה "על מה את בכלל מדברת? אתם רוצים, תבואו ותיקחו, שאנחנו ניקח אותה לחדרה? שתיסע לבד!"

הפרקליטות

כאשר המשטרה מסיימת חקירה מועבר התיק לפרקליטות בצירוף המלצות. הפרקליטות, הגוף שבאמצעותו מוגשים לבית המשפט כתבי אישום, מחליטה אם להעמיד לדין את החשודים בעבירה. עד שנת 2002 קבעו

בשוחד ממכוני ליווי, *דארץ*, 4.8.2000, עמ' 6; שמואל ל. גואל ב. "ביום שוטר - בלילה שותף במועדון חשפנות", *ידיעות אחרונות*, 1.9.2000, עמ' 10; גואל ב. "חיפה: שוטרים חשודים במעורבות ביבוא זונות", *ידיעות אחרונות*, 1.5.2001, עמ' 19; רטנר ד. "רב פקד מחיפה נעצר בחשד לעבירות על טוהר המידות", *דארץ*, 4.9.2001, עמ' 15; גליקמן א. "חשד: שוטרים 'העלימו עין' מבית בושת וקיבלו מין", *ידיעות אחרונות*, 22.2.2002, עמ' 8; שלום י. "הזונה העידה: נתנו שירותי מין לשוטרי במדים - ללא תשלום", *כל העמק והגליל*, 1.3.2002, עמ' 48; בן דוד ע. "חשד: השוטר המצטיין קיבל שוחד והיה מעורב בסחר בנשים", *מעריב*, 29.7.2002, עמ' 10.

¹⁵⁵ לפי דו"ח הצוות הבין-משרדי, ביום 19.06.2001 הוצא חוזר על ידי ראש מחלקת חקירות ותביעות במשטרה ובו, בין היתר, הנחיה כי בכל מקום בו קיים חשד שהזר העצור לפני גירוש נפל קורבן למעשה פשע, יש לעודדו למסור תלונה מפורטת.

¹⁵⁶ <http://www.justice.gov.il>

¹⁵⁷ בג"צ 01/3536, *פלוגיות נ' משטרת ישראל ואח'*.

הנחיות הפרקליטות שאין להתערב במתרחש בבתי הבושת, אלא במקרים של העסקת קטינים, זנות בכפייה, פעילות פלילית נוספת, או מטרד לשכנים.¹⁵⁸ די בשמן של ההנחיות: "מדיניות החקירה וההעמדה לדין בעבירות של שידול לזנות בקשר למתן שירותי ליווי ולניהול מכוני עיסוי", כדי להמחיש עד כמה הפרקליטות התעלמה מן הסחר בנשים. האם אפשר לאתר זנות בכפייה בלא להיכנס אל בתי הבושת? ואיך נאבקים נגד הסחר אם רואים בו "שירותי ליווי ועיסוי"? ג'קי יזדי, בעל בית הבושת 'טרופיקנה', נתן ביטוי לתחושת הביטחון של סוחרי הנשים, ובראיון שנתן לרשת טלוויזיה אמריקנית, ABC NEWS, סיפר בגלוי כיצד הוא קונה ומוכר נשים. רק מס הכנסה גילה עניין בדבריו.¹⁵⁹ בסוף שנת 2001, נוכח השינוי שחל ביחס לסחר בנשים, נזהר כבר בדבריו וטען שהנשים באו אליו מרצונן החופשי.¹⁶⁰

בראשית שנת 2002, נוכח הסערה שעורר הדו"ח האמריקני, ניסחה הפרקליטות הנחיות חדשות המורות למשטרה לפעול נגד סחר בנשים. ההנחיות מדגישות כי "גם אם הביעו הנשים רצון לעסוק בזנות, אין לייחס לכך משמעות, נוכח הרצינות העומד מאחורי האיסור על סחר בבני אדם".¹⁶¹ עם זאת, כמה מן ההנחיות הקודמות נותרו בתוקף, ובהן ההנחיה שלא לאכוף את החוק על עבירות סרסרות וניהול בתי בושת, אלא אם נלווית להן עבירה נוספת או מטרד לציבור.¹⁶² אולם, הפער בין ההנחיות לבין מה שמתרחש במציאות גדול. השוטרים עדיין נוטים להתעלם מבתי הבושת, ונשים זרות הנעצרות, ואשר יש חשד כי סחרו בהן, עדיין אינן נחקרות במידה מספקת. השינויים שחלו בהנחיות הפרקליטות טרם הוכחו כיעילים במאבק נגד הסחר בנשים, אך נראה כי הם היו בין הגורמים שהועילו לתדמיתה של ישראל: בדו"ח האמריקני לשנת 2002 הועלתה ישראל אל הקבוצה השנייה.¹⁶³

לפרקליטות סמכות להגיע להסדרי טיעון, שמשמעם שאדם שנגדו הוגש כתב אישום יודה בעבירות המיוחסות לו, או בחלקן, בתמורה לעונש מופחת. אמנם הסדר טיעון חוסך למערכת המשפט העמוסה זמן ועלות, אולם קיומם של הסדרי טיעון כה רבים בתחום הסחר בנשים דווקא, מחזק את הרושם כי הפרקליטות אינה מעוניינת לעסוק בתיקים אלו או אינה מתייחסת אליהם בחומרה הראויה.¹⁶⁴ אין חולק כי עבירות של סחר בנשים מציבות בפני הפרקליטות קשיים רבים, וכי בשל הגדרתו של המחוקק, אין בידיה כלים משפטיים ראויים למאבק בעבירה זו. אך ריבוי הסדרי טיעון מקלים עומד בניגוד לחומרת העבירה, אשר בגינה קבע המחוקק עונש מאסר של 16 שנה. משרד המשפטים פרסם באתר שלו כי עד לחודש פברואר

¹⁵⁸ הנחיות פרקליט המדינה 2.2, 02.01.1994.

¹⁵⁹ אימרגליק, ש. "בעל מכון הליווי טרופיקנה חשוד גם בייבוא נערות ליווי", מעריב, 26.09.2000, עמ' 20. לפי הכתבה, לידי חוקרי מס הכנסה הגיעה קלטת של הראיון בה סיפר יזדי כי שילם 5% דמי חסות מכלל מחזור עסקיו, סכום המגיע לכ- 25,000 דולר ליום.

¹⁶⁰ שביט אוריה, "נגמר הבית זונות", מוסף הארץ, 02.11.2001, עמ' 24; אריאל אמיר טל, "נפילתו של בית הזונות היוקרתי בארץ", חל אביב, 02.11.2001, עמ' 22; נאה בוקי, קרביץ אמיר, "לרגל המצב: נסגר בית הבושת המפואר בישראל", מעריב, 15.10.2001, עמ' 24.

¹⁶¹ ס' 4 בהנחיות הפרקליטות מדיניות החקירה וההעמדה לדין בעבירות זנות וסחר בבני אדם, פברואר 2002.

¹⁶² 'המוקד' והקליניקה למאבק בסחר בנשים' במכללת רמת גן פנו במרץ 2003 אל היועץ המשפטי בבקשה לבחון מחדש הנחיות אלו.

¹⁶³ <http://state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2002/>

¹⁶⁴ על פי עמדתו של השופט חיים כהן, ע"פ 71/532 חומיץ נ' מ"י פ"ד כו (1) 550, 543.

2002 הוגשו 42 כתבי אישום נגד חשודים בסחר בבני אדם. 28 משפטים הסתיימו בהרשעות, כאשר ב- 20 מתוכם, יותר מ-70%, הגיעה הפרקליטות להסדרי טיעון.¹⁶⁵

ועדת החקירה הכירה בבעייתיות של ריבוי הסדרי טיעון וקיימה מספר ישיבות בנושא. באחת הישיבות הסבירה המשנה לפרקליטת המדינה, כי הסדרי טיעון הם לעתים כורח המציאות, בעיקר במקרים בהם בלי הסדר טיעון לא ניתן להרשיע את העבריינים.¹⁶⁶ היועץ המשפטי לממשלה הדגיש את הצורך בגישה מחמירה ודיווח לוועדה שפרקליטת המדינה ביקשה לבחון כל הסדר טיעון, וזאת במטרה להביא להחמרת עונשיהם של סוחרי הנשים.¹⁶⁷ נראה כי בפרקליטות חלחלה ההבנה שמאבק רציני נגד הסחר בנשים מחייב להימנע ככל האפשר מהסדרי טיעון, או לפחות להציב רף גבוה יותר של ענישה במסגרתם. אך גם לבתי המשפט, כפי שנראה להלן, תפקיד חשוב לגבי הסדרי הטיעון, שכן בסמכותם לדחות הסדרים המקלים יתר על המידה ולהחמיר בעונשים הנגזרים על עבירות נלוות לסחר כמו סרסרות.

יחסם של בתי המשפט לסחר בנשים

עבירת הסחר זוכה לגינוי מלא בכל בתי המשפט. השופט אנגלרד הסתמך על המשפט העברי בקבעו שעשרת הדיברות עצמם אסרו על סחר בבני אדם: "לא תגנוב" בגונב נפשות הכתוב מדבר".¹⁶⁸ השופט טירקל פסק כי: "העבירה של סחר בבני אדם לצורך העסקתם בזנות היא מן העבירות הבזויות והנתעבות ביותר... יש בה מן הזוועה שבמכירת אדם, מן האכזריות וההשפלה שבניצול מיני ומן האימה שבסחיטה".¹⁶⁹ השופטת אופיר-תום הזדעזעה משפתם של הסוחרים: "השפה הכמו שגרתית בה מדובר על 'קנייה' ו'מכירה' של בני אדם, כמו היו הם פריטי מסחר, מחזירה באחת את מחוגי השעון לאחור, אל אותן מאות אפלות של סחר עבדים, אשר דומה כי חלף עבר מעולמנו המתהדר בקידמה וליברליזם; ולא היא. העין מתקשה לקלוט את הטרמינולוגיה העסקית הקרה המלווה את העשייה הבזויה הזו בשוק הסחר בבני אדם, בו נרמס ברגל גסה כל זכר לרצונה החופשי של האשה הנמכרת, כמו גם שארית כבודה וחירותה".¹⁷⁰

השופט חשין ציין כי עבירת הסחר חמורה ולא בכדי העובר אותה צפוי למאסר של 16 שנה: "[עלינו] להילחם בדמותו המודרנית והמכוערת של סחר העבדים... ואנו, בבתי המשפט, משימה הוטלה עלינו להעלות את תרומתנו למלחמה זו שמלחמת חורמה היא".¹⁷¹ דברי השופט חשין הפכו לציטוט הרווח ביותר בפסקי הדין שדנו בסחר, אולם מייד לאחר הציטוט, השופטים פוסקים עונש קל אשר הקשר בינו לבין "מלחמת חורמה" רופף. בטרם נחקק החוק כנגד הסחר בנשים נשפטו הסוחרים על עבירות נלוות כמו אינוס. למרבה

¹⁶⁵ <http://www.justice.gov.il>

¹⁶⁶ פרוטוקול מס' 26 משיבת ועדת החקירה, 04.03.2002, על סדר היום: מדיניות משרד המשפטים בהתמודדות בתופעת הסחר בנשים.

¹⁶⁷ פרוטוקול מס' 32 משיבת ועדת החקירה, 15.07.2002, על סדר היום: דרכי המאבק בסחר בנשים: חקיקה ואכיפה.

¹⁶⁸ בש"פ 01/291 ריבאי נ' מ"י תק- על 2001 (1), 110, 112.

¹⁶⁹ בש"פ 01/9274 מ"י נ' עמי ישי תק- על, 2001 (4), 57, 58.

¹⁷⁰ תפ"ח (תל אביב יפו) 02/1060 מ"י נ' דימיטרי אילינסקי תק- מה 2002 (2), 8152, 8155.

¹⁷¹ בש"פ 00/7542 ארתור הנזכוב נ' מ"י תק- על 2000 (3), עמ' 1992, 1994.

האבסורד, העונשים שנגזרו על עבירות אלה, היוצרות מסכת עובדתית של סחר, היו גבוהים יותר מאלה הנפסקים כיום. פיטר פנחסוב, למשל, נידון ל- 15 שנות מאסר.¹⁷² למיטב ידיעתנו, מאז שנחקק תיקון 56 לחוק העונשין בשנת 2000, רק בשלושה תיקים נפסקו עונשים חמורים, של 8-10 שנות מאסר.¹⁷³ בשאר גזרי הדין, עמדו העונשים על שנתיים מאסר בפועל או פחות: על ויקטור מכלוף נגזרו שנתיים מאסר בפועל;¹⁷⁴ על ארתור חנוכוב 18 חודשי מאסר בפועל;¹⁷⁵ על ראובן סלומון 17 חודשי מאסר בפועל ועל אחרים באותו תיק נגזרו עונשים קלים אף יותר.¹⁷⁶

מדיניותו המקלה של בית המשפט כלפי עבירת הסחר בנשים באה לידי ביטוי בקבלת הסדרי הטיעון המוצעים בידי הפרקליטות ובאי כוחם של הסוחרים. בסמכותו של בית המשפט לדחות הסדרי טיעון אלה, אך למיטב ידיעתנו, רק במקרה אחד דחה בית המשפט את הסדר הטיעון.¹⁷⁷ השופטים מאשרים את הסדרי טיעון, אף שלעתים הם מביעים תמיהה על קולת העונש או מציינים כי ההסדר התקבל "בלב כבוד". במקרה אחד קבע בית המשפט: "לא נכחד שנוכח חומרתן ושפלותן של העבירות בהן הודו והורשעו הנאשמים, העונשים שהתביעה מבקשת להטיל עליהם הם על הצד הנמוך, אך כידוע בעסקאות טיעון רב הנסתר על הנגלה".¹⁷⁸

לפיכך, קשה לחמוק מן התחושה כי תיקון 56, אשר הגדיר את עבירת הסחר בנשים, גרם דווקא להפחתה בעונשם של הסוחרים. אם עד חקיקתו, התייחסו בתי המשפט לשלל עבירות שנעברו כלפי קורבנות הסחר, כמו אינוס וכליאה, הציב התיקון את קורבנות הסחר כקטגוריה נפרדת, כנשים זרות שידעו ברובן כי תעסוקנה בזנות. ההפרדה שנוצרה בינן לבין קורבן אונס "רגיל" גרמה אולי לכך שערך הפגיעה בהן פחת בעיני בתי המשפט, ויעידו על כך העונשים שנגזרו עד לחקיקת תיקון 56 ולאחריו. עבירת סחר בנשים, שהעונש על מרכיביה בשנות ה-90 עמד לעתים על מספר דו-ספרתי של שנות מאסר, הפכה לעבירה מינורית כמעט. בישיבת הוועדה הפרלמנטרית סיפרה ח"כ זהבה גלאון על מפגשיה עם סוחרי נשים שנעצרו: "הם היו די שאננים. הם מבינים שהם נעצרים, זה לא נעים, הם משלמים סכומים נכבדים לעורכי הדין, המצב מאוד לא נעים, אבל הם יודעים... שבסוף הם יצאו מזה בזול".¹⁷⁹

ביוני 2001 אושרה בכנסת הצעת חוק טרומית של ח"כ יעל דיין, הקובעת עונש מינימלי של רבע מהעונש המקסימלי לעבירה זו. בדברי ההסבר לחוק נאמר כי סרסורים וסוחרים מקבלים "עונשים מגוחכים... הוספת

¹⁷² ע"פ 93/4511 פיטר פנחסוב נ' מ"י תק- על 96 (2), 1271.

¹⁷³ למשל, בתפ"ח 01/1210 מ"י נ' גורג' יוסף (טרם פורסם).

¹⁷⁴ ת"פ 00/40230 מ"י נ' ויקטור מכלוף (לא פורסם).

¹⁷⁵ ת"פ 00/1156 מ"י נ' ארתור חנוכוב דינים מחוזי לג(1) 835. יש לציין כי בתיק זה, בעת שהוגש ערר לעליון, קבע השופט

חשין כי על מלחמת רשויות האכיפה בסוחרי הנשים להידמות למלחמת ישראל בעמלק, דבר שלא מנע מבית המשפט המחוזי

לפסוק עונש קל.

¹⁷⁶ תפ"ח (תל אביב יפו) 01/1029 מ"י נ' ראובן סלומון ואח' דינים מחוזי לג(1) 810.

¹⁷⁷ ע"פ 02/4886 בוריס גלשנקו נ' מ"י (טרם פורסם).

¹⁷⁸ תפ"ח (תל אביב יפו) 01/1029 מ"י נ' ראובן סלומון ואח' דינים מחוזי לג(1) 810.

¹⁷⁹ פרוטוקול מס' 18 מישיבת ועדת החקירה, 28.11.2001, על סדר היום: הנחיות הפרקליטות.

'סחר בבני אדם' לתחום עונשי המינימום... יביא להקטנת ממדי התופעה".¹⁸⁰ מנהל בתי המשפט, השופט דן ארבל, הביע התנגדות עקרונית לעונשי מינימום, הפוגעים לדעתו בשיקול הדעת השיפוטי.¹⁸¹ עמדה זו מעמידה את עצמאות שיקול הדעת השיפוטי מעל לעיוותים הקיימים כיום במערכת המשפט ביחס לעבירת הסחר בנשים. הענישה המקלה אינה מרתיעה את העבריינים, וחמור מכך, היא מחזקת ומנציחה את התפיסה שנוצרה בציבור בישראל שהסחר בנשים אינו אלא עבירה שולית ולא חמורה, ותורמת בכך לזילות עקרון זכויות האדם.

ענישה מקלה, נקודת תורפה ביחס בתי המשפט לסחר בנשים, מושפעת מכמה גורמים. בשאלת הסכמת הקורבן, מרבים סניגורי הסוחרים לטעון שהנשים ידעו במה מדובר וכיוון שהסכימו, לא מדובר בסחר אלא בהסכמה חופשית בין שני צדדים בוגרים. לטענות אלו אין בסיס, ובתי המשפט אמנם קבעו כי למרות הסכמת הקורבן לעבירה, עדיין עבירה היא. בית המשפט העליון קבע כי כדי שמעשיו של אדם יחשבו כעבירת סחר בבני אדם למטרת זנות על פי החוק, "אין כל צורך כי מושא המסחר יגלה אי-הסכמה כלשהי לדבר מן הדברים שנעשו בו".¹⁸² למרות זאת, העובדה שחלק מהנשים ידעו כי תעסוקנה בזנות מקבלת ביטוי נרחב בפסיקה. כך במשפטו של יוסיפוב: "המתלוננת הגיעה לארץ מרצונה כדי לעסוק בזנות",¹⁸³ ובמשפטו של מחלוף: "היא באה לישראל מרצונה החופשי כדי לעבוד כנערת ליווי".¹⁸⁴ במשפטו של סבן, השופט אף ציין: "לא אמינה בעיני הטענה שהנשים לא ידעו לשם מה הן מגיעות לארץ. בנסיבות כפי שהגיעו, בצורה בלתי חוקית דרך מצרים, נראה כי ידעו שהן מגיעות לעסוק בזנות".¹⁸⁵

דיון דומה בשאלת הסכמת הקורבן התקיים ביחס לעבירת אונס. חוק העונשין הישראלי הגדיר בעבר אונס כמגע מיני בניגוד לרצונה של אשה, ונשים נדרשו להוכיח התנגדות כדי שהעבירה תיחשב כאונס. מחקרים הראו כי שופטים תופסים באופן שונה אונס שהתבצע על ידי אדם שהקורבן הכירה לבין אנס זר שתקף אותה ללא אזהרה. שופטים גם נהגו לבדוק אם הנאנסת הייתה מתירנית באורח חייה, מה היו יחסיה עם הנאשם ושאלות נוספות שאינן רלבנטיות לעבירה ולחוק, אך משקפות את הסטריאוטיפים המקובלים.¹⁸⁶ קורבנות אונס אשר נחקרו על עברן המיני ועל פרטים אינטימיים בחייהן, חוו לעתים את טראומת האונס פעם נוספת במסגרת הליכי החקירה והמשפט. ניסוח בעייתי זה של החוק שונה, ואונס מוגדר כיום כמגע מיני ללא הסכמה חופשית. קורבנות הסחר עוברות מסכת ייסורים דומה ונחקרות על אודות ידיעתן ו"הסכמתן" להימכר לזנות, למרות שהפסיקה כבר קבעה שאין להן משמעות ביחס לעבירת הסחר. על פי רוב, היחס לקורבנות הסחר במערכת המשפט גרוע מן היחס לקורבנות אונס.

¹⁸⁰ הצעת חוק העונשין (תיקון - החלת עונש מזערי על סחר בבני אדם) התשס"א – 2001, 27.3.2001.

¹⁸¹ פרוטוקול מס' 19 משיבת ועדת החקירה, 19.12.2001, הדנה בהתייחסות בתי המשפט לתופעת הסחר בנשים.

¹⁸² דברי השופט ט' שטרסברג כהן בבש"פ 02/9190 בן דוד יעיש נ' מ"י תק- על 2002 (3), 70, 71.

¹⁸³ ת"פ (תל אביב יפו) 01/1018 מ"י נ' אייזיק יוסיפוב (לא פורסם).

¹⁸⁴ ת"פ (תל אביב יפו) 00/40230 מ"י נ' ויקטור מכלוף (לא פורסם).

¹⁸⁵ ת"פ (חיפה) 01/133 מ"י נ' רחמים סבן תק- מח 2001 (2), 4256, 4261.

¹⁸⁶ בוגוש רינה, דון יחיאל רחל, מגדר ומשפט - אפליית נשים בבתי המשפט בישראל, ירושלים: שדולת הנשים בישראל, 1999,

עמ' 33.

גם ההבחנה בין סרסורים לסוחרים עשויה להשפיע על רמת הענישה. סרסור הוגדר בחוק כאדם שכל מחייתו או מקצתה, דרך קבע או באופן זמני, היא על רווחי אדם העוסק בזנות והמקבל בידועין תמורה הניתנת בעד מעשה הזנות. עונשו חמש שנות מאסר.¹⁸⁷ דינו של הסוחר, אדם המוכר, קונה, או מתווך בעסקת מכר או קנייה של אדם, עומד על 16 שנות מאסר; ואילו דינו של אדם הגורם לאחר לעזוב את מדינתו כדי לעסוק בזנות עומד על 10 שנות מאסר.¹⁸⁸ בעוד שהסרסור הוא דמות ותיקה במשפט הישראלי, הסוחר הוא דמות חדשה בחוק. ההגדרה המצומצמת של המחוקק לעבירת הסחר בכלל, ולסוחר בפרט, מותירה את מלאכת התוויית דמותו בידי בתי המשפט.¹⁸⁹ נראה כי ישנן דעות שונות של שופטים בנושא, מה שיוצר תוצאה אבסורדית - נאשם יכול להיות מורשע בעבירת הסחר אם עמד לדין בתל אביב, ומזוכה ממנה אם עמד לדין בבאר שבע. פסקי הדין הבאים מראים זאת.

במשפטם של בדיאן ואחרים הודה אחד הנאשמים בעבירות המיוחסות לו: שהוא אכן פיקח על הנשים, כלא אותן בדירה, איים עליהן ועוד. אולם, הוא טען כי עבירות אלו אינן עבירות של סחר בבני אדם, אלא לכל היותר עבירות סרסרות.¹⁹⁰ בית המשפט הרשיע אותו בסחר בבני אדם למטרות עיסוק בזנות. ההרשעה בעבירה של סחר בנשים נסמכה, בין השאר, על פסיקתו של בית המשפט במשפטו של שרייפר, שם נקבע כי כל מי שמצוי בשרשרת הסחר תורם לה: "עסקות אלו של סחר בבני אדם למטרות זנות, בדרך הטבע מערבות הן אנשים בשלבים שונים של הסחר, איש איש כחלקו, חלק מהותי יותר או פחות. סחר זה בבני אדם למטרות זנות ניתן לדמותו לפעילות שרשרת בין אנשים שונים, ושילובן של החוליות אלו באלו יוצר את הסחר מראשיתו ועד סופו".¹⁹¹

במשפטו של דושקר, לעומת זאת, התקבלה פסיקה הפוכה. הנאשם בתיק זה, שנגדו הוגש כתב אישום על סחר בנשים, כלא את המתלוננת, הסיע אותה לבית הבושת, אילץ אותה לעסוק בזנות לאחר שעברה הפלה, היכה אותה ואילץ אותה לקיים עימו יחסי מין. בית המשפט הרשיע את הנאשם בעבירת סרסרות בלבד ופסק: "הנאשם רשאי בהיעדר הוכחה על תשלום תמורה עבור המתלוננת ליהנות מן הספק שהוא רכש את המתלוננת, כפי שמצביעות הראיות הנסיבתיות, ויש להסתפק בהרשעתו בעבירת הסרסרות".¹⁹² לטענת בית המשפט, ס' 203 לחוק העונשין מקשה להוכיח עבירת סחר, כי הוא דורש הוכחה ששולמה תמורה. כמו כן קבע בית המשפט: "אין לשכוח שהן באו לישראל מרצונן החופשי במטרה מוצהרת לעסוק בזנות, אף אחד לא הכריח אותן לעסוק בכך, ואין על כן לומר שהיה זה הנאשם שהביא אותן, במובן הרחב של המילה, לעסוק בזנות".

¹⁸⁷ ס' 199 לחוק העונשין, התשל"ז – 1977.

¹⁸⁸ ס' 203א לחוק העונשין, התשל"ז – 1977.

¹⁸⁹ ס' 203א לחוק העונשין, התשל"ז – 1977.

¹⁹⁰ תפ"ח 02/1064 מ"י נ' גנאדי בדיאן ואח' (הכרעת דין משלימה לגבי נאשם 3) תק-מח 2002 (3), 4839.

¹⁹¹ בש"פ 01/8077 אלכסנדר שרייפר נ' מ"י, תקדין עליון 2001 (3) 225, 226.

¹⁹² פ"ח 02/910 מ"י נ' סמיון דושקר ואח' (טרם פורסם).

הפער שנתגלה בפסיקה נובע מניסוחו הלקוי של תיקון 56. עד שהחוק יתוקן, יש להבין את עבירת הסחר ממטרת החוק, ממהותה כעבירה נגד זכויות אדם, מאמנות בינלאומיות ומהניסיון המצטבר.¹⁹³ לפי כל אלה, הסחר מהווה פגיעה אנושה בזכויות אדם. חומרתו נובעת משלילת חירותו, רצונו וכבודו של הפרט ומן הניצול המרבי לו חשופים קורבנותיו. רצונו של אדם להיסחר אינו רלבנטי, כי אדם אינו יכול להסכים לשלול את חירותו. קושי ראייתי זה היה בעבר בעבירת אינוס, עת קבעו דיני הראיות כי לא די בעדות הנאנסת. דרישה זו בוטלה, בין השאר כדי להקל על הקורבן. גישה זו היא הגישה הראויה לגבי עבירת סחר בנשים. הדגש בעבירה זו צריך להיות שלילת החירות של אדם והכפפתו לרצון הסוחר. די בהוכחת האמצעים הננקטים לשם כך לפי פרוטוקול האו"ם, החל מחיובו בהוצאות הבאתו למדינה אחרת, דרך הכליאה והחזקת דרכון וכלה באלימות ובאימים. יש גם להוכיח קיום קשר לשרשרת הסחר - הגיוס, ההעברה לארץ, בדיקת גוף הקורבן ומעל לכול מכירתו ואופני הכפפת חירותו לסוחר ולעושי דברו. יש לדחות את הגישה הגורסת, כי כל עוד לא הוכחה העברת תמורה, לא התבצע סחר.

בסוגיית המעצר עד תום ההליכים של סוחרי נשים בולטת תמימות דעים בקרב הפרקליטות ובתי המשפט. במספר רב של החלטות, נקבע כי סחר בנשים מהווה עילה למעצר עד תום ההליכים. כך קבעה השופטת בייניש: "בדרך כלל לא ניתן למנוע את העיסוק הפלילי בסרסרות לזנות ובסחר בנשים, אלא בדרך של מעצר. אמנם, לעולם חייב בית המשפט לבדוק קיומה של חלופה הולמת למעצר... אולם בעבירה מסוג זה תימצא חלופה רק בנסיבות חריגות ויוצאות דופן".¹⁹⁴ בדיון במעצר סוחרי נשים עד תום ההליכים נגדם, בתי המשפט גם מתחשבים בעובדה שרוב הנאשמים הם יוצאי חבר המדינות וישראל אינה תמיד "מרכז חייהם", ולכן קל להם לחמוק מישראל.¹⁹⁵ על פי חוק סדר הדין הפלילי, יש לסיים את ההליכים המשפטיים תוך תשעה חודשים מיום הגשת כתב האישום. אולם במספר מקרים הוארך מעצרו של סוחרי אדם מעבר לתשעה חודשים, תוך שבתי המשפט מציינים כי למרות הפגיעה בנאשמים, הם מעדיפים לקחת בחשבון את חומרת העבירה ואת הסכנה שהנאשמים מהווים לביטחון הציבור.¹⁹⁶ עמדתם הנחרצת של בתי המשפט לגבי מעצר עד תום ההליכים עומדת בניגוד ברור לענישה המקלה.

נשים יכולות להמתין חודשים רבים כדי למסור עדות, למרות בקשת הפרקליטות לגבות את עדותן מוקדם ככל האפשר. פרקליטת המדינה אמרה לוועדת החקירה שכבר בנובמבר 2000 ביקשה ממנהל בתי המשפט לתת קדימות לתיקי סחר ולאפשר לנשים להעיד בסמוך לחשיפת הפרשה.¹⁹⁷ דו"ח הצוות הבין-משרדי ודו"ח

¹⁹³ מבוסס על הרצאותיהם של עו"ד איתי פרוסט ועו"ד רחל גרשוני ממשרד המשפטים, בהשתלמות על סחר בנשים שנערכה בידי המכון להשתלמות פרקליטים, בתאריכים 21-22 בינואר, 2003.

¹⁹⁴ בש"פ 01/1524 מ"י נ' אקרמן תק-על 2001 (1) 1032, 1033.

¹⁹⁵ בש"פ 02/3397 ולדימיר בוריסוב נ' מ"י תק-על 2002 (2) 784, 785.

¹⁹⁶ בש"פ 02/10599 מ"י נ' לודמילה קרמרנקו; בש"פ 02/8878 מ"י נ' סמיון דושק תק-על 2002 (3) 2380.

¹⁹⁷ פרוטוקול מס' 18 משיבת ועדת החקירה, 28.11.2001, על סדר היום: הנחיות הפרקליטות להתמודדות בתופעת הסחר בנשים.

ועדת החקירה הפרלמנטרית קבעו שיש לקצר משמעותית את זמן ההמתנה לעדות.¹⁹⁸ המתנה ממושכת מגבירה את חשיפת הנשים לאיומי הסרסורים, מחלישה את האמון המוגבל ממילא שהן נותנות ברשויות ומעודדת אותן לוותר על עדותן, וכמובן גם עולה ממון רב. אחת הבעיות במתן עדות מוקדמת של קורבנות סחר בנשים היא מספרם המועט של ההרכבים הפליליים לעומת מספרן הרב של העדויות המוקדמות. אין ספק כי העברת הדיונים בתיקי הסחר בנשים לזן יחיד, לפחות לצורך שמיעת עדות מוקדמת, הייתה מזרזת את גביית העדות. עמדת משרד המשפטים היא שיש להותיר את שמיעת העדויות בידי הרכבים של שלושה שופטים, וזאת כדי למנוע פגיעה בזכויות הנאשמים.¹⁹⁹

אכיפה כלכלית

ההיבטים הכלכליים של תופעת הסחר בנשים נדונו לא אחת בישיבות ועדת החקירה והצוות הבין-משרדי. כאשר עולה על הפרק שיקומן של קורבנות הסחר, מושמעת לרוב הטענה של חוסר תקציב.²⁰⁰ הנכונות לטפל בנושא עולה באופן משמעותי כאשר מדובר בגביית מסים מרווחים המופקים מן הסחר בנשים. הרשות לאיסור הלבנת הון בודקת את תנועות ההון המעידות על פעילות עבריינית. היא אמורה לספק למטרה "מודיעין איכותי", כדי שזו תוכל להתחקות אחר הכספים שמקורם בפשיעה החמורה, וכך לסייע למלחמה באותה פשיעה. ברשימת העבירות היכולות להוות בסיס להלבנת הון המופיעות בחוק איסור הלבנת הון, התש"ס – 2000, כלל המחוקק את כל העבירות שקשורות לזנות. עו"ד יהודה שפר, העומד בראש הרשות, אמר לוועדת החקירה כי "כל פעולה ברכוש שמקורו באחת העבירות האלה יהיה רכוש שזכותנו וחובתנו לסייע לשלטונות לשים עליו את היד".²⁰¹

גם נציבת מס הכנסה הביעה בפני ועדת החקירה את תמיכתה במאבק הכלכלי בסחר בנשים. לדבריה, במקביל להגשת כתבי אישום, מס הכנסה מעוניין לטפל גם בחלק האזרחי: קרי, לגבות מסים. נציג אגף המכס ומע"מ שהשתתף אף הוא בישיבת ועדת החקירה, הדגיש כי אין בגביית מסים משום הכרה בסחר או מתן לגיטימציה לעיסוק בזנות, וכי אלו שני דברים נפרדים; אך התפיסה העומדת ביסוד פעולתם של הרשות, מס הכנסה ומע"מ, ואשר זכתה לתמיכה בפסיקה, היא שלא ייצא חוטא נשכר, אשר גם ייחנה מהפקת רווחים בלתי חוקיים וגם לא ישלם מס.²⁰² מן הראוי היה שלפחות חלק מן הכספים הנגבים מעבירות סחר וזנות, יעשו את דרכם לשיקום הקורבנות, שהרי ככלות הכול הן אלה ששילמו מחיר גופני ונפשי כבד כדי להפיק אותם. אמצעי נוסף שיכול לשמש למטרה חשובה זו הוא חילוט רכוש של סוחרים נשים, כפי שמחלטים רכוש של סוחרים סמים.²⁰³

¹⁹⁸ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 30, הצעת חוק איסור סחר בבני אדם, התשס"ג - 2002, ס' 25.
¹⁹⁹ פרוטוקול מס' 433 מישיבת ועדת חוקה חוק ומשפט, 02.02.2002; פרוטוקול מס' 32 מישיבת ועדת החקירה, 15.07.2002. הדיון בתיקי סחר בנשים מתקיים בבית משפט מחוזי בהרכב של שלושה שופטים בשל גובה העונש שנקבע על עבירה זו, וזאת לפי

סעיפים 37(א)(1), 40, ו-51 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב] התשמ"ד – 1984.

²⁰⁰ כך, למשל, הועלו בעיות תקציב על ידי שר הבריאות, ניסים דהן, בישיבת ועדת החקירה, 07.11.2001.

²⁰¹ פרוטוקול מס' 28 מישיבת ועדת החקירה, 20.05.2002, על סדר היום: המאבק הכלכלי בסחר נשים.

²⁰² שם.

²⁰³ פקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש] התשל"ג – 1973.

אכיפה כנגד הקורבנות - הלכה ומעשה

בשנת 2003 קורבנות הסחר עדיין נתפסות כעברייניות, אף שמבחינת החוק זנות אינה נחשבת לעבירה בישראל. שהותן הבלתי חוקית היא העבירה החמורה מבחינת הרשויות והן נעצרות, נכלאות ומגורשות. אמנם חל שיפור מה במספר הנשים המעידות נגד הסוחרים בטרם גירושן, מ-7% מכלל המגורשות בשנת 2000 לכ-20% בשנת 2002, אולם רובן עדיין אינן מעידות על העבירות החמורות שבוצעו נגדן.²⁰⁴ לא זו בלבד שהן אינן זוכות ליחס ההולם קורבנות של פשע חמור, ה"טיפול" העיקרי בהן – קרי גירוש – אינו פתרון לסחר בבני אדם ורק מחריף את מצב קורבנותיו. הרשויות עוטפות את פניהם הכעורים של מעצרים וגירושים המוניים במינוחים סטריליים ו"מכובסים", בניסיון להציגם כמציאות נינוחה, אשר בה אנשים שהיו לעתים קרובות קורבנות אינם במעצר אלא "במשמורת", לא מגורשים אלא רק "מורחקים", בידי "סיירים" של מנהלת "הגירה", שאינם אלא שוטרים של רשות גירוש. מוטב היה אילו היו רשויות החוק בישראל חדלות ממאמצייהן העקרים להסוות את המציאות ופועלות נגד האשמים האמיתיים ביצירתה, דהיינו סוחרים נשים ביחס לקורבנות הסחר ומעבידים וחברות כוח אדם ביחס למהגרי העבודה.

מעצר לצורך גירוש

חוק הכניסה לישראל והתיקון שנוסף לו בשנת 2001 נועדו להסדיר את שהייתם של אזרחים זרים בישראל ולהבטיח שגירושם ייעשה בהליך חוקי, תוך מתן זכות שימוע למגורשים.²⁰⁵ שוטר או פקח שהוסמך לכך בידי שר הפנים רשאי לעצור אזרח זר החשוד בשהייה שלא כדין למשך 24 שעות. על פי רוב מועבר העצור לבית מעצר הסמוך למקום מעצרו. החוק קובע כי יש ליידע את העצור באשר לזכויותיו בשפה המובנת לו ולאפשר לו להודיע על מעצרו לאדם קרוב, לעורך דין או לנציגות של מדינתו. על המשטרה להביא את העצור בפני ממונה ביקורת גבולות מטעם משרד הפנים תוך 24 שעות. הממונה צריך לאפשר לעצור להשמיע את טענותיו, ואם סבר כי שהה שלא כדין, הוא מוציא נגדו צו גירוש אשר מכוחו ייעצר האדם עד לגירושו. הממונה רשאי להחליט על שחרור העצור בערבות אם השתכנע כי יצא מישראל בכוחות עצמו, או בשל נימוקים הומניטריים.

המציאות שונה מאוד מן ההלכה. סיכוייה של אשה שנעצרה בבית בוש להשתחרר בידי ממונה ביקורת גבולות הם אפסיים.²⁰⁶ לא כל ממוני ביקורת הגבולות דוברים רוסית וברוב הליכי השימוע לא נוכח מתורגמן, דבר המרוקן את ההליך מתוכנו. המידע על זכויותיהן כעצורות ניתן לנשים באופן חלקי ובידי ארגוני זכויות אדם בלבד, ולא בידי המשטרה כפי שקבע החוק. פעמים רבות נמסרת הודעה על המעצר לקונסולים רק לאחר שהנשים הועברו מבית המעצר למתקן הכליאה ממנו יגורשו, ולא בסמוך למעצרו. כיוון

²⁰⁴ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 14.

²⁰⁵ חוק הכניסה לישראל, התשס"א – 2001 (תיקון מספר 9).

²⁰⁶ שאלה בנושא זה, שהופנתה ביום 01.01.2003 אל משרד הפנים, לפי חוק חופש המידע, לא נענתה, אך ככל הידוע לנו, מעולם לא נעשה שימוש בסמכות זו בכל הנוגע לקורבנות סחר בנשים.

שהמשטרה אינה מיידעת את הנשים על זכויותיהן בבתי המעצר, אין הן יכולות לממשן. כך נמנעת מהן האפשרות לזכות בייצוג משפטי והאפשרות לבקש שחרור בערבות. הזכות לערער על צו הגירוש חשובה במיוחד אם נשקפת סכנה לחיי האשה במולדתה. לאחר שהסתיים ההליך בתחנת המעצר המשטרית, מועברות העצורות למתקני הכליאה עד לגירושן.

פעמים רבות קורבנות סחר "נתקעות" בבתי המעצר הפזורים ברחבי הארץ במשך זמן רב ואינן מועברות למתקני הכליאה. התנאים הקשים השוררים בבתי מעצר אלה פורסמו בדו"ח של הסנגוריה הציבורית מינואר 2002.²⁰⁷ בסיוור שערכו 'רופאים לזכויות אדם' בבית המעצר קישון בחיפה, ביוני 2002, נמצא שבמקום הוחזקו 448 עצורים, למרות שישנן רק 340 מיטות. העצורים דיווחו כי בשל הצפיפות הם נאלצים לדרוך זה על זה.²⁰⁸ ביום 05.10.2001 הגיעה לבית המעצר קישון בחיפה קורבן הסחר ו.א. ממולדובה, שנעצרה בבית בושט בחיפה. מאחר שמארץ מוצאה ביקשו את עזרת 'המוקד' באיתורה, והבקשה הועברה למשטרה, צלצל המפקד התורן בבית המעצר למוקד בבקשה שידאגו לה בדחיפות למקום ואמר: "יש לי מלא בנות על הרצפה. אני לא יכול לעשות קומה שנייה על הרצפה". יתירה מכך, בבתי מעצר אלה מוחזקות קורבנות סחר בנשים יחד עם עצורות פליליות באותו תא, בניגוד לקבוע בחוק הכניסה לישראל ובניגוד להוראות האמנה לזכויות אזרחיות ופוליטיות.²⁰⁹

כמו כן, שוטרים בתחנות משטרה ובבתי מעצר בהם מוחזקות נשים לא תמיד מתירים לנשים לבצע שיחת טלפון ואינם מקפידים להסביר להן את זכויותיהן. תחנות רבות אף אינן מתירות את כניסתם של מתנדבים לבתי המעצר בתחומן. נשים מאוזבקיסטן שנעצרו מייד עם הגיען לארץ, בין אוגוסט לאוקטובר 2002, הופלו לרעה מסיבות לא-מובנות. במקום להעבירן למתקן הכליאה בחדרה, שתנאי המעצר בו נוחים יותר באופן יחסי, הן הוחזקו זמן רב בבתי מעצר שונים באזור הדרום. אחת למספר ימים או שבועות הן הועברו מבית מעצר אחד למשנהו. אשה אחת שפגשה מתנדב של 'המוקד' ביום 15.12.2002, טולטלה במשך קרוב לארבעה חודשים בין בתי המעצר שונים (שדרות, נגב, אופקים ובאר שבע). יום לאחר הפגישה, היא הועברה שוב לבית המעצר אחר.

השוטרים לא תמיד מתייחסים לנשים באופן ראוי ולעתים נוהגים בהן בגסות רוח. קיימות מספר עדויות חמורות ביחס למשטרת נצרת עלילית. ביום 15.10.2002 באו שוטרים לקחת עדות תביעה שסיימו לתת עדות. כאשר הן ביקשו מהשוטרים עזרה בנשיאת הציוד, ענה להן אחד השוטרים: "קשה לך לסחוב שרמוטה?". למתנדבת של 'אשה לאשה' שהתקשרה אל תחנת המשטרה וביקשה מידע לגבי אותן קורבנות סחר, ענה החוקר: "אני לא מכיר קורבנות, אני מכיר שתי זונות שנתנו עדות בתיק". אשה אחרת שנעצרה

²⁰⁷ הסנגוריה הציבורית, *תנאי המעצר בתחנות משטרה ובמתקני מעצר אחרים של משטרת ישראל בשנת 2001*, 2002, עמ' 5-6.

²⁰⁸ 'רופאים לזכויות אדם', *מחיר הצפיפות*, יוני 2002.

²⁰⁹ על פי ס' 13 ח(ב) לחוק הכניסה לישראל, התשי"ב – 1952, "שוהה שלא כדין הנתון במשמורת יוחזק בתא נפרד מאסירים ומעצורים פליליים", וכן The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 1966.

בידי משטרת נצרת עילית סיפרה שביקשה לקבל כדורים להם נזקקה עבור מחלת הלב שלה, אך השוטרים סירבו לבקשה. כל הנשים שנעצרו איתה לא קיבלו בגדים להחלפה, סבון או מגבת, במשך שלושה ימים. כאשר שאלו את אחד מהשוטרים שלקח אותן בניידת לאן הן מועברות, נענו כי הן נלקחות למקום בו יוצאו להורג.²¹⁰

תנאי המעצר של קורבנות הסחר בנשים במתקני הכליאה

עד נובמבר 2002, נכלאו רוב קורבנות הסחר בנשים שנעצרו עד לגירושן בכלא נווה תרצה. בכלא שהו לרוב בין 30 ל-40 נשים בכל זמן נתון.²¹¹ ההפרדה בין אסירות פליליות לבין מגורשות לא נשמרה בקפידה כפי שדורש חוק הכניסה לישראל, אך יש לציין לטובה את יחסו של צוות הכלא לנשים הנסחרות. מתנדבי 'המוקד' ביקרו את הנשים בקביעות וזכו לשיתוף פעולה מלא מצד הצוות. המשטרה נהגה לסווג את הנשים: אלו שנעצרו כשוהות בלתי חוקיות (להלן שב"ח) סומנו באות "פ" (קרי: פלילית), בעוד שנשים שנעצרו בבתי בושט סומנו באות "ז" (קרי: זונה). נראה שהרצון לתייג את הנשים היה חזק יותר מן הרצון לשמור על כבודן. סיווג הנשים הסתיים כאשר התיקון לחוק הכניסה לישראל נכנס לתוקף, ומנובמבר 2001 ניתנים לכל הנשים מספרים סידוריים עוקבים.

בנובמבר 2002 נפתח בחדרה מתקן כליאה עבור נשים זרות לפני גירוש, שאמור להכיל 120 מקומות. כיום עצורות בו עד 84 נשים, כמחציתן קורבנות סחר. התנאים במקום סבירים: 6-8 נשים בחדר, מזגנים וטלוויזיות. יחסו של הצוות לקורבנות הסחר טוב למדי, אך למרות שחלק גדול מהן מצויות בטרומה פיזית ונפשית, הן אינן זוכות לסיוע נפשי, לשיקום ולטיפול רפואי מעבר לעזרה ראשונה. משיחות עימן נראה כי המעצר מהווה מבחינתן המשך ישיר לכליאתן בידי סוחריהן ומוסיף על הפגיעה בהן. מתנדבי 'אשה לאשה', 'המוקד' וסטודנטים למשפטים מחטיבת זכויות האדם במכללת רמת גן מבקרים בכלא, אך מוגבלים ליומיים בשבוע בלבד. הם מעניקים סיוע, כמו: ייעוץ משפטי, קשר עם מדינות המוצא ומכרים בארץ והסבר על זכויותיהן. המתנדבים גם מייצגים את הנשים בדיוני בית הדין לביקורת על משמורת של שוהים שלא כדון, עליו נרחיב בהמשך. אך לנוכח מספרן הגדול של קורבנות סחר במקום, יש צורך להרחיב את פעילות המתנדבים ולאפשר להם לבקר יותר מפעמיים בשבוע.

כיוון שלרוב קורבנות הסחר אין דרכונים בתוקף, אחד הגורמים שקובעים את משך ההמתנה בכלא עד לגירוש הוא מהירות הפעולה של הקונסולים, שתפקידם לזהות את הנשים ולספק להן מסמכי נסיעה. גורם חשוב נוסף הוא משך הזמן עד להשגת אישור למימון כרטיסי הטיסה בידי המדינה לנשים שאינן יכולות לממן זאת בעצמן.²¹² כל עוד הוחזקו בכלא נווה תרצה, המתניו רוב הנשים לגירושן בין 18 ל-26 יום, אם כי נשים ממדינות שאין להן נציגות בישראל המתניו הרבה יותר. למשל, ט.א. מטג'יקיסטן גורשה ביום 03.06.2001, 290 יום (!) לאחר מעצרה. מלבד הסבל שהיה מנת חלקה בשל המעצר הממושך, עלה

²¹⁰ לפי עדות שנתנה א. ז. ממולדובה ביום 28.11.2002, בכלא נווה תרצה.

²¹¹ פרטוקול מס' 5 משיבת ועדת החקירה, 30.04.2001, על סדר היום: ביקור הוועדה בכלא נווה תרצה.

²¹² על פי הסדר שגובש בבג"צ 98/199 לבריק ואח' נ' שר הפנים (לא פורסם).

מעצרה למשלמי המסים כ- 78,000 שקלים.²¹³ אין עדיין נתונים לגבי משך הזמן שנשים ממתנות במתקן הכליאה בחדרה, אך ברור כי גירושן של קורבנות הסחר מאוזבקיסטן מתעכב. הסיבות לעיכוב קשורות, בין השאר, לדרישת הקונסוליה האוזבקית לתשלום של 25 דולר עבור מסמכי הנסיעה, סכום שלרוב הנשים אין. למשל, כליאתה של ה.א. ארכה 74 ימים, רק כיוון שלא יכלה לשלם סכום זה, ועלתה לקופה הציבורית עשרות אלפי שקלים כי מנהלת "ההגירה" סירבה לשלם 25 דולר.

בתשובה לפניית 'המוקד' לסייע לנשים לשלם סכום זה, ענתה מנהלת "ההגירה" כי היא: "עושה כל שעל ידה בשיתוף עם משרד החוץ בארץ ובחו"ל בכדי להשיג... את המסמכים הנדרשים, לאור העובדה שלפני כניסתם לארץ היו מסתירות או משמידות את מסמכי הזיהוי בכדי להקשות על החזרתן. את תשלום ה'קנס'... אין בכוננתנו לשלם מכיוון שאינו מוסרי, וכן יכול להיות תקדים לפניית של גורמים נוספים. אין מתפקידה של מדינת ישראל לממן עלות זו. לעניות דעתי, יש מקום ש'מוקד' הסיוע לעובדים זרים' יבחן את האפשרות אם ברצונו לסייע במימון הנדון, במסגרת תפקידו לסייע לעובדים הזרים 'הקורבנות'".²¹⁴ בתגובה לעמדת הרשויות בישראל ובאוזבקיסטן, פתחו הנשים האוזבקיות באפריל 2003 בשביתת רעב. הקונסול הוזעק למקום, אסף את הנשים, אמר להן שהן מכתימות את שמו הטוב ואיים עליהן שאם לא יפסיקו לשבות, ידאג לכך שמשטרת המוסר תמרר את חייהן לאחר שיחזרו לארצן.²¹⁵ השביתה נפסקה בעקבות הבטחה לזרוז את הטיפול בעניינן, הבטחה שקוימה באופן חלקי.

מעצר וגירוש כדרך להיאבק בסחר בנשים פסולים ויעילותם מפוקפקת. כליאת 30 קורבנות סחר בכלא נווה תרצה עלתה לקופה הציבורית כרבע מיליון שקלים לחודש, לא כולל עלות של כרטיסי הטיסה והוצאות נוספות. השקעת סכומי עתק אלה במאבק ממוקד בסוחרים, במקום בכליאתן ובגירושן של קורבנותיהם, הייתה מסייעת למיגור, או לפחות לצמצום הסחר בנשים בצורה יעילה הרבה יותר. יתירה מכך, כל עוד ה"ביקוש" לשירותי זנות ימשיך להיתפס כצורך לגיטימי בעיני החברה והרשויות, ימשיך להגיע לכאן גם "ההיצע". התמקדות הרשויות בשיטת המעצר והגירוש היא לכל היותר "טיפול" בסימפטומים של הבעיה במקום טיפול אמיתי בשורשיה. לכן היא נדונה מראש לכישלון גם ביחס למאבק בסחר בנשים וגם ביחס לעובדים הזרים.²¹⁶

אמנם בתי מעצר ומתקני הכליאה רחוקים מלהיות המקום האידיאלי להחזקת קורבנות של סחר בנשים, אך בנסיבות הקיימות זהו לעתים הרע במיעוטו, במיוחד לגבי נשים שנמלטו מבית הבושת בכוחות עצמן. אם

²¹³ עלות יום כליאה בכלא נווה תרצה: 272.11 שקל. לפי תשובת שירות בתי הסוהר מיום 08.08.2002, לבקשת 'המוקד' לגילוי מידע.

²¹⁴ מכתבה של רפ"ק שלי הרפז גרינברג מיום 27.03.2003. המכתב מצוטט כלשונו כולל המירכאות.

²¹⁵ על פי עדויות שנגבו ביום 10.04.2003 משתי אזרחיות אוזבקיסטן, נ.ס ו-כ.ג., ששהו במתקן הכליאה בחדרה באותה עת.

²¹⁶ בעיה נוספת שעולה בהקשר למעצר עד גירוש היא הפרטת הכלא. גורמים פרטיים כבר משתתפים בהפעלת מתקני הכליאה של שוהים בלתי חוקיים בחדרה ובצרת, בינתיים באספקת שירותי הסעדה ואבטחה. הניסיון בעולם מראה כי ההפרטה, שנועדה לחסוך עלויות, עלולה לגרום לפגיעה בזכויות אדם. תהליך ההפרטה של הכלא נמצא בראשיתו ויש לעקוב בזהירות אחר השלכותיו.

הבחירה שיש לנשים אלה היא בין בית מעצר לבין לינה ברחוב ללא פרוטה בכיסן או חזרה אל בית הבושת, לא פלא שהאפשרות הראשונה עדיפה. עם זאת, לא תמיד יש למשטרה מספיק מקום עבורן. על פי עדותו של רפ"ק פיני אבירם בפני ועדת החקירה הפרלמנטרית, המשטרה מסרבת לעתים לעצור נשים אלו בשל חוסר מקום בבתי המעצר.²¹⁷ לדבריו, כאשר הביא נשים נסחרות אל הקונסוליות שלהן וביקש שיטפלו בהן, ננזף על כך בידי משרד החוץ.²¹⁸ עד עתה לא נמצא פתרון חלופי לנשים אלו ואין ספק שמקלט מיוחד לקורבנות סחר בנשים הוא הפתרון המתאים ביותר עבורן.

הביקורת השיפוטית על המעצר והגירוש

סעיף 13 לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות קובע כי אדם יגורש ממדינה רק בהחלטה שנתקבלה בהתאם לחוק וכי תינתן האפשרות לערער על החלטת הגירוש.²¹⁹ ישראל חתמה על האמנה ואף אישרה אותה, אך קורבנות הסחר בנשים, כמו אלפי עובדים זרים המגורשים ממנה מדי שנה, אינן זוכות לביקורת שיפוטית הולמת על הליך גירושן. להלכה הוקם בית דין לביקורת על משמורת [מעצר] של שוהים שלא כדין (להלן: בית הדין).²²⁰ לפי חוק הכניסה לישראל, אדם שממונה ביקורת גבולות הורה על מעצרו, יובא בפני בית הדין בהקדם האפשרי ולא יאוחר מ-14 יום. בית הדין אינו מוסמך לבטל את צו הגירוש, אך מוסמך לקבוע תנאים בהם יוחזק העצור ולשחררו בערבות. בית הדין אמור לקיים ביקורת שיפוטית על החלטת המעצר, אך לא תמיד זוכים המגורשים להשמיע את טענותיהם בפניו. שום גורם אינו מיידע אותם כי זהו בית הדין, מה תפקידו ומהן זכויותיהם. הדיונים מתקיימים במתקני הכליאה ואין כל סממן שיכול להעיד שמדובר בהליך שיפוטי וכי זוהי ההזדמנות היחידה שלהם להעלות השגות ביחס לגירושם.

עורכי הדין המכהנים בבית הדין אינם דוברים שפות רלבנטיות לעצורים ולעצורות ובקשות רבות לצרף אליהם מתורגמנים לא נענו. הדיונים נערכים בעברית שרוב העצורים אינם מבינים אותה ובשברי מילים בביליל לשונות. המילים היחידות השגורות בפיו של בית הדין הן "פספורט אוריגינל" (דרכון מקורי) או "דינגי לבילט" (ברוסית, כסף לכרטיס טיסה). בלית ברירה הקשר עם העצורים והעצורות מסתמך לעתים על תנועות פנטומימה, דרך שאינה הולמת ערכאה שיפוטית. לעתים בית הדין עושה שימוש בשירותיה של אחת העצורות, הדוברת עברית טובה מעט יותר. אולם שימוש זה עלול להרתיע קורבן סחר מלהעיד, כיוון שהיא תחשוש כי הדבר יודע לשאר הנשים ואולי אף לסוחרים. בנסיבות אלה הדיונים אינם נעשים בצורה המאפשרת לנשים לשטוח את טענותיהן באופן ממשי, דבר המתאפשר הרבה יותר במפגשיהן עם מתנדבי ארגוני זכויות האדם. יש למנות בהקדם האפשרי מתורגמן שיהיה נוכח בדיוני בית הדין, וזאת על מנת שתהא

²¹⁷ פרוטוקול מס' 6 מיישיבת ועדת החקירה, 16.05.2001, על סדר היום: "טיפול בנושא הסחר בתל אביב".

²¹⁸ פרוטוקול מס' 29 מיישיבת ועדת החקירה, 19.06.2002, על סדר היום: "דיווח המשטרה על המעצרים האחרונים של סוחרים הנשים".

²¹⁹ International Covenant on Civil and Political Rights, 1966.

²²⁰ בבית דין מינהלי זה כשיר לכהן כל אדם הכשיר להיות שופט בבית משפט שלום ואשר בקי דיני הכניסה לישראל והיציאה ממנה. תקופת הכהונה של שופטי בית הדין היא שלוש שנים והם מתמנים בהמלצת שר הפנים.

לדיוניו ולהחלטותיו משמעות ממשית ולא רק פרוצדורלית. תרגום הוא זכות בסיסית גם לפי הפרוטוקול האו"ם. כמו כן, יש להעניק לנשים סיוע משפטי גם בייצוגן בפני בית הדין.

קיימות בעיות נוספות באופן פעולתו של בית הדין.²²¹ בית הדין יושב במתקן הכליאה בחדרה אחת לשבוע, אולם לא תמיד ניתנת למתנדבי 'המוקד' ולסטודנטים למשפטים מחטיבת זכויות האדם במכללת רמת גן התראה מספקת על ישיבותיו, דבר המונע את זכותן של הנשים לייצוג הולם. מועדי התכנסותו של בית הדין אינם מתפרסמים, ואין כל כתובת ידועה, תא דואר או מס' פקס אשר באמצעותם ניתן לפנות אל בית הדין. הפרוטוקולים של בית הדין אינם מתפרסמים בשום מקום, וניתן להשיגם רק באמצעות מתנדבי 'המוקד' או על ידי פנייה לשופטי בית הדין באמצעות הטלפון הנייד שלהם. כאשר מופיעות קורבנות סחר בנשים בפני בית הדין, בפרוטוקול נרשם לעתים כי נעצרו בגין זנות או זיוף מסמכים, במקום שיהיה רשום כי יש "חשד לסחר בנשים".

כאמור, החוק מחייב להביא כל עצור זר בפני בית הדין בהקדם האפשרי ולא יאוחר מ- 14 יום. סעיף זה מפלה בין זרים לבין ישראלים, אותם יש להביא בפני שופט תוך 24 שעות. אך גם כך אין המשטרה ובית הדין עצמו מקפידים על המועד שקבע החוק. 'המוקד' תיעד אינספור מקרים שבהם נשים שהיו קורבן סחר הובאו בפני בית הדין באיחור ניכר, ובית הדין הכשיר את מעצרן בדיעבד. א.ק., למשל, הובאה בפני בית הדין באיחור. בית הדין קבע כי: "המוחזקת הובאה בפני לאחר חלוף 14 ימים מיום מעצרה, וזאת בניגוד לאמור בחוק הכניסה לישראל, התשי"ב – 1952. חרף זאת, ומאחר וקיימת סכנה ממשית שאם תשוחרר תחזור לזרועות מעסיקה, אני מאשרת את מעצרה בדיעבד".²²² בקשת מתנדבי 'המוקד' להעביר נשים שהובאו בפני בית הדין באיחור משמעותי לאכסניה בה שוהות עדות תביעה עד לגירושן נדחתה על הסף. יש לציין, כי בהיעדר סנקציה בשל אי-הבאת הנשים בפני בית הדין במועד, הרשויות אינן נחפזות לעמוד בדרישות שקבע החוק בעניין.

אצל אזרחי ישראל המעצר הוא החריג והחירות היא הכלל. החוק קובע כי: "שופט לא יצווה על מעצר... אם ניתן להשיג את מטרת המעצר בדרך של קביעת ערובה ותנאי ערובה, שפגיעתם בחירותו של החשוד היא פחותה".²²³ לגבי אזרחים זרים, ההפך הוא הנכון. בית הדין נמנע מלשחרר קורבנות סחר בצורה גורפת והסכים להעבירן לאכסניה בעיקר אם הפכו לעדות תביעה. 'המוקד' תיעד רק שני מקרים של נשים ששוחררו כדי לנסות ולאתר את התינוקות שילדו ואשר הסוחרים אילצו אותן להיפרד מהם. כדי להבין את ממדי האבסורד, יש לבחון את החלטת בית המשפט העליון בעניינו של נאשם בסחר בנשים, ששוחרר בערבות של 5,000 שקל בלבד.²²⁴ בדיון זה קבעה השופטת איילה פרוקצ'יה כי יש לקבוע תנאי ערבות שיבטיחו

²²¹ לדיון נרחב בליקויים בפעולת בית הדין ראו: 'מוקד סיוע לעובדים זרים', כי גרים הייתם - עבדות מודרנית וסחר בבני אדם במדינת ישראל, 2002, עמ' 47-49.

²²² החלטה של עו"ד שרון בבלי לארי, שניתנה ביום 3.10.2002 בבית המעצר אבו כביר.

²²³ חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה מעצרים) התשנ"ו – 1996.

²²⁴ בש"פ 00/3153 ארגולד שלומוב נ' מ"י, דינים עליון, כרך נח, 4.

שעצורים, כולל סוחרים אדם, לא ישהו במעצר תקופות ארוכות רק כי אינם יכולים לשלם את הערבות. נראה כי לא הגענו עדיין למצב בו ניתן לגזור גזירה שווה בין סוחר נשים לבין קורבנותיו, ונראה שגם בשעת מעצר זכויות סוחרים האדם עדיפות על אלו של קורבנותיו.

היחס לעדות תביעה

עדות תביעה הן גורם מפתח בהעמדתם של סוחרים נשים לדין, ולמרות זאת היחס אליהן במהלך ההמתנה לעדות ולאחריה הוא אינסטרומנטלי גרידא. הן בבחינת מכשיר המשמש כדי להעמיד סוחרים לדין, ולאחר מכן הן מושלכות לארצן ולגורלן ככלי שאין בו חפץ. על פי מדיניות הפרקליטות, עד יולי 2000 הוחזקו רוב עדות התביעה במעצר עד למתן עדותן,²²⁵ ועם סיום העדות הן גורשו לארץ מוצאן. תקופות מעצר אלו נמשכו שבועות ולעתים אף חודשים ארוכים.²²⁶ מצב דברים זה נמשך חרף הביקורת שהושמעה בעניין. ח"כ יורי שטרן אמר על כך בעקבות ביקור שערך בכלא נווה תרצה יחד עם ח"כ יעל דיין: "כמה שיותר היא משתפת פעולה, כך היא יושבת יותר בכלא... ראינו שתי נשים שיושבות ב־3 חודשים מאז שנעצרו... כאשר הסיבה היחידה לכך שהן יושבות כל כך הרבה זמן בבית סוהר היא שמחכים שהן ייתנו עדות. זה דבר שלא ייתכן... אני חושב שזו הפרה דרמטית של כבוד האדם".²²⁷ למרות דברים אלה, המשיכה הפרקליטות לבקש את מעצר העדות מנימוקים שונים, ובהם: סכנה לחיי הנשים, החשש שלא יופיעו למתן עדותן והסכנה שמשרד הפנים יגרש אותן בטרם מסרו עדותן.²²⁸

ביולי 2000 התקבל בבית המשפט המחוזי בתל אביב תקדים חשוב. השופט אדמונד לוי קבע שלא רק שאין לעצור את העדות, אלא שעל המדינה לממן את הוצאותיהן עד לעדותן: "החזקתן של המשיבות במאסר, רק משום שהן עתידות להעיד במשפטם של אחרים... היא על פי השקפתי תוצאה בלתי נסבלת ולא ראויה לשיטת משפט שחרתה על דגלה את זכותו של כל אדם להלך חופשי... את התוצאה הזו של הבטחת העדותן, ניתן להבטיח... מבלי שיהא צורך להזדקק להליך הדרסטי של מעצר. במצב זה מתעוררת, כמובן, השאלה של אספקתם של אמצעי מחיה וקורת גג... וגם על כך התשובה כמו מתבקשת מאליה, היינו, שמי שיוזם את ההליך הפלילי הוא שצריך לשאת בהוצאה זו. ואם תתעורר טענה של הכבדה על רשויות המדינה, כל שאוכל לומר הוא שהליך פלילי הנו עניין יקר הממומן בכספי הציבור, ושאלת המימון הנה שולית בבוא בית המשפט להחליט בסוגיית חירותו של אדם להלך חופשי עד אשר תישמע עדותו".²²⁹

²²⁵ מכוה ס' 73 (ד) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב] התשמ"ד – 1984.

²²⁶ לפי נתוני 'המוקד', נשים שהעידו בשנת 2000 שהן בכלא כחודשיים במוצע והיו נשים ששהו קרוב לחצי שנה במעצר בשל סיבה זו.

²²⁷ דברים משיבת הוועדה המשותפת לוועדת עובדים זרים ולוועדה לקידום מעמד האשה, מרץ 2000.

²²⁸ ב"ש 00/91417 מ"י נ' לודמילה רוסאייבה ואח' (לא פורסם), ב"ש 99/92855 מ"י נ' דנילוב (לא פורסם).

²²⁹ ב"ש 00/91548 מ"י נ' יוליה וורייבקינ (לא פורסם).

שופטים נוספים הלכו בעקבות התקדים וקבעו שאין לעצור נשים לצורך מתן עדות.²³⁰ הפרקליטות והמשטרה נאלצו לשנות את מדיניותן ופרסמו הנחיות חדשות המורות לשכן את עדות התביעה באכסניה.²³¹ גם היועץ המשפטי לממשלה הצטרף לשינוי המבורך ואמר: "בעניין זה עמדנו חד משמעית: יש להימנע ממעצר של קורבנות סחר שמשמשים עדי הגנה או עדי תביעה. הפסיקה מאוד הועילה בכך, אך מעבר לכך זהו ההיגיון על פי השכל הישר: מדוע שאדם ישב במעצר על לא עוול בכפו?"²³² על פי רוב כ- 50 קורבנות סחר ממתניות למסור עדות בכל זמן נתון.²³³ בכל שנת 2002 המתינו 130 עדות באכסניות.²³⁴ בתשובה לשאלה באשר למספרן של עדות סחר בנשים שנשארו במתקני הכליאה עד לעדותן, ענתה המשטרה כי הן "אינן אמורות להיות במעצר".²³⁵ אולם פני המציאות שונים, ועדות בתיקי סחר בנשים עדיין עצורות בכלא גם כיום, כפי שנראה בהמשך.

היחס לעדות התביעה מעלה את סוגיית הסיוע והייצוג המשפטי של קורבנות הסחר בנשים. בדיון שבעקבותיו נוצר התקדים שקבע השופט לוי, ייצג את הנשים עורך דין מטעם הסנגוריה הציבורית. הוא היה זה שהתנגד לבקשת המעצר ודרש את שחרורן, דבר שהוביל קרוב לוודאי לפסיקה המהפכנית. כיוון שרוב קורבנות הסחר בנשים אינן עומדות לדין ומוצא נגדן צו גירוש, רובן אינן זכאיות לייצוג מטעם הסנגוריה הציבורית. ייתכן שבשל כך נמנעות מהן אפשרויות לקבל סעד נוסף מבית המשפט. בעיית הייצוג המשפטי היא גם נחלתן של עדות תביעה, שבעקבות התקדים משוכנות באכסניה עד למתן עדותן. למרות שהן מצויות בהליך משפטי שאינו מובן להן, אין עבורן הסדר לצורך קבלת ליווי וסיוע משפטי מתאים. למשל, נשים שהעידו לא תמיד יודעות שההליך המשפטי הסתיים ומה פסק בית המשפט. גם אם הושג הסדר טיעון, כפי שקורה במקרים רבים, אין מיידעים אותן על כך.

בחודשים שחלפו בין החלטת התקדימית של בית המשפט בעניין מעצר עדות לבין פרסום ההנחיות החדשות של הפרקליטות והמשטרה, המשיכו המשטרה ובתי המשפט לנהוג כבעבר. המשטרה ביקשה לעצור את יוליה פיניץ, קורבן סחר, משום שהביעה את רצונה להתלונן ולהעיד: "יש בעדותה טענה שהעסיקו אותה במכון ליווי והמעסיק שלה גם אנס אותה, כך שאנו צריכים לחקור גם בכיוון זה שבו היא לא חשודה אלא מתלוננת".²³⁶ כך גם בעניינה של ילנה נסטרובה, שם אמרה המתלוננת: "אני מסכימה להמשך מעצרי לצורך מתן עדות בבית משפט, אולם מבקשת כי בית המשפט יזדרז לקביעת מועד לשמיעת עדותי. אני ישנה על הרצפה ומבקשת שבית המשפט יתייחס לכך". בעניין זה הסתפק בית המשפט בקביעה כי: "החשודה הסבה את תשומת לב בית המשפט לתנאי המגורים בהם היא נמצאת בכלא. מאחר שאין היא חשודה 'רגילה' אלא

²³⁰ ב"ש 00/8891 מ"י נ' נטליה פינסקו (לא פורסם). בקשה לעיון חוזר שהגישה הפרקליטות בתיק זה נדחתה.

²³¹ חוזר מח"ק: העדתם של שוהים בלתי חוקיים בישראל המועמדים לגירוש (פא/0110 – 114873, מ-19.6.2001), דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 14; הנחיות הפרקליטות, 27.12.2001, לפי המידע באתר האינטרנט של משרד המשפטים, www.justice.gov.il

²³² פרוטוקול מס' 32 משיבת ועדת החקירה, 15.07.2002.

²³³ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 14.

²³⁴ על פי תשובתה של משטרת ישראל למכתב על פי חוק חופש המידע, 29.12.2002.

²³⁵ שם, סעיף ב'.

²³⁶ תיק מעצרים 01/1302 מ"י נ' יוליה פיניץ (לא פורסם).

למעשה עדה, כי אלמלא כך כבר הייתה מוחזרת לארצה, יש מקום לדאוג לה במסגרת הכלא לתנאים טובים יותר במידת האפשר".²³⁷

יש לציין, כי ההנחיות החדשות של המשטרה והפרקליטות בנושא של מעצר עדות תביעה הופנמו במידה רבה יותר בקרב יחידות מרכזיות בערים הגדולות. אולם עבור תחנות משטרה בפריפריה, הנחיות אלו נתפסות כהמלצה בלתי מחייבת לכל היותר. מאז הקמתה של מנהלת "ההגירה" חלה החמרה במצב, ועדות תביעה רבות יותר מבעבר נעצרות ומועברות למתקן כליאה. בינואר-מרץ 2003, הוחזקו במתקן הכליאה בחדרה תשע עדות תביעה לפחות. לצורך ביצוע מעצרן של העדות, משטרת ישראל משתמשת באחת משלוש דרכים: כליאה מבלי שכל רשות שיפוטית שהיא תראה את האשה; בקשת מעצר תוך התעלמות מכוונת ומודעת מן ההנחיות החדשות של המשטרה והפרקליטות; או הגשת כתב אישום בגין שהות בלתי חוקית, אישום חריג לגבי זרים, אלא אם עברו עבירות חמורות כמו אינוס או רצח, או שהם פלסטינים. המקרים הבאים מעידים על אופני פעולה אלה.

בכתב אישום שהוגש במרץ 2002 לבית משפט באשדוד, הואשמו שתי קורבנות סחר בהחזקת כמות סם קטנה ובשהות לא חוקית.²³⁸ בבקשת מעצרן צוינה סיבה אחרת: "מתן שירותי מין בנסיבות מחמירות, המהוות יסוד סביר לחשש כי שחרורן ממעצר יביא לידי סיכון שלום הציבור, ביטחוננו ובריאותו".²³⁹ בכתב אישום שהוגש בבית המשפט בנצרת בנובמבר 2002, הואשמו שלוש קורבנות סחר בעבירה של שהות בלתי חוקית בישראל ורק בה, והמשטרה ביקשה את מעצרן כדי שישמשו עדות תביעה. כתבי אישום אלו חמורים, בין אם הוגשו מתוך בורות ובין אם בשל התעלמות מההנחיות. 'המוקד' ו'אשה לאשה' פנו למשטרה כדי לברר את הסיבות להגשת כתב אישום שנועד להחזיק עדות תביעה במעצר בניגוד להנחיות. המשטרה הודתה במכתב מיום 18.12.2002 כי במקרה זה "לא הייתה הצדקה להגיש כתב אישום נגד העדות על שהייה בלתי חוקית, מדובר בטעות שאיננה מעידה על הכלל. היחידות הונחו... על מנת למנוע הישנות מקרים כאלו בעתיד". יש לקוות שכך יהיה.

גם הפרקליטות המשיכה לבקש מבית המשפט לעצור עדות בעבירות סחר. ביום 31.5.2002 ביקשה פרקליטות מחוז דרום את מעצרן של תשע עדות תביעה בבית המשפט המחוזי בבאר שבע בטענה כי: "למשיבות אין כתובת קבועה והן נתפסו כשברשותן מסמכים מזויפים ולכן יש יסוד להניח כי אם לא תיעצרנה עד למתן עדותן או ייתנו ערובות מתאימות להבטחת התייצבותן, לא יתייצבו למתן עדותן".²⁴⁰ בדיון שנערך בבקשה, ביום 03.06.2002, אמרה נציגת הפרקליטות: "בעבר נעשו ניסיונות להחזיק עדות אחרות באכסניות למיניהן אלא שניסיונות אלה לא צלחו, והעדות נמלטו והיו גם ניסיונות לשיבוש מהלכי

²³⁷ תיק מעצרים 01/946 מ"י נ' נסטרובה ילנה, (לא פורסם), דיון שנערך ביום 04.02.2001.

²³⁸ ת"פ 02/1288 ב"ש (אשדוד) 02/1460 מ"י נגד צייפינה נדיה ואח' (לא פורסם).

²³⁹ ס' 5 לבקשה למעצר עד תום ההליכים, שהוגשה בבית משפט שלום באשדוד ביום 10.3.2002.

²⁴⁰ בקשה זו הוגשה ביום 31.5.2002 במסגרת ב"ש 03/21299 על ידי עו"ד יואב קישון, מפרקליטות מחוז דרום.

משפט". יש להדגיש כי הבקשה הוגשה לאחר שההנחיות החדשות של הפרקליטות כבר התפרסמו ועמדה בניגוד אליהן. בעקבות פנייתו של 'המוקד' אל מדור חקירות במטה הארצי, ולאחר שהנשים קיבלו ייצוג של הסנגוריה הציבורית, הסכימו הצדדים להעביר את העדות לאכסניה.

חמור ככל שיהיה מעצרן של נשים תוך ניצול מערכת המשפט, מעצרן של קורבנות סחר בלא אישור ערכאה שיפוטית חמור יותר. כך אירע לשתי נשים ממולדובה, ט.ג. ו- ס.פ., שהוחזקו בבית המעצר נגב במשך חודש וחצי. הנשים סיפרו שבתקופת מעצרן הן נלקחו לבית המשפט להעיד. רק שם שמעו מפי האדם נגדו היו אמורות להעיד, כי התקבל הסדר טיעון וכי עדותן אינה נדרשת. לא זו בלבד שהן היו נתונות במעצר כדי למסור עדות, אלא הן נותרו במעצר בתום המשפט כי הטיפול במסמכי הנסיעה שלהן החל רק לאחר שהועברו לכלא.²⁴¹ ביום 18.03.2003 הופיעה בפני בית הדין בכלא אשה שהמשרה הייתה מעוניינת בעדותה. בתשובה לשאלת נציגת 'המוקד' שנכחה בדיון, השיב בית הדין כי אין כל צו המעכב את גירושה. האשה הייתה עצורה רק מכוח בקשתה של היחידה החוקרת ללא כל אסמכתא חוקית. בעקבות פניית 'המוקד', שוחררה האשה לאכסניה המיועדת לעדות תביעה.

היעדר הגנה לעדות תביעה בזמן ההמתנה לעדות

כל עוד ביקשה הפרקליטות מבית המשפט לעצור עדות תביעה, היא נהגה להדגיש בפניו את הסכנות האורבות להן, ובעיקר את המאפיה הרוסית המאיימת. סכנות אלה "נעלמו" לאחר שהנשים הועברו לאכסניות. ברוב האכסניות אין שמירה והנשים חשופות לפגיעה. הגיעו דברים לידי כך, שבעת שמתנדבת של 'אשה לאשה' שוחחה עם עדות תביעה באכסניה, הגיעה למקום אשה מבית בושט סמוך והציעה לנשים, כולל למתנדבת 'אשה לאשה', לעסוק בזנות במהלך ההמתנה למשפט, או להפסיק את הליך מתן העדות ולעבור לבית הבושט. אשה זו ידעה בדיוק היכן ממוקמת האכסניה ומיהן הנשים השוהות בה. בעדותו בפני ועדת החקירה, סיפר רפ"ק פיני אבירם על עדת תביעה שנחטפה מן האכסניה כדי למנוע את עדותה.²⁴² המשרה גם הודתה כי בשנה האחרונה נעלמו מן האכסניות יותר מעשרים עדות תביעה.²⁴³ למרות זאת, פניית 'המוקד' למשרה להציב שמירה על העדות, לפחות בתחומי האכסניות, נענתה בשלילה. היעדר סידורי אבטחה נאותים מסכן את הנשים ומחבל במאבק נגד הסוחרים ויש לדאוג להם בדחיפות.

עדות הגנה

אחת הסוגיות המטרידות ביותר, והמוכרות פחות, היא מעצרן ועיכוב יציאתן מן הארץ של קורבנות סחר שאמורות לתת עדות מטעם סוחריהן וסרסוריהן. על פי רוב, מדובר בנשים שאינן יודעות את זכויותיהן, שמעצרן הוארך לצורך מתן העדות בלי שנשאלו על כך ושניתן להניח כי הן מעידות לטובת סרסוריהן וסוחריהן בשל איומים על יקיריהן בארצות המוצא, או כאשר מובטחת להן טובת הנאה תמורת עדותן, דבר

²⁴¹ העדויות נגבו בכלא נווה תרצה ביום 14.08.2002.

²⁴² פרוטוקול מס' 29 משיבת ועדת החקירה, 19.06.2002.

²⁴³ זינגר, ר. "המשרה בעייה: העדות נגד סוחרי הנשים נעלמות", דארץ, 25.05.2003, עמ' 13א.

הפוגם כמובן במהימנותה. במהלך השנים 2001-2002 תיעד 'המוקד' 10 מקרים שבהם התבקש בית המשפט על ידי באי כוחם של סוחרים לעכב את יציאתן של נשים המוחזקות במעצר כדי שיעידו מטעם ההגנה, וכך הוארך למעשה מעצרן. ההסדר שחל בעניינן של עדות התביעה אינו חל בעניינן של עדות הגנה והן מוחזקות במעצר, לעתים חודשים ארוכים, עד תום מתן עדותן.

במאי 2001 נעצרו שלוש קורבנות סחר בנשים והוצא נגדן צו גירוש. על פי הנהלים, אם לאשה יש דרכון ואין בידה כסף לכרטיס טיסה, היא ממתינה למימון מידי המדינה, הליך הנמשך עד שבועיים. כאשר הבחינו מתנדבי 'המוקד' בנשים המעוכבות בכלא זמן רב ובדקו את הסיבות לעיכוב, נאמר להם שעורך דין הבטיח להביא להן כרטיס טיסה ולכן אינן זכאיות למימון המדינה. עורך דין זה, אשר התברר כי הוא מייצג את הסוחרים, ביקש מבית המשפט לעכב את יציאת הנשים מן הארץ, על מנת ששתיים מהן ישמשו עדות הגנה.²⁴⁴ המדינה לא התנגדה לבקשה ובית המשפט נענה והאריך את מעצרן מבלי שלנשים ניתנה הזכות להשמיע את דברן. בית המשפט גם סירב לבקשת 'המוקד' למנות לנשים סגור עצמאי, בטענה ש"גם עד שאיננו תושב זר איננו זוכה לפריבילגיה כזו". בית המשפט לא התחשב בעובדה שעד ישראלי לא ממתין לעדותו במעצר, במיוחד אם הוא עד מטעם ההגנה. בידי 'המוקד' מידע חלקי לגבי היקף התופעה. ידוע על נשים רבות המעוכבות בבתי מעצר, אך נגישות 'המוקד' אליהן מוגבלת.

בישיבה שהתקיימה במשרדו של היועץ המשפטי לממשלה, נקבע כי: "יש להעדיף את המסלול של עדות מוקדמת, אשר בכפוף ליכולות תקציביות גם תתועד בווידאו. אמנם זה לא אידיאלי, הן מבחינת ההגנה והן מבחינת התביעה, אך בבחינת האיזונים הנדרשים בסוגיה זו נראה כי אין מדובר בפגיעה דרמטית בזכויות הנאשם. בדרך זו תצומצם שהותה בישראל של העדה, קורבן עבירת הסחר, למינימום... מקומות שהייה ייקבעו בהתאם לנסיבותיו של כל תיק, תוך הקפדה על הפרדה בין עדות תביעה לעדות הגנה".²⁴⁵ הנחיות אלו לא חללו. ביולי 2002 נעצרו שלוש נשים באילת והוחזקו במעצר תקופה ארוכה. סנגורו של סוחר הנשים הגיש בקשה לעכב את גירושן, כדי שתשמשנה כעדות הגנה. לבסוף, לאחר שהנשים הוחזקו במעצר במשך מספר חודשים, החליטה הסנגוריה לוותר על עדותן והן גורשו מישראל. גם בינואר-פברואר 2003 הוחזקה עדת הגנה אחת לפחות, במתקן הכליאה בחדרה.²⁴⁶

אם הוסכם בידי כל גורמי המשפט והאכיפה כי מעצר לצורך מתן עדות אינו סביר, קל וחומר כאשר מדובר בעדות הגנה. יש גם לדאוג שנשים אלה יזכו לייצוג משפטי מטעם המדינה. סירוב לתת להן ייצוג בנימוק שגם עד ישראלי אינו מיוצג, מתעלם מכך שמדובר בנשים זרות שאינן מכירות את השפה ואת חוקי המדינה, ושאמצעיהן הכספיים דלים. אף אם אשה הסכימה להמתין לעדותה במעצר, יש לדחות את בקשתה. לא סביר

²⁴⁴ ת"פ (תל אביב) 01/1063 מ"י ל' דומנו (לא פורסם).

²⁴⁵ הישיבה התקיימה במשרד היועץ המשפטי לממשלה, ביום 16.6.2002, ביוזמת רחל גרשוני, הממונה על חקיקה במחלקת ייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים. השתתפו בה נציגים משרדי ממשלה שונים, הפרקליטות, הנהלת בתי המשפט ו'המוקד'.

²⁴⁶ א.ק. ממולדובה הייתה עצורה כחודש במתקן הכליאה מיכ"ל בחדרה.

שאדם ישב בכלא מרצונו החופשי, וככל הנראה איום או הבטחה לטובת הנאה הם שהביאו אותה לכך. עדות כזו גם תהיה לקויה מבחינה משפטית. עיכוב עדה מחייב למצוא לה מקום שאינו כלא, אשר יאושר על ידי בית המשפט ובו תוכל לשהות עד מתן העדות. המקום ימומן בידי הגורם שביקש את עיכובה בישראל. צריכים להיות אמנם תנאים מגבילים נוספים, כגון ערבות, אך המעצר צריך להיות האמצעי האחרון, ולא הראשון, גם ביחס לעדות מטעם ההגנה.

פיצויים לקורבנות

בהנחיות החדשות שהוציאה הפרקליטות בשנת 2002, נקבע ש"בשים לב לנסיבות המקרה, בתיקים המתנהלים בגין סחר בנשים, יש לבקש מבית המשפט בהתאם לס' 77 לחוק העונשין, התשל"ז – 1977, כי כאשר נאשם מורשע, יורה בית המשפט לחייבו לשלם לנפגע העבירה פיצויים בגין הנזק או הסבל שגרם לו".²⁴⁷ בפועל, בחלק גדול מתיקי סחר לא נפסק לקורבנות כל פיצוי. כאשר נפסק פיצוי כלשהו, מדובר בסכום סמלי ביחס לרווחים של סוחרי הנשים, לרוב בין 5,000 ל-10,000 שקל, וגם אותו אין הם ממהרים לשלם. נפוצה הרבה יותר היא דרישת קנס מן הסוחרים, כאשר כספי הקנס מועברים לקופת המדינה ולא לקורבן. במקרה אחד ביקשה התביעה "להטיל על הנאשם 8 חודשי מאסר בפועל, מאסר על תנאי וקנס. לא ביקשנו פיצוי למתלוננת וזאת עקב מצבו הכלכלי של הנאשם".²⁴⁸ עמדה זו יוצרת מצב אבסורדי, שבו המדינה מעדיפה נתח מרווחי הסחר על פני מתן פיצוי לקורבנותיו.

כאשר הפרקליטות אינה מבקשת פיצויים, בתי המשפט אינם עושים זאת בדרך כלל על דעת עצמם. במקרה אחד נימק זאת בית המשפט המחוזי בחיפה כך: "סבור אני כי במקרה זה אין מקום לפסוק פיצוי שמא יתפרש הדבר כעידוד ומתן הכשר לאותן נשים אשר הגיעו לישראל שלא כחוק ובמטרה לעסוק בזנות. אינני סבור כי בנסיבות אלו יהיה זה נכון שבית המשפט יהפוך לגובה האתגן עבורן".²⁴⁹ בית המשפט הדגיש כי היה שוקל אפשרות זו לו היה מדובר באלימות או באונס, אך בסחר לבדו אין כדי להצדיק תשלום פיצויים לקורבן. דברים אלה מעידים על אי-הבנה ביחס למהותו של הסחר בנשים או על אי-הפנמה של חומרתו. אפשר להבין שיש טעם לפגם בכך שבית המשפט ישמש כ"גובה האתגן". עם זאת, תשלום פיצויים בשיעור ריאלי, ביחס לחומרת העבירה, יפגע בסוחרי הנשים ויפחית את כדאיות "עיסוקם", וכמובן יסייע בשיקום קורבנותיהם.

²⁴⁷ מדיניות החקירה והעמדה לדין בעבירות זנות וסחר בבני אדם, 2002.

²⁴⁸ תפ"ח 01/1113 (ת"א יפו) מ"י נ' אלי בן זקן (לא פורסם).

²⁴⁹ ת"פ 01/133 (חיפה) מ"י נ' רחמים סבן תק- מח 2001 (2), 4256, 4262.

פרק רביעי: שיקום והגנה לקורבנות הסחר - המצוי והרצוי

"את רוצה לשקם זונות רוסיות? אני מבקש ממך, בואי לא נגזים. צריך לשלוח אותן כמה שיותר מהר למקום שלהן אחרי שהן נתנו עדות". דברים אלה אמר יו"ר ועדת חוק חוקה ומשפט, ח"כ אופיר פז-פינס, ליו"ר ועדת החקירה הפרלמנטרית לסחר בנשים, ח"כ זהבה גלאון.²⁵⁰ עמדה זו, משקפת הן את היחס לקורבנות הסחר בנשים והן את עוצמת ההתנגדות להתחלת שיקומן בישראל. קשה לחלוק על חשיבותו של תהליך שיקומי מקיף לקורבנות הסחר בנשים. אם לא נשקפת להן סכנה בארץ המוצא, רצוי שהשיקום העיקרי של הנשים יתבצע שם, שכן זהו מקום מוכר להן, שהן דוברות את שפתו ומוקפות בקרובים וחברים. עם זאת, ישראל היא המקום שבו עברו את החוויות המחרידות כקורבנות סחר, והמדינה אינה יכולה להתנער מאחריות. לכן אין לשלול את תחילתו של שיקום, מעין עזרה ראשונה. סיוע ראשוני זה צריך לכלול, במידת הצורך, טיפול רפואי ונפשי ומתן אשרת שהייה ועבודה זמנית.

מקלט וקו חירום

אחד הנושאים שאינם שנויים במחלוקת בין הרשויות לבין ארגוני זכויות אדם הנו הצורך הדחוף בהקמתו של מקלט. מקלט הוא הפתרון ההולם לכל לקורבנות הסחר, בין אם החליטו להעיד ובין אם לא. המקלט חיוני במיוחד לנשים שברחו מסוחריהן כשרק בגדיהן לגופן, אין להן מקום לשהות בו והן חוששות לפנות למשטרה. על נחיצותו של מקלט לנשים אלה יעידו המקרים הבאים. 'המוקד' תיעד סיפור של אשה שנמלטה מסרסוריה ושוטטה חסרת כל על חוף הים. ניידת משטרה שאיתרה אותה החזירה אותה לבית הבושת (!), ומאז סירבה האשה לשמוע על פנייה למשטרה וביקשה סיוע רק מארגוני זכויות אדם.²⁵¹ במקרה אחר הגיעה לבית החולים קורבן סחר שהותקפה וברחה מבית הבושת. האשה הופנתה 'למוקד' בידי עובדת סוציאלית בבית חולים, לאחר ששוטר שהוזמן לגבות את עדותה המליץ לה "לגנוב משהו קטן, כדי שתיעצר ותגורש מישראל".²⁵² אילו היה מקלט כראוי, לא היה נציג החוק צריך לתת המלצה כזו.

למרות שכל הגורמים מכירים בצורך במקלט, עדיין לא נקטו צעדים ממשיים להקמתו. ביום 23.04.2002 התקבלה בוועדת השרים לקידום מעמד האשה בישראל, בראשותה של השרה לימור לבנת, החלטה על הקמת מקלט לקורבנות הסחר בנשים. כמו כן הוחלט על הקמת צוות בראשות מנכ"ל משרד המשפטים, בהשתתפות נציגי המשרדים הרלבנטיים, אשר ימליצו לוועדה בכל הנוגע לניהול המקלט ולהפעלתו. ביום 15.07.2002 הכריז היועץ המשפטי לממשלה שהמקלט לקורבנות הסחר בנשים יחל לפעול בראשית שנת

²⁵⁰ פרוטוקול מס' 433 של ועדת חוקה, חוק ומשפט, 07.02.2002.

²⁵¹ עדותה של א.ק. מאוקראינה נגבתה ביום 17.06.2002, בדירת מסתור.

²⁵² הפנייה למוקד התקבלה ביום 04.07.2002. פנייה למשרד הפנים, בה פורט סיפורה של אשה שנמלטה מסוחריה וחוששת לחזור לארצה מחשש שיפגעו בה, נענתה במכתב מיום 20.02.2002, בו נאמר כי: "לא ברור לנו מדוע גב' ד. איננה חוזרת למשפחתה שבחו"ל. נראה לנו שהמקום הטוב ביותר לבחורה במצבה הוא ביתה". בשיחת טלפון שהתקיימה עם משרד הפנים בנושא, שבה הוצע שהאשה תשהה בקיבוץ כמתנדבת, התקבלה התגובה שהמשרד, כעיקרון, אינו מעניק אשרות התנדבות בקיבוצים ליוצאי מדינות מזרח אירופה.

2003.²⁵³ על פי החלטת הממשלה מיום 01.12.2002, היה המקלט אמור לקום במרץ 2003, אולם גם ביצועה של החלטה זו מתמהמה. גם אם ההחלטה על הקמת המקלט לא נבעה מהכרה בהיותן של הנשים נסחרות קורבנות של עבירה חמורה, אלא נעשתה במאמץ לחלץ את ישראל ממקומה המביש בדו"ח האמריקני על סחר בבני אדם, יש לקוות שהיא תמומש בהקדם.

על פי התוכנית שאושרה בממשלה, במקלט יהיו 50 מקומות, בשני אגפים: אגף פתוח, המיועד לעדות התביעה, ונשים יוכלו לצאת ולבוא ממנו ואליו; ואגף "שמור" (קרי, כלא) עבור הנשים הממתינות לגירוש ועבור נשים המצויות בתקופת "הרהור", שבמהלכה יחליטו אם ברצונן למסור עדות.²⁵⁴ המקלט אמור להציע מסגרת טיפולית, הכוללת טיפול נפשי, סוציאלי ורפואי, וסיוע משפטי ממשרד המשפטים. ביום 12.01.2003 פנה 'המוקד' אל משרד העבודה והרווחה בהצעה לסייע בהקמת המקלט, אך הציב כמה תנאים, ובראשם לא לכלוא את קורבנות הסחר בנשים. שהרי, אגף "שמור" אינו אלא כלא, ולא משנה כמה משופרים יהיו התנאים בו, וארגון הפועל למען זכויות אדם וזכויות נשים, אינו יכול לשתף פעולה עם כליאה של קורבנות סחר. משרד העבודה השיב בשלילה, שכן על פי החלטת הממשלה המקלט חייב לכלול מתקן כליאה.

בניגוד למקלט, המלצת הצוות הבין-משרדי להקים קו חירום טלפוני לקורבנות הסחר התממשה.²⁵⁵ מדצמבר 2002 החל לפעול קו סיוע לנפגעות סחר בנשים, במסגרת קו חירום למניעת אלימות במשפחה ולילדים בסיכון הפועל בחיפה. הקו מאויש בידי מתנדבות דוברות רוסית, המקבלות הכשרה שתאפשר להן לתת לפונות מידע וסיוע ראשוני ולקשר אותן לגורמים המתאימים.²⁵⁶ מידע על הקו הופץ בעיתונות הרוסית, ברדיו ובדפי מידע שהופצו במרפאות למחלות מין, בקונסוליות ובארגוני סיוע. תליית מודעות באזורים בהם מרוכזים בתי בושת נוסתה, בעיקר בחיפה, אולם הופסקה מחשש מן הסוחרים. המודעות נתלשו מייד. עד כה התקבלו בקו 33 פניות, מסוגים שונים: התקשרו גברים שביקשו לחלץ נשים או ביקשו מידע למענן, והתקשרו מהמשטרה או מהאכסניה בה שוהות עדות התביעה. גם נשים נסחרות פנו לקו, אך חלקן היו כבר במעצר. אופי הפניות ומספרן מעידים כי פרסום הקו אינו מספק. יש להגביר את המאמץ כדי לפרסמו, בעיקר בערים הגדולות, וכן לדאוג לאבטחה נאותה למי שתולה את המודעות.

ייעוץ וייצוג משפטי של קורבנות הסחר בנשים

רוב קורבנות הסחר אינן זוכות לייצוג או לייעוץ משפטי, שכן אין להן אמצעים לממן עורך דין. העזרה שמציעים ארגוני זכויות אדם מוגבלת, מבוססת על מתנדבים ונתקלת לעתים בחוסר שיתוף פעולה מצד הרשויות. ביום 02.10.2002 פנו מהקליניקה למאבק בסחר בנשים מחטיבת זכויות האדם של מכללת רמת

²⁵³ פרוטוקול מס' 32 משיבת ועדת החקירה, 15.07.2002.

²⁵⁴ "תקופת הרהור" נהוגה במדינות רבות בעולם. בבלגיה, למשל, נותנים לנשים 14 יום כדי להחליט ובגרמניה 28 יום.

²⁵⁵ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 28.

²⁵⁶ רוב הנשים המאיישות את הקו מתנדבות ב'אשה לאשה' או עוברות הכשרה מטעמה. הקו פועל כל יום.

מספרי הטלפון של הקו הם: 8530161-04 או 0000-22-800-1.

גן, יחד עם 'המוקד', אל המשטרה וביקשו היתרי כניסה לבתי המעצר לצורך מתן ייעוץ משפטי לנשים. הבקשה סורבה מנימוקים תמוהים, ובהם חשש לשיבוש הליכי משפט וניהול חקירות (אין הליכים או חקירות בעניינן של ממתניות לגירוש) ומתן "יתרון בלתי הוגן למתנדבים על פני גורמים אחרים המבקשים לייצג את הקורבנות". במכתב צוין כי המשטרה מכירה בחשיבות מתן ייעוץ משפטי לקורבנות סחר, ואף פנתה בעניין ללשכת הסיוע המשפטי במשרד המשפטים. למיטב ידיעתנו, לא רק שעורכי דין של לשכת הסיוע אינם מבקרים במתקני הכליאה למטרה זו, אלא שעל פי הפסיקה הם מנועים מלסייע לאנשים שאינם אזרחי ישראל.²⁵⁷ לפיכך, ייעוץ משפטי לקורבנות סחר בנשים העצורות בבתי המעצר נמנע עד כה.

במהלך השנים עשו סוחרים שימוש בעורכי דין כדי לשחרר נשים ממעצר ולהחזירן לבתי הבושת. במקרים אלו, ל"עלות הקנייה" ולקנסות שהוטלו על הנשים נוספו גם שכר הטרחה של עורך הדין והערבות שהסרסור הפקיד עבור שחרורן. היו נשים שאכן עזבו את הארץ במועד שנקבע, אך במקרים אחרים "החזיר" הסוחר לחו"ל אשה אחרת עם דרכונה של המשוחררת בערבות. כך נהנה הסוחר הן מקבלת הערבות בחזרה והן משירותיה של האשה, אותה רכש למעשה ממשרד הפנים. בעתירה לשחרור בערבות של קורבן סחר, שהוגשה בידי עורך דינו של סרסור,²⁵⁸ ביקש 'המוקד' מעמד של 'ידיד בית המשפט'²⁵⁹ וטען כי בייצוג קורבנות סחר בידי באי כוחם של הסוחרים-סרסורים יש טעם לפגם. נשיא בית המשפט העליון, אהרון ברק, קיבל טענה זו וניסח החלטה שמן הראוי היה שתיחרת ותעמוד בבסיס היחס לקורבנות הסחר בנשים ושל כל הזרים במדינת ישראל:

"הבעיה שהעתירה מעלה לא נסתיימה, והרי היא מונחת לפתחה של החברה הישראלית ורשויותיה... אנו למדים, כי נשים רבות מצויות היום במצב בו הייתה העותרת. על המדינה ורשויותיה לעשות מעשה, ובהקדם: יש לאכוף את החוק בכל הנוגע לאיסור על סחר בנשים... יש להבטיח ייצוג משפטי הולם לנשים דוגמת העותרת; יש למנוע מצב - עליו מלין 'המוקד' - לפיו לעתים קרובות הסוחרים בנשים קובעים מי ייצג אותן בבתי המשפט; יש להבטיח כי זכויותיהן של הנשים - ושל שאר העובדים הזרים - על פי דיני מדינת ישראל - לא יישללו מהן. יש להבטיח תנאי מעצר מתאימים, תוך מחשבה על חלופת מעצר הולמת, אשר תבטיח את שלומן של הנשים ואת שלום הציבור. עניין לנו בבעיה חברתית קשה וחמורה. לפתח חטאת רובץ! יש לעשות מעשה - ובהקדם".

שופט בית המשפט העליון, יעקב טירקל, החל ליישם את ההלכה שקבע השופט ברק, כאשר הורה למנות עורך דין של הסנגוריה הציבורית לייצג קורבנות סחר בנשים שהופיעו בפניו ללא ייצוג משפטי. את החלטתו

²⁵⁷ ע"ש (ירושלים) 99/7072 אבו לבדה נ' הלשכה לסיוע משפטי (לא פורסם).

²⁵⁸ בג"צ 01/1119 אולנה זריצקה נ' משרד הפנים תק- על 2991 (2) 649. עו"ד ישראל קליין ייצג את הסוחר-סרסור.
²⁵⁹ 'ידיד בית המשפט' או 'Amicus Curia' הנו גוף שאיננו צד להליך עצמו ואינו נוטל חלק בסכסוך, המציע לבית המשפט סיוע על סמך ניסיונו. במוסד זה נעשה שימוש בעיקר בידי ארגונים הפועלים למען אינטרסים ציבוריים ומעוניינים להביא את עמדתם בפני בית משפט. מוסד 'הידיד' איננו מעוגן באופן ישיר בחקיקה, וצירופו לעתירה נתון לשיקול דעתו של בית המשפט.

זו נימק כך: "דברים אמורים בכבוד האדם - של כולנו".²⁶⁰ דברי נשיא בית המשפט העליון הפכו בוועדת החקירה הפרלמנטרית להצעת חוק. על פי סעיף 26 להצעת חוק איסור סחר בבני אדם, התשס"ג – 2002, מוצע כי לשכת הסיוע המשפטי תייעץ לקורבנות הסחר בנשים בהליכים הנוגעים לחוק הכניסה לישראל ולהליכים אזרחיים הנובעים מעבירת הסחר. גם הצוות הבין-משרדי הסכים למתן ייצוג משפטי, אך רק לנשים שיגיעו למקלט, לכשיוקם. כמו כן הובעה התנגדות לשלילת ייצוג בידי עורכי דין פרטיים, שכן המלצה מעין זו יכולה לפגוע בחופש העיסוק של עורכי הדין שלא לצורך.²⁶¹ עם זאת, המלצות בית המשפט העליון והצעת החוק של הכנסת לא זכו ליישום עד כה.

עד כה קורבנות סחר מעטות תבעו את סוחריהן, בין השאר, בשל קשיי הנגישות אל הערכאות השיפוטיות, עלותו הגבוהה של ייצוג משפטי ורתיעתן ממערכת החוק, הנתפסת על ידן כאויב יותר מאשר ככלי לעשיית צדק ולמיצוי זכויות. בשנתיים האחרונות עלה מספרן של קורבנות סחר הפונות לבתי המשפט כדי למצות את זכויותיהן. רוב העתירות הוגשו באמצעות 'המוקד'. למשל, קורבנות סחר בנשים עתרו לקבלת ביטוח בריאות בזמן שהן ממתונות לעדותן,²⁶² לפתיחה בחקירה בשל התעלמות המשטרה מתלוננתן,²⁶³ לקבלת מימון בזמן המתנה לעדות²⁶⁴ ולמתן אשרות שהייה בישראל לאחר המשפט.²⁶⁵ חוץ מעתירות לגבי זכויות עקרוניות, הגיש 'המוקד' גם מספר תביעות אזרחיות בשם קורבנות סחר כנגד סוחריהן. ויקטוריה מולדובנובה, למשל, תבעה פיצויים ושכר מסוחריה וסרוריה.²⁶⁶ 'המוקד' הגיש גם שלוש תביעות אזרחיות הנגררות לפלילים בשם קורבנות סחר.²⁶⁷

היעדר תוכנית להגנה על עדות

אין צורך להרחיב בעניין חשיבות עדויות של קורבנות סחר נגד סוחריהן כדי להעמידם לדין. כאמור, לעדות אלה נשקפת סכנה במהלך שהותן בישראל. אך הסכנה אינה חולפת עם חזרתן לארצן, במיוחד לנוכח קשרי הסחר ההדוקים בין סוחרים הנשים בישראל ובארצות המוצא. השילוב בין מדינות מוצאן, שבהן שלטון החוק רעוע והמשטרה אינה ממלאת תמיד את חובתה, לבין סוחרים הרוצים למנוע מגשים להעיד, יוצר מאליו חזקת סכנה. מחובתה של ישראל לדאוג לעדות התביעה ולהפסיק לאלתר את המדיניות בה היא נוקטת כיום, קרי גירוש הנשים עם תום עדותן. חובה זו מעוגנת בפרוטוקול האו"ם הקורא לכל המדינות לנקוט באמצעים הנחוצים, לפי מיטב יכולתן, כדי לאפשר לקורבנות הסחר בבני אדם להישאר בתחומיהן, באופן זמני או

²⁶⁰ בש"פ 01/9016 מ"י נ' ניקולייבה, ילנה ליאוניד ואח' תק- על 2001 (3), 533, 534.

²⁶¹ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 32.

²⁶² בג"צ 02/5945 פלוניות ואח' נ' היועץ המשפטי לממשלה. העתירה הוגשה בידי 'מוקד סיוע לעובדים זרים' ורופאים לזכויות אדם' והוכנה בידי הקליניקה לזכויות אדם באוניברסיטת תל אביב (הדיון בתיק טרם הסתיים).

²⁶³ בג"צ 01/3536 פלוניות נ' משטרת ישראל תק- על 2001 (2) 412.

²⁶⁴ בג"צ 01/967 ויקטוריה מולדובנובה נ' הישר לביטחון פנים תק- על 2001 (1), 1589.

²⁶⁵ עת"מ 02/673 אלמונית ואח', נ' הישר לביטחון פנים ואח' (הדיון בתיק טרם הסתיים).

²⁶⁶ ע"ב (באר שבע) 00/2581 ויקטוריה מולדובנובה נ' יורי סלברסקי (הדיון בתיק טרם הסתיים).

²⁶⁷ ת"א (תל אביב) 01/3368 פלונית נ' אייזיק יוסיפוב; ת"א 01/2191 פלונית נ' איגור זק ואח'. (הדיון בשני התיקים טרם הסתיים).

קבוע, לפי הצורך.²⁶⁸ גם בית המשפט העליון פסק ברוח זו: "אף בהפעלה של סמכות הגירוש, יש לקחת בחשבון את חייו של הפרט ואת חירותו. מי שנכנס לישראל ושוהה בה שלא כדין אינו זכאי להישאר בישראל, אך הוא זכאי לכך כי חייו לא יהיו בסכנה - לא בישראל ולא בארץ היעד אליה יגורש".²⁶⁹

רשויות החוק מגלות אטימות רבה לסכנה הנשקפת לקורבנות סחר עם חזרתן לארצן, במיוחד אלו מביניהן שמסרו עדות. עשרות פניות של 'המוקד' אל משרד הפנים הושבו ריקם או לא זכו למענה, עד אשר במכתב בעניינה של י.ל. ממולדובה, שהעידה כנגד סוחריה, השיב המשרד: "אם תמליץ יחידת החקירות [במשטרה], להעניק לגב' י.ל. אשרת שהייה בישראל לאחר שתשתכנע כי קיימת סכנה לחייה בארץ מוצאה, ישקול משרד הפנים את ההמלצה בחיוב. כך גם לגבי יתר הבחורות שהסכימו להעיד".²⁷⁰ 'המוקד' פנה למשטרה ובתשובה שקיבל נכתב: "אנו סבורים כי למען בטחון קורבנות הסחר הם צריכים [כך] לעזוב את המדינה מייד לאחר סיום ההליכים המשפטיים בעניינם".²⁷¹ וזאת, מבלי להבהיר על מה נסמכת הסברה ולאחר שנים ארוכות בהן טענה המשטרה טענה הפוכה - שהסכנה הנשקפת לנשים אלו היא כה חמורה, עד שיש להחזיקן בבית הסוהר כדי שלא יאונה להן רע. המקרים הבאים מעידים על כך שהמשטרה מודעת לכך שגם בשוֹבן לארצן צפויה סכנה לחיי לפחות חלק מהנשים, ובמיוחד לעדות תביעה.

'המוקד' עתר לבית המשפט וטען כי נשקפת סכנה לחיי שתי נשים בשל היותן עדות תביעה.²⁷² עם מעצרים של הסוחרים בפרשה בה העידה אחת מהן, פרסמה המשטרה כי: "ראשי הרשת נוהגים ללקט מהבנות פרטים אודות בני משפחתן הקרובים, וכאשר מי מהן מגלה אותות של רצון לברוח או שמצליחה בכך הם מעבירים מסרים שיש בהם איומים לפגוע בבני המשפחה".²⁷³ את העותרת השנייה ניסו להרתיע מלהעיד באיומים על משפחתה. בעת שהייתה בתחנת המשטרה שחקרה את תלונתה, התקשרה לאנשי הקשר במדינת המוצא. השיחה ובה איומים מפורשים הוקלטה. אך גם במקרה זה לא מצאה המשטרה שקיימת סכנה וניסתה לגרש את האשה ואת בנה הפעוט, הסובל מפגיעה מוחית בנסיבות הקשורות לסחר בה. כשפנה 'המוקד' אל משרד הפנים וביקש למנוע את הגירוש בשל מצבו הקשה של התינוק, שעלול למות בלא הטיפול הדרוש לו, נענה: "בטיסה הוא יחזיק מעמד". לשאלה מה יקרה לתינוק לאחר מכן, נענה כי אין זה מעניינה של מדינת ישראל. הדיון בעתירה טרם נסתיים.

הצורך להגן על עדות תביעה השבות לארצן זוכה כיום ליותר הכרה, אך המלצת הצוות הבין-משרדי בנושא זה הסתכמה בהודעה למדינת המוצא ובהסתייעות בארגוני סיוע.²⁷⁴ בישיבת ועדת החקירה אמר סגן השר

²⁶⁸ פרוטוקול האו"ם, ס' 7 (1).

²⁶⁹ בג"צ 94/4702 סלאח אחמד קאדם אל טאיי, ואח' נ' שר הפנים, פ"ד מט (3) 843, 844.

²⁷⁰ מכתבה של בתיה כרמון, הממונה על מחלקת אשרות וזרים, 10.09.2001.

²⁷¹ מכתבו של רפ"ק דודי פרץ, קצין פיקוח והפקת לקחים, 07.8.2002.

²⁷² עת"מ 02/673 אלמונית ואח', נ' השר לביטחון פנים ואח' (הדיון בתיק טרם הסתיים). העתירה הוכנה בידי מרכז השופט חיים כהן להגנה משפטית על זכויות אדם, עמותה של עורכי דין המתנדבים לתת שירותים משפטיים לשם הגנה על זכויות אדם.

²⁷³ מתוך הודעת דובר המשטרה, באתר האינטרנט של משטרת ישראל www.police.gov.il כפי שפורסמה ביום 19.5.2002.

²⁷⁴ דו"ח הצוות הבין-משרדי, עמ' 33.

לביטחון פנים כי קשיי תקציב מעכבים את התוכנית להגנת עדות.²⁷⁵ אמנם יש קושי לבדוק את הסכנה הנשקפת לנשים, שכן מדובר בשרשרת ארוכה של סוחרים, במדינות שונות ובמצבה של כל אשה. ספק אם בכוחה של המשטרה לזהות סכנה ממשית, במיוחד לנוכח המשאבים שעומדים לרשותה ואי-נכונותה. היא מסתפקת, וגם זאת רק לפעמים, בפנייה אל שגרירות מדינת המוצא בישראל או למשטרה בארץ המוצא. למיטב ידיעתנו, בכל הפניות קיבלה המשטרה הבטחה כי לאשה לא נשקפת סכנה עם שובה. אך תשובה מעין זו צפויה, שכן אילו הייתה אותה מדינה מודה שאינה מסוגלת להבטיח את שלום אזרחיה, הייתה נגרמת לה מבוכה. כתוצאה מ"בדיקה" זו, עד היום לא נשקפה סכנה לאף אשה מבין למעלה מ-200 נשים שהעידו נגד סוחריהן. מידע על היעלמותן ורציחתן של קורבנות סחר בשנות ה-90 הגיע לידי 'המוקד'.²⁷⁶ למרות שהמידע לא אומת רשמית, הוא צריך לשמש אות אזהרה לצפוי לקורבנות סחר עם חזרתן לארצן.

כיוון שזו חובתה של מדינת ישראל להגן על קורבנות הסחר, נקודת המוצא אינה צריכה להיות שאין סכנה כל עוד לא הוכח אחרת, אלא ההיפך - יש להניח את קיומה של סכנה, אלא אם הוכח אחרת. שכן, במדינות שבהן פועלות רשתות פשע מאורגן אשר לא יהססו לפגוע בקורבנות למען יראו וייראו, ואשר זוכות לעתים לשיתוף פעולה מצד משטרה מושחתת, אין דרך ממשית לבדוק את מידת הסכנה הצפויה לנשים ובוודאי שלא לערוב לביטחונן. גם אם נקבל את עמדת המדינה כי אין חשש ממשי לחיי הנשים המגורשות לאחר שהעידו נגד סוחריהן, די בחששן של הנשים עצמן כי יאונה להן רע בארצות מוצאן כדי להרתיען מלהעיד. המבחן שיש להציב הנו המבחן **הסובייקטיבי**, קרי חששותיה של האשה האמורה להעיד, ולא המבחן **האובייקטיבי**, של היכולת להוכיח סכנת חיים בגין הגירוש. את "התמריץ השלילי" שמספקים איומי הסוחרים, היא יכולה לאזן באמצעות "תמריץ חיובי", כמו מתן אשרת שהייה ועבודה לתקופה מוגדרת לקורבנות הסחר, ובמיוחד לאלה מביניהן אשר העזו להעיד נגד הסוחרים.

במדינות רבות הנאבקות בסחר בנשים, כמו: ארה"ב, גרמניה ואיטליה, עדות תביעה מקבלות אשרות עבודה למשך חצי שנה לפחות, או אשרת תושב ארעי. מתן אשרה הוא ביטוי למחויבות המדינה כלפי קורבנות עבירה שנעשתה בתחומה, נטילת אחריות לחיי הנשים שהעידו והכרה בסכנות הצפויות להן בארצן כתוצאה מכך. אמנם כל קורבנות הסחר נכנסו ושהו בישראל בניגוד לחוק, אולם זוהי עבירה שולית ביחס לעבירת הסחר בנשים. גם לעדי מדינה מוחלים על עבירות חמורות יותר משהות בלתי חוקית בתמורה לעדותם. די אם נזכיר את סוחרי הנשים, אשר נהנו זמן רב מחסינות כמעט מוחלטת כיוון שמסרו מידע למשטרה. אם עורכי דינם של סוחרי הנשים יטענו בבית המשפט כי הנשים העידו בתמורה לאשרת העבודה, אפשר יהיה להתגבר על טענה זו, כפי שמתגברים על טענות דומות בעניינם של עדי מדינה. בהקשר למתן אשרת עבודה

²⁷⁵ פרוטוקול מס' 34 מישיבת ועדת החקירה, 16.10.2002, בנושא "מנהלת להגנת עדות - הגנה על נשים המעידות נגד סוחרי נשים".

²⁷⁶ למשל, ה'מוקד' תיאם את חזרתה של כ.מ. עם ארגון סיוע ממולדובה. למרות שהיא לא היתה עדת תביעה, היא נעלמה עם נחיתתה ביום 16.08.2001. עד היום לא ידוע מה עלה בגורלה. במקרה אחר מסר קצין משטרה למתנדבת ה'מוקד' כי שתי קורבנות סחר שהיו עדות תביעה נרצחו לאחר שגורשו לארצן. מאוחר יותר חזרה בה המשטרה מטענה זו, אך לא ידוע מה עלה בגורל הנשים.

לקורבנות סחר שהעידו נגד סוחריהן, כדאי לזכור כי כמאה אלף מהגרי עבודה שוהים כיום כדין בישראל, ובהם עשרות אלפי נשים. האם לא תצא מדינת ישראל נשכרת, אם במקום להביא עובדות נוספות מכל רחבי העולם תעניק אשרות עבודה לקורבנות הסחר בנשים בתמורה לעדותן?

סיוע רפואי ונפשי מוגבל

נשיא בית המשפט העליון, אהרון ברק, קבע כי: "אדם שאין לו גישה לטיפול רפואי אלמנטרי הוא אדם שכבודו נפגע".²⁷⁷ גם לפי פרוטוקול האו"ם, מחויבות המדינות החתומות עליו לתת סיוע רפואי ופסיכולוגי לקורבנות סחר בנשים לפי מיטב יכולתן.²⁷⁸ חוק זכויות החולה, התשנ"ו – 1996, קובע כי כל אדם הנזקק לטיפול רפואי זכאי לקבלו בהתאם לתנאים ולהסדרים הנהוגים. במצב חירום רפואי זכאי אדם לקבל טיפול רפואי דחוף ללא תנאי. כמו כן, אין להפלות בין מטופלים מטעמי דת, גזע, מין, לאום, ארץ מוצא וכדומה. קורבנות הסחר מגיעות לישראל ממדינות בהן שירותים רפואיים בסיסיים אינם דבר מובן מאליה. להזנחה בארץ המוצא יש להוסיף את העובדה כי רובן נמצאות בארץ ללא דרכון או תעודה מזהה אחרת, ולכן אינן יכולות לדאוג לעצמן לביטוח רפואי בתקופה בה הן מוחזקות בבתי הבושת. לכן, על פי רוב, אין להן גישה ישירה לשירותי בריאות אלא דרך סרסוריהן.

עקב עלייה במחלות מין בסוף שנות ה-90, החליט משרד הבריאות לחקור את התופעה וזימן לראיון אנשים שחלו. מנתונים שהציג המשרד בפני ועדת החקירה התברר שמחציתם שילמו עבור יחסי המין.²⁷⁹ המשרד החליט לבדוק נשים העוסקות בזנות. צוות רפואי מלווה בשוטרים בדק 300 נשים בבתי בושת, נטל מהן דגימות דם, שתן ומשטח גרון והציע להן טיפול ראשוני אנטיביוטי. לטענת המשרד, הבדיקה בוצעה לאחר התייעצות משפטית וכי לא אילצו את הנשים להיבדק. אולם, מן הראיונות עולה כי לא תמיד הרופאים הקפידו לקבל את הסכמת הנשים והסתפקו בהסכמת סרסוריהן. כך סיפרה ס.ס.: "אולצתי לעבוד בזנות בניגוד לרצוני בישראל. הייתי בהריון ופחדתי לספר. כשהייתי בחודש השישי, אני חושבת, הגיעו רופאים עם שוטרים למכון בו עבדתי. הם אמרו לנו שאנחנו חייבות להיבדק. השוטר היה לבוש אזרחי ודרש תעודות זהות מכולן. בתקופה זו הייתי שבורה נפשית וגופנית וחששתי לבקש עזרה. הרופאה בדקה אותנו. אחרי חודש אמרו לי שהכול בסדר, אבל כלום לא היה בסדר".²⁸⁰

אין ספק שנשים אלה זקוקות לליווי רפואי צמוד, אולם בדיקה ללא הסכמתן המפורשת חמורה ודומה מבחינה זו לבדיקות הנערכות להן בידי סוחריהן. האופן בו נערכו הבדיקות אינו עולה בקנה אחד עם חוק זכויות החולה ומעיד על זילות ביחסו של משרד הבריאות כלפי הנשים. נציג משרד הבריאות אמר בדיון בוועדת החקירה: "במקרה הגרוע היא תסבול, תיבדק ותטופל... כמובן שהנוכחות שלנו עם המשטרה היא בעייתית

²⁷⁷ רע"א 98/4905 גמזו ל' ישעיהו נה (3) 375, 360.

²⁷⁸ ס' 6 (3) בפרוטוקול האו"ם.

²⁷⁹ פרוטוקול מס' 20 משיבת ועדת החקירה, 07.11.2001, על סדר היום: מצבן הבריאות, הגופני והנפשי של קורבנות הסחר בנשים.

²⁸⁰ עדותה של ס.ס., אזרחית מולדובה, נגבתה ביום 21.07.2002, בדירת מסתור.

אבל זה או לעשות משהו או להיות יפה נפש".²⁸¹ משרד הבריאות התעלם ממחלות לא-מידבקות שנמצאו אצל הנשים והתמקד רק במחלות המסוכנות לציבור. לעובדה שהבדיקות נעשו בליווי המשטרה הייתה השפעה חמורה במיוחד על הנשים, משום שנוכחות השוטרים הגבילה את יכולתן לסרב להיבדק ומשום שפעם נוספת קיבלו הנשים אישור לאימוי סרסוריהן, שהרשויות משתפות עימם פעולה ואינן מתעניינות במצבן, אלא רק בבריאותן הפיסית, וגם זאת רק אם היא מהווה סכנה לבריאותם של אחרים.

תוצאה בלתי צפויה שהבדיקות יצרו הייתה השימוש הציני שעשו בהן הסוחרים כדי לפרסם את בית הבושת שלהם וכך להגביר את הלגיטימציה למין מסחרי. למשל, במרץ 2002 פורסם באילת מוסף פרסומי ובו מודעות מין. לצד פרסומות, כמו: "הגיעו כושיות חדשות" או "צמד חמד לסטריפטיז", הופיעה מודעה שהבטיחה: "הבנות שלנו נבדקו ונמצאו נקיות מאידס! ניתן לקבל אישורים ממשרד הבריאות!" תוצאה אחרת של הבדיקות הייתה החלטתו של משרד הבריאות לפתוח שתי מרפאות המתמחות במחלות המועברות באמצעות יחסי מין, בתל אביב ובחיפה.²⁸² המרפאות נותנות שירותיהן לכל דורש, ללא צורך במסמך מזהה או בביטוח בריאות. הן מציעות אבחון וטיפול למחלות מין, ייעוץ

והסברה. טוב היה אילו תוצאה מבורכת זו הייתה מושגת בלא הבדיקות הכפויות בבתי הבושת.

גם לקורבנות סחר הממתינות לעדותן באכסניות יש בעיות בריאות קשות, אשר זכו עד לאחרונה לפתרונות דחוקים ובלתי מספקים מידי המשטרה. אמנם התנאים באכסניה טובים לעין ערוך מן התנאים בכלא או בבית הבושת, אך אין לעדות מסגרת מובנית של טיפול רפואי ונפשי. במשטרה לא ידעו לאן להפנות את הנשים לטיפול, ובמקרים רבים בעיותיהן הרפואיות הוטלו על כתפיהם של הארגונים המטפלים בהן בהתנדבות, ובמיוחד על 'רופאים לזכויות אדם'. אשה שנזקקה לטיפול רפואי הייתה צריכה גם להמתין לשוטר ולניידת פנויים. בישיבת ועדת החקירה תיאר רפ"ק פיני אבירם את הקשיים הכרוכים במתן טיפול רפואי לנשים הממתינות לעדות, בין השאר ליווי שלהן להפלות, לטיפול שניניים ועוד, דבר הגורע ממשאבי המשטרה ומיכולתה לטפל בתיקי סחר נוספים.²⁸³

²⁸¹ פרוטוקול מס' 20 מיישיבת ועדת החקירה, 07.11.2001.

²⁸² המרפאה בתל אביב, רח' לוינסקי 108, טלפון: 5373738-03. המרפאה בחיפה, רח' הפרסים 15, טלפון 8619719-04.

²⁸³ פרוטוקול מס' 29 מיישיבת ועדת החקירה, 19.06.2002 על סדר היום: "דיווח המשטרה על המעצרים האחרונים של סחרי הנשים".

לעתים המשטרה גם הערימה קשיים על קבלת סיוע רפואי. אשה שסבלה מבעיות גניקולוגיות הופנתה למרפאת מומחים ונלקחה אליה בידי מתנדבת. המשטרה סירבה לשלם את עלות הביקור, 50 שקל, מחיר מיוחד למטופלי 'רופאים לזכויות אדם', וטענה כי האשה הייתה צריכה לפנות למרפאות מומחים המטפלות בזרים ומופעלות בידי המשטרה. כאשר ביקש 'המוקד' את מספר הטלפון של אותן מרפאות, ניתנו להם מספרי הטלפון של 'רופאים לזכויות אדם' ושל 'המוקד' עצמו. 'רופאים לזכויות אדם' ו'המוקד', בשיתוף עם הקליניקה לזכויות אדם באוניברסיטת תל אביב, פנו אל היועץ המשפטי לממשלה מספר פעמים בבקשה להסדיר את ביטוח הבריאות של הנשים, ומשלא נענו עתרו לבג"ץ.²⁸⁴ לאחר הגשת העתירה, ביקש משרד הבריאות מקופות החולים השונות הצעות למתן שירותים רפואיים לעדות התביעה. במסגרת הסדר ביניים שהושג בעקבות העתירה החלו הנשים לקבל טיפול במרפאות חוץ בבתי חולים.

צוות המשטרה גם אינו מקפיד תמיד לטפל בהסדרת מסמכי הנסיעה ובכרטיס טיסה בזמן שהנשים ממתנות למסור עדות. הדבר גורם לכך שלאחר שסיימה להעיד, האשה מועברת לעתים למתקן כליאה, שם תמתין שוב למסמכי הנסיעה ולכרטיס הטיסה הדרושים לצורך גירושה מישראל.²⁸⁵ קורבנות הסחר בנשים סבלו די ויש לעשות כל מאמץ להעניק להן יחס שונה, הכולל שירותי סיוע רפואיים, פסיכולוגיים ומשפטיים שמתאימים לבעיותיהן ולמצבן. כמו כן יש להעניק לעדות התביעה אשרת עבודה עד לתום ההליכים המשפטיים ולשקול הענקת אשרת קבע במקרים הומניטריים. יש לציין כי רוב ההמלצות הללו מופיעות בדו"ח של הצוות הבין-משרדי,²⁸⁶ אולם נראה כי בין ההמלצות לבין מימושן בפועל הדרך עוד ארוכה.

קונסוליות ארצות המוצא בישראל ויחסן לקורבנות הסחר

מצער להיווכח שאפילו הנציגויות של ארצות המוצא אינן עושות מאמץ כדי לפצות את קורבנות הסחר בנשים על היחס לו הן זוכות בישראל, ולמעשה אפשר לראות ביחסן המשך ישיר ליחסן של הרשויות בישראל. כיוון שרוב הנשים נעצרות ללא דרכון, אי אפשר לגרשן והן נתונות לחסדי הקונסוליות כדי לקבל מסמכי נסיעה. כאמור, הקונסוליה של אוזבקיסטן מציבה מכשולים קשים במיוחד. בפגישה עם 'אשה לאשה' ביום 12.12.2002, טען הקונסול כי היעדר מחשוב במדינתו מעכב את ההליך. נשים אוזבקיות טענו לעומתו שמשרד הפנים בארצן ממוחשב. לאחר מכן החלה הקונסוליה לדרוש תשלום של 25 דולר תמורת מסמכי הנסיעה. כאמור, הרשויות בישראל העדיפו לבזבז מאות אלפי שקלים על כליאתן של הנשים, אולם לאחר שהנשים פתחו בשביתת רעב הואץ הטיפול בעניינן.

קונסוליות אחרות, כמו זו של מולדובה, אימצו מדיניות של רישום "חשד לעיסוק בזנות" במסמכי הנסיעה של הנשים, וזאת בלא הוכחה לכך. די להם כי המדובר באשה צעירה העצורה בידי המשטרה, ללא מסמך

²⁸⁴ בג"צ 02/5945 פלונית ואח' נ' היועץ המשפטי לממשלה ואח' (הדיון בעתירה טרם נסתיים).

²⁸⁵ עדות גם אמורות לקבל מהמשטרה 200 שקל לשבוע כדי לרכוש מוצרי היגיינה, כרטיסי טלפון וכד', אך לעתים הכסף מתעכב במידה ניכרת, אפילו בכמה חודשים.

²⁸⁶ דו"ח הצוות-הבין משרדי, עמ' 12.

מזהה. וכך, אחד ממרכיביה הבסיסיים של עבירת הסחר בבני אדם - נטילת הדרכון מן הקורבן - הפך לחרב פיפיות, בה נעשה שימוש נגד הקורבן. 'המוקד' פנה למשרד החוץ בבקשה שיפנה לקונסוליות ויסביר להן את הנזק שנגרם לאזרחיות מדינותיהן, אולם לא נענה. הקואליציה למאבק בסחר בנשים בישראל פנתה לאו"ם בפברואר 2003 בנושא זה.

שיתוף פעולה עם ארגוני סיוע בינלאומיים

בניגוד ליחס האטום של כמה ממדינות המוצא לקורבנות הסחר, ארגוני סיוע בינלאומיים ומקומיים מנסים לסייע להן להיקלט בארצן ולהשתקם. IOM (the International Organization for Migration) הוא אחד הארגונים הפעילים ביותר בעולם בתחום של הגירה ומהגרים בכלל, ובסחר בנשים בפרט, והוא מייעץ למדינות רבות.²⁸⁷ הארגון מסרב לסייע למדינות בהליכי גירוש, כי הם נוגדים את אחד מעקרונותיו, ולפיו אדם צריך לחזור לארצו מרצון. נציג משרד החוץ אמר לוועדת החקירה שהארגון הציע לישראל את עזרתו ולמשרד החוץ יש עניין בשיתוף פעולה אתו.²⁸⁸ קשה לראות איך רצון זה יתממש, כל עוד הרשויות מגרשות את קורבנות הסחר ומקשות על כניסת מתנדבים של ארגוני סיוע למתקני כליאה, כאשר אחת ממטרותיהם המוצהרות היא לקשר בין הנשים לבין ארגונים כמו ה-IOM. היועצת המשפטית של 'המוקד' הוזמנה לסדנה בינלאומית שארגן IOM באוקראינה בדצמבר 2002. מטרת הסדנה הייתה ללמוד את הבעיות ולגבש דרכי פעולה משותפות במאבק נגד הסחר בנשים ובסיוע לקורבנותיו.

בשנים האחרונות התהדק הקשר בין ארגוני סיוע בישראל לבין ארגונים בינלאומיים וארגונים בארצות המוצא, כדי לאתר קורבנות סחר בנשים, לסייע להן להיקלט בארצן ולהחליף מידע. ארגונים עימם מתקיים קשר שוטף הם: Stop-Traffic - ארגון המרכז ומפיץ מידע דרך האינטרנט על סחר בנשים בכל העולם ומקשר בין ארגונים בארצות המוצא וארצות היעד; La Strada - ארגון הפועל בכל רחבי אירופה למניעת הסחר בנשים ולשיקום קורבנותיו, בין היתר באמצעות חקיקה וטיפוח קשרים בין ארגוני סיוע בארצות שונות; Angel - מרכז סיוע לנפגעות תקיפה מינית ואונס בסנט פטרבורג, העומד בראש קואליציה של ארגונים למאבק בסחר בנשים ומפעיל מקלט לקורבנות השבות לארץ מוצאן; המרכז למניעת סחר בנשים במולדובה; מרכז סיוע לנפגעות תקיפה מינית ואונס בקישינב, מולדובה; וקו חם לקורבנות סחר בנשים באוזבקיסטן, אשר נפתח בנובמבר 2002. יש לברך על שיתוף פעולה בינלאומי למיגור הסחר ולהגנה על קורבנותיו. עם זאת, שיתוף פעולה בין ארגוני זכויות אדם אינו יכול להחליף שיתוף פעולה בין ממשלות ואינו תחליף לשינויים הנדרשים במדיניות ישראל כלפי הסחר בנשים.

²⁸⁷ www.iom.int - הארגון נוסד בשנת 1951 ופועל לקידום הגירה חוקית של בני אדם תוך שמירה על זכויותיהם.
²⁸⁸ פרטוקול מס' 20 משיבת ועדת החקירה, 14.11.2001.

סיכום ומסקנות

בשנתיים האחרונות חל שינוי ביחסן של הרשויות בישראל לסחר בנשים, אולם הוא אינו מספק. מדיניותה הכוללת של ישראל עודנה רואה את הסחר בנשים כבעיה של הגירה לא-חוקית, של פשע מאורגן וכפגיעה בבריאות הציבור. ניצני ההתחשבות בזכויות האדם של קורבנות הסחר חשובים, אך הם מוגבלים למישור ההמלצות. רק יישומן המלא יביא לשינוי מדיניות ממשי ולשיפור במצב זכויות האדם בישראל. שינוי זה גם יוביל את ישראל למקום אליו היא שואפת להגיע בדו"ח האמריקני - אל קבוצת המדינות הפועלות למיגור הסחר ולשיקום קורבנותיו.

האמצעים למיגור הסחר בנשים ידועים ואין בהם חידוש. ההמלצות המופיעות להלן מבוססות על הניסיון שהצטבר בישראל עצמה ובעולם ואשר עוגן באמנות בינלאומיות שעליהן ישראל חתומה.

אכיפה: נדרשת אכיפה מוגברת כלפי סוחרים, סרסורים ומשתפי פעולה עימם. יש לפעול לשינוי הנחיות הפרקליטות המאפשרות למשטרה לעצום עין אל מול פעילותם של בתי בושת. יש להקים יחידות מיוחדות במשטרה ובפרקליטות שיתמחו בטיפול בנושא. יש להמעיט בהסדרי טיעון ולהעמיד לדין את הסוחרים גם על עבירות נלוות לסחר, כמו: אונס, אלימות, תקיפה, כליאה וכד', וכך להעלות את רף הענישה לרמה מרתיעה. יש לחלט את רכושם של סוחרים הנשים ולהעביר את הכספים לרשות מיוחדת לטיפול בקורבנות הסחר, בהתאם להצעתה של ח"כ גלאון.

הגנה ושיקום: שהות בלתי חוקית והחזקת מסמכים מזויפים הן עבירות קלות לעומת עבירת הסחר, ולכן אין לעצור או לתבוע את קורבנות הסחר בגינן. יש להעניק להן אשרת שהייה זמנית כדי להתארגן לקראת שובן לארצן, להגן עליהן ולעודדן להעיד נגד הסוחרים. יש לשפר את שיתוף הפעולה עם ארגוני זכויות אדם במתן סיוע לקורבנות ולהקים מקלט מוגן שיציע להן סיוע רפואי ונפשי הנדרש להתחלת שיקומן. יש להעניק אשרות עבודה לנשים הממתינות למשפט או למסור עדות. יש לכבד את כל הזכויות המוקנות להן בחוק, לשתף אותן ולעדכן אותן לגבי ההליכים המשפטיים. יש להימנע מגירושן הכפוי של הקורבנות ולהימנע מגירוש אם נשקפת סכנה לחייהן בארצן.

סיוע משפטי: יש להציע לנשים ייצוג משפטי ושירותי תרגום בכל ההליכים המשפטיים בהם הן מעורבות, ובכלל זאת בתביעות נגד הסוחרים. כל עוד הן מגורשות, יש לפחות להבטיח ביקורת שיפוטית ממשית על הליך גירושן.

הסברה: יש להסביר לנציגי הרשויות: לשופטים, לפרקליטים ולשוטרים, את חומרתה של עבירת הסחר, לפעול לשינוי תפיסות המעניקות לגיטימציה לרכישת שירותי מין בכסף ולשקול נקיטת צעדים נגד לקוחות.

שיתוף פעולה בינלאומי: יש לכונן שיתוף פעולה הדוק בין ארצות המוצא, ארצות המעבר וישראל, כדי למנוע ולסכל את הסחר, ולא פחות חשוב, כדי לסייע לתהליך הקליטה והשיקום של קורבנותיו.

כאמור, המלצות מתאימות כבר קיימות, לא כן הנכונות לממשן. ההתנגדות לשינוי בתפיסת הנשים מ"זונות רוסיות" לקורבנות סחר בעלות זכויות מפרידה בין היחס הראוי ליחס המצוי. מדיניותה של ישראל פגעה בקורבנות הסחר ובתדמיתה בעולם. הגיעה השעה שכמדינה השואפת להיות דמוקרטית, שומרת על עקרון כבוד האדם ועל חירותו, ישראל תפנים כי מדובר בעבירה שמעטות דומות לה בחומרתן ותפעל נגדה לפי הנחיית נשיא בית המשפט העליון:

"עניין לנו בבעיה חברתית קשה וחמורה. לפתח חטאת רובין! יש לעשות מעשה - ובהקדם"

ביבליוגרפיה

דו"חות

- דו"ח שדולת הנשים (1997).
דו"ח אמנסטי אינטרנשיונל (2000).
סחר נשים בישראל - דו"ח מוקד הסיוע לעובדים זרים (2001).
סחר נשים בישראל - דו"ח מוקד הסיוע לעובדים זרים (2002).
'כי גרים הייתם' - עבדות מודרנית וסחר בבני אדם במדינת ישראל, מוקד סיוע לעובדים זרים (2002).
מחיר הצפיפות - דו"ח ארגון רופאים לזכויות אדם (2002).
מ' לוצקי דו"ח ביניים של ועדת החקירה (2002).
דו"ח הצוות הבין משרדי (משרד הפנים, משרד החוץ, משרד העבודה, משטרת ישראל ופרקליטות המדינה, 2002).

ספרים ומאמרים באנגלית

- D. Altman *Global Sex* (Chicago, 2001).
S. A. Anderson "Prostitution and Sexual Autonomy: Making Sense of the Prohibition of Prostitution" *Ethics* 112, (2002), 748-780.
K. Bales *New Slavery: A Reference Handbook* (ABC-CLIO, 2000)
N. Berkovitch *From Motherhood to Citizenship, Women's Rights and International Organizations* (Johns Hopkins University Press, 1999).
R. Bishop & L. Robinson *Night Market - Sexual Cultures and the Thai Economic Miracle* (Routledge, 1991).
G. Caldwell, G. Galster, J. Kanics & N. Steinzor "Capitalizing on Transition Economies: The Role of Russian Mafia in Trafficking Women for Forced Prostitution"
P. Williams (ed). *Illegal Immigration and Commercial Sex* (London, 1999), 42-74.
J. Doezema "Loose Women or Lost Women?" 18(1) *Gender Issues* (2000) 23-50.
J. Doezema "Forced to Choose" K. Kempadoo & J. Doezema (eds.) *Global Sex Workers* (New York, 1998) 34-51.
L. Hauber "Trafficking of Women for Prostitution: a Growing Problem Within the European Union" *Boston College International and Comparative Law Review* 21 (1998) 183-198.
K. Ilan, B. Chudakov, I. Belmaker, J. Cwikel *The Motivation and Mental Health of Sex Workers* (Center for Women's Health Studies and Promotion and Dept. of Social Work, Univ. of Ben Gurion, Beer Sheva, 2002).
D. Johnson "Trafficking Women into the European Union" *New England International and Comparative Law Annual* (1999) 1-19.
C. MacKinnon *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law* (Harvard University Press, 1987).
A. Murray "Debt Bondage and Trafficking" K. Kempadoo & J. Doezema (eds.) *Global Sex Workers* (New York, 1998) 51-68.
M. Nussbaum "Whether from Reason or Prejudice: Taking Money for Bodily Services" *Sex and Social Justice* (Oxford University Press, 1999) 276-298.
S. Sassen "Women's Burden: Countergeographies of Globalization and the Feminization of Survival" *Journal of International Affairs* 53(2) (2000) 503-524.

- N. Strandberg *What is Trafficking in Women and What Can Be Done*, (Kvinforum, 1999).
- I. Taylor & R. Jamieson "Sex Trafficking and the Mainstream Market Culture" *Crime, Law & Social Change* 32 (1999) 257-278.
- M. Wijers & M. Van Doorninck "Only Rights Can Stop Wrongs: A Critical Assessment of Anti Trafficking Strategies" (Presented at EU/IMO STOP, European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Rights, 2002) see: www.walnet.org/csis/papers/wijers-rights.html
- P. Williams "Trafficking in Women and Children: A Market Perspective" P. Williams (ed.) *Illegal Immigration and Commercial Sex* (London, 1999) 145-171.
- Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation, Mapping the Situation and Existing Organizations Working in Belarus, Russia, the Baltic and Nordic States* (The Foundation of Women's Forum, Stifelsen Kvinnforum, Stockholm, 1998).
- Women as Chattel: The Emerging Global Market in Trafficking*
<http://www.usaid.gov/wid/pubs/q1.htm>.
- Trafficking in Women: Moldova and Ukraine* (Minnesota Advocates for Human Rights, (2000) <http://www.mnadvocates.org/vertical/Sites/TraffickingReport.pdf>

ספרים, מאמרים וכתבות בעברית:

- ש' אימרגליק "בעל מכון הליווי טרופיקנה חשוד גם בייבוא נערות ליווי" **מעריב** 26.9.2000
- ש' אימרגליק "חשד: רוצחה של נערת הליווי פעל כבר בעבר" **מעריב** 27.10.2002
- ע' ארבלי "שוטר בבאר שבע נעצר בחשד לסרסרות" **הארץ** 3.5.2000
- ע' ארבלי "נעצרו 11 מסתננים ממצרים, בהם נערות" **הארץ** 9.8.2002
- א' ט' אריאל "נפילתו של בית הזונות היוקרתי בארץ" **תל אביב** 2.11.2001
- ר' בוגוש ור' דון יחיא **מגדר ומשפט - אפליית נשים בבתי המשפט בישראל** (1999).
- ע' בן דוד "השוטר המצטיין קיבל שוחד והיה מעורב בסחר בנשים" **מעריב** 29.7.2002
- א' בקר "מרדף" **הארץ** 9.8.2002
- ב' גואל "חיפה: שוטרים חשודים במעורבות ביבוא זונות" **ידיעות אחרונות** 1.5.2001
- א' גליקמן "חשד: שוטרים העלימו עין מבית בושת וקיבלו מין" **ידיעות אחרונות** 22.2.2002
- א' דיין "המודעה, ההצעה, הסרסור, הבריחה, השוטר, המכירה, הגירוש" **הארץ** 26.2.2001
- י' זילברשטיין "כ- 3000 נערות ליווי ממתיונות במצרים לקראת הברחתן לישראל" **מעריב** 30.5.2002
- נ' לס "זנות וסחר בנשים יהודיות בתחילת המאה ה-20" **כיוונים חדשים** 5 (2001) 214-225
- ש' מקובר "עבדות כחול- לבן" **מעריב** 14.6.2002
- ב' נאה וא' קרביץ "לרגל המצב: נסגר בית הבושת המפואר בישראל" **מעריב** 15.10.2001
- א' סבן "השוטרים ונשותיהם נלקחו ל'ערב גיבוש' במכון ליווי" **ידיעות אחרונות** 14.6.2002
- ר' סיני "ישראל גירשה בת 14 מפולין בחשד שבאה לעסוק בזנות" **הארץ** 28.6.2002
- ע' פישביין "הח'כים מסיירים במכוני הליווי, אך הסחר בנשים מאינו פוסק" **הארץ** 2.3.2000
- נ' קראו "שוטר חשוד שנהג לעצור עובדות בית בושת ולשחררן תמורת שוחד" **הארץ** 1.3.2000
- ד' רטנר "מפקד משטרת חדרה נחקר בחשד למעורבות בשוחד ממכוני ליווי" **הארץ** 4.8.2000
- ד' רטנר "רב פקד מחיפה נעצר בחשד לעבירות על טוהר המידות" **הארץ** 4.9.2001
- א' שביט "נגמר הבית זונות" **הארץ** 2.11.2001
- י' שלום "הזונה העידה: נתנו שירותי מין לשוטרי במדים - ללא תשלום" **כל העמק והגליל** 1.3.2002
- ל' שמואל וב' גואל "ביום שוטר- בלילה שותף במועדון חשפנות" **ידיעות אחרונות** 1.9.2000

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, 1979.
The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 1966.
Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women
and Children; Supplementing the United Nation Convention against Transnational
Organized Crime (2000).

הנחיות פרקליטות המדינה:

הנחיות פרקליט המדינה 2.2 מדיניות החקירה וההעמדה לדין בעבירות של שידול לזנוגת בקשר למתן שירותי ליווי ולניהול מכוני עיסוי (1994).
הנחיות הפרקליטות: מדיניות החקירה וההעמדה לדין בעבירות זנות וסחר בבני אדם (2002).

פסיקה:

ע"פ 71/532 חומיציקי נ' מ"י, פ"ד כו(1) 543.
ע"פ 93/4511 פינחסוב נ' מ"י, תק- על 96 (2) 1271.
בג"צ 94/4702 קאדם אל טאיי ואח' נ' שר הפנים, פ"ד מט (3) 843.
בג"צ 95/2394 מוצ'ניק נ' משרד הפנים ואח', פ"ד מט(3) 274.
בג"ץ 98/199 לבריק ואח' נ' שר הפנים (לא פורסם)
רע"א 98/4905 גמזו נ' ישעיהו, פ"ד נה(3) 360.
ת"פ (ירו') 99/171 מ"י נ' חליסי, תק- מח 2000(3) 859.
ע"פ 99/1578 ביטון נ' מ"י תק- על 2001(4) 476.
ע"ש (ירו') 99/7072 אבו לבדה נגד הלשכה לסיוע משפטי (טרם פורסם)
ב"ש (ת"א) 99/92855 מ"י נ' דנילוב (לא פורסם)
בש"פ 00/7542 חנוכוב נ' מ"י, תק- על 2000(3) 1992.
תפ"ח (ת"א) 00/1140 מ"י נ' ברוכים ואח', תק-מח 2002(2) 6883.
ת"פ (ת"א) 00/1156 מ"י נ' חנוכוב, דינים מחוזי לג(1) 835.
ע"ב (ב"ש) 00/2581 מולדובנובה נ' סלסברסקי (טרם הסתיים הדיון בתיק).
בש"פ 00/3153 שלומוב נ' מ"י, דינים עליון נה 4.
ת"פ (ת"א) 00/40230 מ"י נ' מכלוף (לא פורסם)
ב"ש (ת"א) 00/91417 מ"י נ' רוסאייבה ואח' (לא פורסם).
ב"ש (ת"א) 00/91548 מ"י נ' וריובקין (לא פורסם).
בש"פ 01/291 ריבאי נ' מ"י, תק- על 2001(1) 110.
ת"פ (חי') 01/133 מ"י נ' סבן, תק- מח 2001(2) 4256.
תיק מעצרים (חי') 01/946 מ"י נ' נסטרובה (לא פורסם).
בג"צ 01/967 מולדובנובה נ' השר לביטחון פנים, תק- על 2001(1) 1589.
ת"פ (ת"א) 01/1018 מ"י נ' יוסיפוב (לא פורסם).
תפ"ח (ת"א) 01/1029 מ"י נ' סלומון ואח', דינים מחוזי לג(1) 810.
ת"פ (ת"א) 01/1063 מ"י רומנו (לא פורסם).
פ"ח (ת"א) 01/1097 מ"י נ' שכטמן ואח' (לא פורסם).
פ"ח (ת"א) 01/1113 מ"י נ' בן זקן (לא פורסם)
תפ"ח (ת"א) 01/1119 מ"י נ' דביר, תק- מח 2001(3) 43917.
בג"צ 01/1119 זריצקיה נ' משרד הפנים, תק- על 2991(2) 649.
ב"ש (חי') 01/1207 מ"י נ' פדלון ואח', תק- מח 2001(1) 11806.
תפ"ח (ת"א) 01/1210 מ"י נ' יוסף (טרם פורסם).
ת"א (ת"א) 01/2191 פלונית נ' זק ואח' (טרם הסתיים הדיון בתיק).
תיק מעצרים (ב"ש) 01/1302 מ"י נ' פזיניץ (לא פורסם)

בש"פ 01/1524 מ"י נ' אקרמן, תק- על 2001(1) 1032.
 ת"פ (ב"ש) 01/2444 מ"י נ' סיס (לא פורסם).
 ת"א (ת"א) 01/3368 פלוגית נ' יוספוב (טרם הסתיים הדיון בתיק).
 בג"צ 01/3536 פלוגיות נ' משטרת ישראל, דינים עליון נט 979.
 ב"ש (חי) 01/4299 מ"י נ' שרייפר ואח', תק – מח 2001(3) 4111.
 בש"פ 01/5958 אקסלרוד נ' מ"י, תק- על 2001(3) 690.
 בש"פ 01/7429 מ"י נ' אבו סנד, תק- על 2001(3) 2152.
 בש"פ 01/8077 שרייפר נ' מ"י, תק- על 2001(3) 225.
 ב"ש (ת"א) 00/8891 מ"י נ' פינסקו (לא פורסם).
 בש"פ 01/9016 מ"י נ' ניקוליבה ילנה ליאוניד ואח', תק- על 2001(3) 533.
 בש"פ 01/9274 מ"י נ' עמי ישי, תק- על 2001(4) 57.
 ב"ש (ת"א) 01/91222 מ"י נ' גונטוב ואח' (טרם פורסם).
 עת"מ 02/673 אלמונית ואח' נ' השר לביטחון פנים ואח' (טרם הסתיים הדיון בתיק).
 פ"ח 02/910 מ"י נ' דושקר ואח' (טרם פורסם).
 תפ"ח (ת"א) 02/1060 מ"י נ' אילינסקי, תק- מח 2002(2) 8152.
 תפ"ח (ת"א) 02/1064 מ"י נ' בדיאן ואח', תק- מח 2002(2) 8330.
 תפ"ח (ת"א) 02/1077 מ"י נ' דוירי ואח' (טרם פורסם).
 תפ"ח 02/1107 מ"י נ' גיימן ואח' (טרם פורסם).
 ת"פ 02/1288 ב"ש (אשדוד) 02/1460 מ"י נגד צייפינה ואח' (לא פורסם).
 בש"פ 02/3184 אגיסון נ' מ"י, תק- על 2002(2) 1122.
 בש"פ 02/3397 בוריסוב נ' מ"י, תק- על 2002(2) 784.
 ע"פ 02/4886 גלשנקו נ' מ"י (טרם פורסם).
 פ"ח (ירו') 02/5049 מ"י נ' חסון ואח' תק- מח 2002(3) 5832.
 בש"פ 02/5893 אבו שלבי נ' מ"י תק- על 2002(3) 373.
 בג"צ 02/5945 פלוגית ואח' נ' היועמ"ש ואח' (טרם הסתיים הדיון בעתירה).
 בש"פ 02/6439 אליס נ' מ"י, תק- על 2002(2) 960.
 בש"פ 02/8878 מ"י נ' דושקר, תק- על 2002(3) 2380.
 בש"פ 02/9190 יעיש נגד מ"י תק- על 2002(3) 70.
 בש"פ 02/10599 מ"י נגד קרמרנקו (טרם פורסם)